

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНЖЕК»

**EVALUATION OF CONSEQUENCES
OF UKRAINE'S MEMBERSHIP
IN THE WORLD TRADE ORGANIZATION**

Monograph

**Kharkiv
PH «ІНЗНЕК»
2014**

**ОЦІНКА НАСЛІДКІВ
ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ
У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ**

Монографія

**Харків
ВД «ІНЖЕК»
2014**

УДК 336:519

ББК 65.5

О 93

*Рекомендовано на засіданні вченої ради Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку
НАН України (протокол № 5 від 13.05.2014 р.)*

Рецензенти: **Благу́н І. С.** – д. е. н., проф., Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника (м. Івано-Франківськ);
Христіановський В. В. – д. е. н., проф., Донецький національний університет;
Предборський В. А. – д. е. н., проф., Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Оцінка наслідків членства України у Світовій організації торгівлі : Монографія / за заг. ред. докт. екон. наук, проф. М. О. Кизима, канд. техн. наук, проф. І. Ю. Матюшенка / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко, В. В. Шпілевський, В. Є. Хаустова, О. В. Доровський, С. В. Антоненко, С. В. Беренда, А. Д. Олійник, І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна, Д. М. Костенко, Ю. М. Маханьова, Ю. М. Моїсеєнко, І. Ю. Бунтов. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 212 с.

ISBN 978-966-392-465-6

Викладені загальні принципи і особливості роботи Світової організації торгівлі (СОТ), результати п'ятирічного періоду роботи економіки України в умовах асиметрії угод у рамках СОТ. Проведена оцінка наслідків від членства в СОТ для «базових» експортних галузей економіки України в умовах поглиблення інтеграції з ЄС і розвитку співробітництва з країнами Митного союзу ЄврАзЕС. Надані рекомендації щодо необхідних заходів для реалізації можливостей і усунення загроз для розвитку експорту і стабілізації внутрішнього ринку продукції основних галузей агропромислового комплексу і промисловості в умовах роботи в СОТ.

Монографія призначена для широкого кола читачів, що цікавляться особливостями розвитку зовнішньоекономічної та підприємницької діяльності в Україні в умовах її інтеграції до світогосподарської системи.

УДК 336:519

ББК 65.5

ISBN 978-966-392-465-6

© Колектив авторів, 2014

© ВД «ІНЖЕК», 2014

ЗМІСТ

Вступ.....	9
1. Світова організація торгівлі та умови вступу України до її складу	10
1.1. Створення СОТ. Основні принципи, функції, структура і механізм набуття членства в системі СОТ	10
1.2. Асиметрія умов вступу України до СОТ	26
1.3. Оцінка впливу асиметрії умов вступу України до СОТ на зовнішню торгівлю	34
Висновки до розділу 1.....	42
2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора.....	46
2.1. Можливості та загрози від вступу для ринку агропромислових товарів.....	46
2.2. Перспективи розвитку ринку зернових і борошно-круп'яної продукції	59
2.3. Удосконалення ринку насіння соняшнику та соняшникової олії	68
2.4. Перспективи диверсифікації ринку м'ясної продукції.....	82
2.5. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі молочною продукцією	94
Висновки до розділу 2.....	103
3. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для окремих галузей промисловості	109
3.1. Можливості і загрози від членства в СОТ для металургії	109
3.2. Перспективи розвитку ринку продукції машинобудування	120
3.2.1. Загальна оцінка ринку машинобудівної продукції.....	120
3.2.2. Розвиток ринку продукції українського автомобілебудування	132
3.2.3. Перспективи для сільгоспмашинобудування України.....	139

3.3. Можливості і загрози від вступу для високотехнологічних галузей	147
3.3.1. Загальна оцінка ринку високотехнологічної продукції.....	147
3.3.2. Перспективи розвитку для ринку продукції цивільного авіабудування України.....	156
Висновки до розділу 3.....	171
Висновки.....	177
Література	180
Додаток А. «Суть домовленостей і угод Уругвайського раунду»	185
Додаток Б. «Основні напрями багатосторонніх переговорів «Раунду розвитку».....	189
Додаток В. «Умови вступу України до СОТ: можливості та загрози»	192

Contents

Introduction	9
1. WTO and its entry terms for Ukraine..	10
1.1. Creation of WTO. Basic principles, functions, structure and the mechanism of membership in the WTO system	10
1.2. Asymmetry of terms for Ukraine's entry to WTO	26
1.3. Assessing the impact of asymmetry terms for Ukraine's entry o WTO on the foreign trade	34
Conclusions to Chapter 1	42
2. Evaluation of opportunities and threats for Ukraine's agricultural sector after entering WTO	46
2.1. Opportunities and threats from entering the market f or agricultural products	46
2.2. Market prospects for grain and flour products	59
2.3. Improving the market of sunflower seeds and sunflower oil	68
2.4. Prospects for meat market diversification	82
2.5. Prospects for the development of foreign trade of milk products	94
Conclusions to Chapter 2	103
3. Evaluation of opportunities and threats for particular industries from Ukraine's entering WTO	109
3.1. Opportunities and threats of WTO membership for metallurgy	109
3.2. Prospects of development of the engineering products market	120
3.2.1. Overall evaluation of engineering products market	120
3.2.2. The development of Ukrainian car making market	132
3.2.3. Prospects for the agricultural machinery in Ukraine	139
3.3. Opportunities and threats from the entry for the high-tech industries	147
3.3.1. Overall evaluation of the high-tech products market	147

3.3.2. Prospects for development of products for the civilian aircraft engineering market in Ukraine	156
Conclusions to Chapter 3	171
Conclusions.....	177
References	180
Appendix A: «The essence of the agreements and negotiations of the Uruguay Round»	185
Appendix B: «The main directions of multilateral negotiations «Round of development»	189
Appendix C: «Conditions for Ukraine's entry to WTO: Opportunities and Threats»	192

ВСТУП

Глобалізаційні процеси, посилення регіональної економічної та політичної інтеграції є визначальною характеристикою сучасної світової економіки. Забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі, визначення найбільочіших проблем економічного розвитку і напрямів їх вирішення стають для кожної країни дедалі гострішими.

Членство у Світовій організації торгівлі (СОТ) стало практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, котра прагне інтегруватися у світове господарство. Саме тому Україна у травні 2008 р. стала членом СОТ. Угода між Україною і СОТ чітко визначила основні «правила гри», на які погодилася наша країна заради інтеграції у світовий економічний простір, і обумовила чіткі межі для подальшої поглибленої інтеграції України до регіональних економічних об'єднань на кшталт Європейського Союзу (ЄС) або Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану (МС).

Так, на кінець 2013 р. для України постала *проблема*: як зберегти економічні відносини з країнами МС і одночасно укласти угоду про асоціацію з ЄС, стрижнем якої є розширена зона вільної торгівлі між Україною і ЄС? Вирішити цю проблему стає можливим, перш за все, з урахуванням узгоджених умов співпраці України і СОТ, а також можливостей і загроз для «базових» експортних галузей економіки, що виходять з підписаних угод.

Зазначена проблема вивчалася низкою українських вчених і фахівців-практиків, таких, як: В. Геєць, В. Точилін, В. Сіденко, І. Кліменко, О. Федірко, І. Ус, Т. Осташко, А. Волощенко, І. Кобута, В. П'ятницький, І. Бураковський, В. Мовчан, Д. Ляпін, С. Козь'яков, А. Гончарук, Н. Ничай та багатьма іншими [1–17]. Водночас, в умовах поглиблення інтеграції України до ЄС і МС указана проблема потребує постійної уваги і визначення сучасних тенденцій, які склалися протягом п'яти років членства України в СОТ, що й обумовило актуальність обраної теми даного дослідження.

Авторський колектив: М. О. Кизим (вступ, 1.1, 2.1, 3.1, висновки); І. Ю. Матюшенко (1.2, 1.3, 3.3); В. В. Шпілевський (3.1, 3.2); В. Є. Хаустова (1.3, 3.2); О. В. Доровський (1.1); С. В. Антоненко (3.2.1, 3.2.2); С. В. Беренда (1.1); А. Д. Олійник (3.1, 3.2.3); І. В. Ярошенко (2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5); І. Б. Семигуліна (3.1, 3.2); А. О. Костенко (3.3.1), Ю. М. Маханьова (2.1, 2.2, 2.3); Ю. М. Моїсеєнко (3.3), І. Ю. Бунтов (3.3).

1. Світова організація торгівлі та умови вступу України до її складу

1.1. Створення СОТ. Основні принципи, функції, структура і механізм набуття членства в системі СОТ

Попередником СОТ була Конференція ООН з торгівлі та зайнятості, яка в 1947 р. затвердила *Генеральну угоду з тарифів і торгівлі (ГАТТ)* між 23-ма країнами як відповідь на виклики, що поставила Велика депресія – системна економічна криза 1930-х років. Предметом угоди є тарифи. Вона мала діяти, починаючи з 1 січня 1948 р. до набуття чинності Статутом Міжнародної організації торгівлі – третьої в системі організацій так званих Бреттон-Вудських домовленостей (поряд з Міжнародним валютним фондом і Світовим банком). Угода охопила 45 тис. тарифних поступок, що розповсюджувалися на торгівлю обсягом \$10 млрд, або приблизно 1/5 світової торгівлі. За більш ніж 50-річний період існування було проведено 8 раундів багатосторонніх торговельних переговорів, під час яких сама система пройшла складний і позитивний шлях самодосконалення [18, с. 3].

На неофіційному рівні переговори про створення організаційного механізму в рамках ГАТТ велися з кінця 1988 р. Європейський Союз 9 липня 1990 р. офіційно представив групі, де обговорювалися проблеми організаційного зміцнення ГАТТ, пропозиції про створення *Міжнародної торгової організації*. Приблизно в той самий час Швейцарія запропонувала перетворити Міжурядові органи ГАТТ у міжнародну організацію і розглядати її як відсутню ланку Бреттон-Вудської економічної системи. США 18 жовтня 1990 р. запропонували створити Раду керуючих ГАТТ, яка володіла би широкими організаційними функціями і несла основну відповідальність за підготовку і створення в майбутньому організації – спадкоємиці ГАТТ [19, с. 17].

Отже, **Світова організація торгівлі (СОТ)** є наступником Генеральної угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ) 1947 р. і почала свою діяльність 01.01.1995 р. Організація була створена згідно з рішенням *Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів*, який відбувся протягом 1986 – 1994 рр. і в якому взяли участь 130 країн-учасниць. Головним результатом Уругвайського раунду стало прийняття 15 квітня 1994 р. Марракеської угоди (м. Марракеш, Марокко) про заснування СОТ, **яка набула** чинності з 1 січня 1995 р. Створена за

результатами Уругвайського раунду переговорів Світова організація торгівлі не тільки інкорпорувала в себе всю систему угод ГАТТ, але й істотно їх розвиває, дедалі більше прокладаючи шлях до лібералізації торгівлі та формування справді глобальної системи економічного регулювання [18, с. 4].

Суть домовленостей і угод, що складають пакет домовленостей Уругвайського раунду, наведено в Додатку А.

Головними особливостями заключного акта Уругвайського раунду є такі [19, с. 23–28]:

- його результати були представлені як *єдиний пакет правових документів*, прийняття яких обов'язкове для країн – членів СОТ без будь-яких застережень чи винятків. Цей принцип – «все або нічого» – означав найважливіший політичний поворот в організації міжнародної торговельної системи. Діюче до цього в рамках ГАТТ положення про те, що країни, які розвиваються, можуть брати на себе зобов'язання в меншому обсязі, ніж розвинені країни (диференційований і більш сприятливий режим), значною мірою стирається;
- об'єктом переговорів (мабуть, уперше в такому обсязі) стали *не тільки правила транскордонного переміщення товарів і послуг, а й внутрішні норми і правила регулювання економіки* в тій мірі, в якій вони надають вплив на умови конкуренції іноземних товарів і послуг на національних ринках. Це певне розмивання межі між міжнародними і внутрішніми правилами товарообміну викликало іншу тенденцію – поступове перенесення центру ваги переговорів з умов застосування режиму найбільшого сприяння на умови, що базуються на національному режимі (що має особливе значення в умовах прогресуючої інтеграції національних економік);
- усе більш жорсткий *взаємозв'язок і стикування* через домовленості Уругвайського раунду *національних економічних систем у тій частині, в якій вони впливають на зовнішньоторговельну діяльність*. Це, у свою чергу, означало подальші кроки шляхом створення загального (уніфікованого) правового і адміністративного простору, сфера якого вже охопила багато країн і багато форм міжнародних торгових взаємовідносин. Ця обставина значно полегшує міжнародні торговельні зв'язки членів СОТ і відповідно утруднює ці зв'язки з країнами, що не приєдналися до СОТ;
- у ході раунду в рамках ГАТТ була створена *система спостереження за розвитком зовнішньоторговельної політики окремих країн*. Отже, посилення контрольно-наглядових функцій ГАТТ за додержанням принципів ГАТТ – функція, що перейшла тепер до СОТ, – це один з важливих результатів Уругвайського раунду.

Пакет домовленостей Уругвайського раунду складається з Угоди про заснування СОТ і додатків до цього Документу, що містять правові угоди, домовленості та інші документи, що охоплюють сфери торгівлі товарами, послугами та питання охорони торговельних аспектів прав інтелектуальної власності. Весь цей пакет домовленостей розглядається як єдине ціле. Це означає, що **країна, яка вступає до СОТ, повинна прийняти всі домовленості без будь-яких виключень**. Єдина пільга, передбачена в цьому плані, – це різні терміни реалізації домовленостей: більш довготермінові для країн, що розвиваються, і в окремих випадках – для держав з перехідною економікою.

Відтак, Угода про заснування СОТ передбачає створення постійно діючого форуму країн-членів для врегулювання проблем, які впливають на їх багатосторонні торговельні відносини, і контролю за реалізацією угод і домовленостей Уругвайського раунду [20, с. 18].

СОТ – це інституційна структура для організації виконання багатосторонніх угод і домовленостей, що містяться в додатках; вона також виконує функції організатора майбутніх торговельних переговорів і функції арбітра у врегулюванні суперечок [19, с. 23]. СОТ функціонує багато в чому так само, як і ГАТТ, але при цьому здійснює контроль за більш широким спектром торговельних угод (включаючи торгівлю послугами і питання торговельних аспектів прав інтелектуальної власності) і має значно більші повноваження у зв'язку з удосконалюванням процедур прийняття рішень і їхнього виконання членами організації.

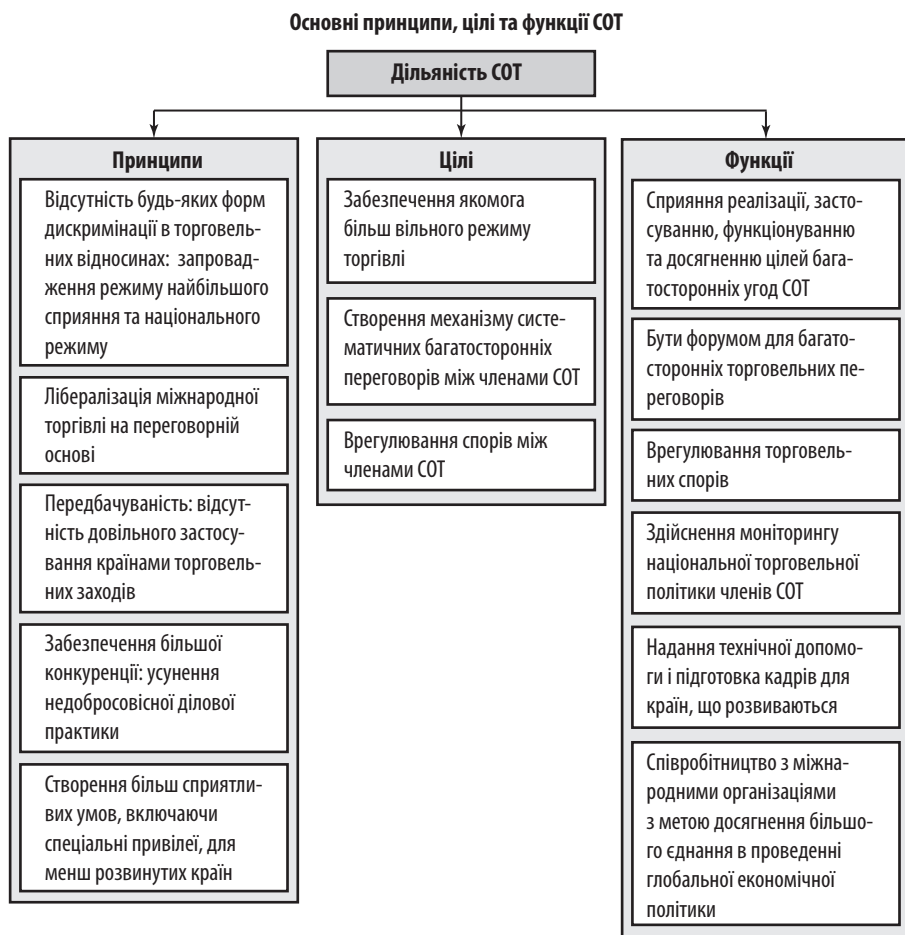
СОТ має базові принципи, чіткі цілі, системні функції і розгалужену організаційну структуру (рис. 1.1 і рис. 1.2).

Головними завданнями СОТ є [20, с.18]:

- лібералізація міжнародної торгівлі;
- забезпечення її справедливості та передбачуваності;
- сприяння економічному зростанню та піднесенню економічного добробуту людей.

Діяльність СОТ будується на таких **принципах** [21, с. 49]:

- режим найбільшого сприяння (*Most Favoured-Nation Treatment*);
- національний режим (*National Treatment*);
- передбачуваність і стабільність (*Predictability and Stability*);
- стимулювання добросовісної конкуренції (*Promoting Fair Competition*);
- сприяння розвитку та економічним реформам (*Encouraging Development and Economic Reform*).

* Визначені Марракеською угодою про заснування СОТ.

Див. Trading into the Future: The Introduction to the WTO.

Ця система є відкритою і постійно доповнюється та вдосконалюється рішеннями Конференції міністрів.

http://www.wto.org/english/thewto_a/whatis_e/whatis_e.htm

Рис. 1.1. Основні принципи, цілі та функції СОТ

Складено за [18, с. 5]

Як наслідок, виокремлюють такі ключові **правила** СОТ [22]:

- *торгівля без дискримінації*, тобто взаємне надання режиму найбільшого сприяння (РНС) у торгівлі та взаємне надання національного режиму товарам і послугам іноземного походження. Принцип торгівлі без дискримінації реалізується шляхом застосування режиму найбільшого сприяння, за якого країна забезпечує однакові умови торгівлі для всіх учасників

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

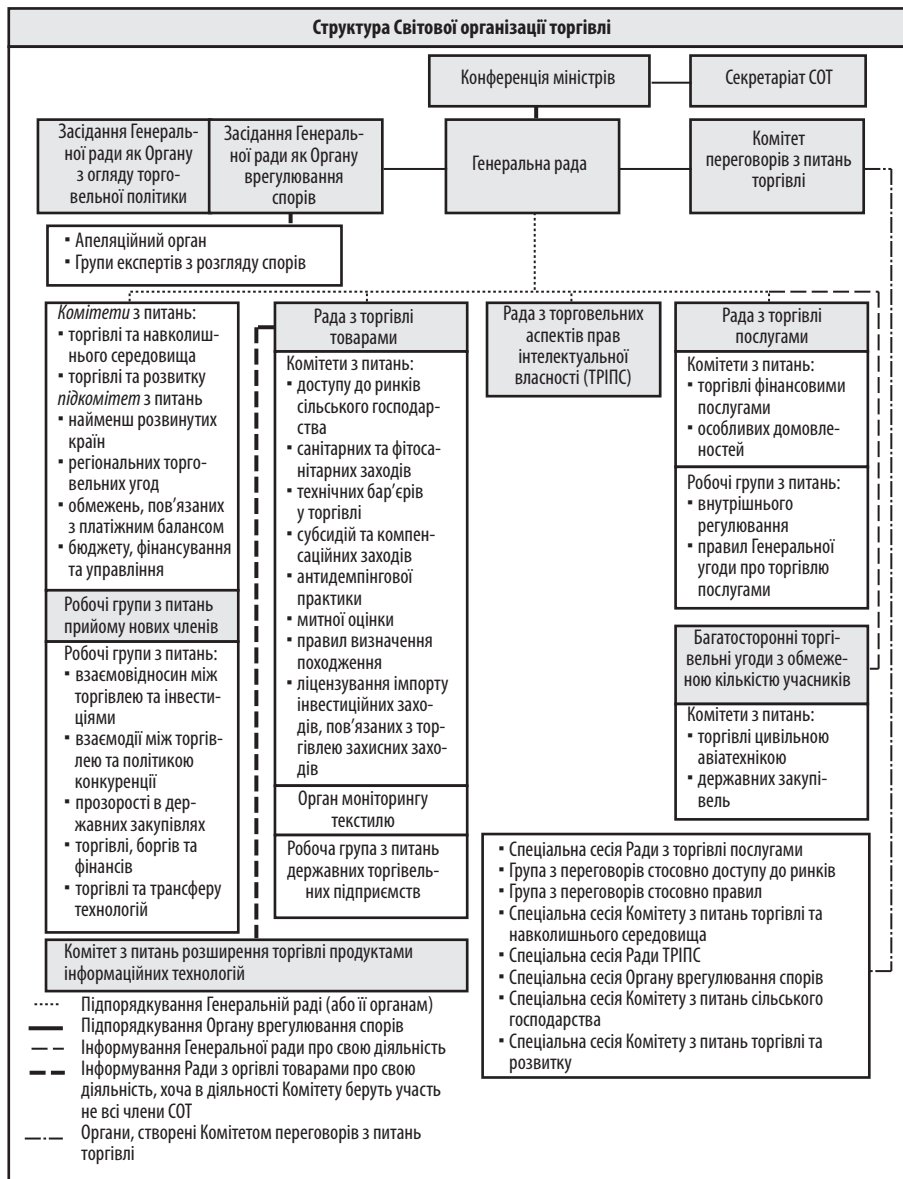

Рис. 1.2. Структура Світової організації торгівлі

Складено за [18, с. 8]

СОТ, і національного режиму, за якого імпортовані товари не можуть піддаватись дискримінації на внутрішньому ринку країни. Тобто, принцип недискримінації досягається на двох рівнях: між країнами – членами СОТ (через режим найбільшого сприяння); між національними та імпортованими товарами на внутрішньому ринку (через національний торговельний режим);

- *більш вільна торгівля*, що включає регулювання торгівлі переважно тарифними методами та відмову від використання кількісних і інших обмежень. Принцип більш вільної торгівлі реалізується в СОТ шляхом проведення раундів багатосторонніх торговельних переговорів з метою ліквідації/зниження існуючих торговельних бар'єрів і створення умов для вільнішої торгівлі. З часів заснування ГАТТ було проведено вісім раундів багатосторонніх переговорів, безпосереднім результатом яких стало суттєве зниження ставок ввізного мита на товари. Лібералізація світової торгівлі передбачає перехід до адвалорних тарифів, які є більш справедливими з точки зору міжнародної торгівлі порівняно зі специфічними та комбінованими тарифами. Іншим важливим аспектом лібералізації є домовленість країн – членів СОТ про заборону застосування кількісних обмежень торгівлі (квот, ліцензій тощо). Однією з небагатьох сфер застосування кількісних обмежень торгівлі на сьогодні залишається сільське господарство;
- *передбачуваність торговельної політики* досягається двома шляхами: зв'язування тарифів за тарифними лініями та забезпечення прозорості національної торговельної політики.

Зв'язування тарифів означає, що країни-члени зобов'язуються не запроваджувати ставки ввізних мит, які б перевищували встановлений рівень. Це зобов'язання фіксується в національному Розкладі тарифів країни, який є невід'ємною частиною правової системи СОТ. Такі зобов'язання є публічно доступними.

Також у рамках СОТ діє 19 галузевих ініціатив, які передбачають уніфіковане зниження або скасування ввізних мит для певних категорій товарів (тарифних ліній) усіма країнами – членами СОТ, що приєдналися до цих ініціатив. Більшість з них передбачають скасування (нульові ставки) імпортного мита на відповідні товари. Водночас, ініціативи щодо текстилю та хімічних товарів передбачають зв'язування тарифних ставок, а не їх скасування.

Виділяють такі **функції СОТ** [22]:

- сприяння реалізації, застосуванню, функціонуванню та досягненню цілей цієї (Марракеської) Угоди та багатосторонніх торговельних угод (тобто

пакета документів Уругвайського раунду), а також забезпечує основу для реалізації, застосування і функціонування багатосторонніх торговельних угод з обмеженою кількістю учасників;

- є форумом для переговорів між її Членами щодо її багатосторонніх торговельних відносин з питань, які регулюються угодами, включеними у додатки до цієї Угоди, а також консультацій між зацікавленими країнами-членами. За рішенням Конференції міністрів, СОТ також може бути форумом для подальших переговорів між її Членами щодо їх багатосторонніх торговельних відносин;
- керування застосуванням Домовленості про правила та процедури врегулювання суперечок;
- проведення періодичних оглядів національної торговельної політики країн – членів Організації;
- здійснення технічного сприяння державам, що розвиваються, з питань, що стосуються компетенції організації;
- співробітництво з МВФ та МБРР і його підрозділами, а також іншими міжнародними спеціалізованими організаціями з метою досягнення більшого єднання в проведенні глобальної економічної політики СОТ.

Структура СОТ представлена на рис. 1.2. Головний орган СОТ – Конференція на рівні міністрів, що збирається один раз на два роки. Ця Конференція володіє всіма правами СОТ, може здійснювати всі її функції і приймати всі рішення. У перервах між конференціями її функції виконує Генеральна рада. У числі функцій Ради – організація роботи Органу з урегулювання суперечок та Органу з проведення оглядів торговельної політики.

Правовий механізм СОТ можна розділити на кілька основних складових частин і блоків, а саме [19, с. 23–28]:

Перша група – це угоди генерального типу, свого роду рамкові угоди. До таких угод належать: Генеральна угода з тарифів і торгівлі, Генеральна угода з торгівлі послугами, Угода з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, Угода з торговельних аспектів інвестиційних заходів.

Друга група – це багатосторонні угоди, які детально регулюють окремі, більш приватні питання, що входять у ГАТТ. Наприклад, Угода про застосування ст. VII ГАТТ (Угода про митну вартість), Угода про імпордне ліцензування, Угода про застосування ст. VI ГАТТ (Антидемпінговий кодекс), Угода про субсидії і компенсаційні заходи, Угода про захисні заходи (ст. XIX ГАТТ) та ін.

Третя група угод регулює ті питання, які спочатку не входили ні в Генеральну угоду з тарифів і торгівлі, ні в Генеральну угоду з торгівлі послугами чи входили у вигляді окремих питань. Тобто це ті угоди, які вводять у сферу дії СОТ нові області. Деякі з них з'явилися давно, ще в 70-ті роки ХХ століття, але пройшли відомий шлях до СОТ у бік свого розвитку і вдосконалення. Це дві угоди, що регулюють складні питання технічних бар'єрів у торгівлі, санітарні норми, це угода по сільському господарству, угода щодо текстилю й одягу. І, нарешті, угоди, які розгортають ряд положень Генеральної угоди з торгівлі послугами: нещодавно прийняті угоди з телекомунікацій, з фінансових послуг і ряд інших.

Четверта група – це рішення самих органів СОТ або рішення, які народилися на основі розборів спірних і конфліктних ситуацій, які інтерпретують ті чи інші положення документів СОТ. Їх дуже багато. Цікаво, що самі працівники як Секретаріату ГАТТ (у минулому), так і СОТ (зараз) люблять говорити, що система, над якою вони працюють, – це система прецедентного права. І це останнє положення має величезне значення для того, щоб правильно розуміти ті основні положення, які в загальній формі зафіксовані на верхньому ряду угод.

Правовий механізм СОТ носить пакетний характер. Це означає, що всі його правові положення взаємопов'язані та взаємно доповнюють одне одного. Розвиток чи тлумачення будь-якого з діючих правових положень СОТ не тільки змінює це конкретне положення, але може змінити і правове звучання інших норм СОТ.

Тому одна з найважливіших задач полягає у тому, щоб наглядати за тим, як у ході численних конфліктних ситуацій інтерпретуються окремі положення СОТ. Розвиток правового механізму СОТ відбувається, насамперед, шляхом уточнення змісту правових норм і створення прецедентів, що відбуваються при з'ясуванні спірних питань і вирішенні конфліктних ситуацій у рамках Органу з вирішення спорів СОТ. У ході його засідань були прояснені положення угод і домовленостей СОТ, багато правових норм і терміни отримали більш чітке правове наповнення, народилися прецеденти, що заклали нові напрямки правової діяльності СОТ.

Крім того, розвиток правових норм СОТ пов'язаний з переговорами щодо нових питань або напрямків діяльності СОТ, які включаються до порядку денного переговорів конференціями міністрів країн – членів СОТ. Ще одна особливість правової системи СОТ пов'язана з тим, що правові норми СОТ мають жорстку зв'язку з правовими умовами національних систем, що регулюють зовнішню торгівлю. СОТ дуже чітко визначила такий принцип: міжнародне право є джерелом національного права, що регулює зовнішню торгівлю. Те, що за

кріплено в правових угодах СОТ, обов'язково має стати нормами національного права без будь-яких вилучень, винятків, модифікацій. Це заздалегідь виведено за межі переговорів щодо приєднання до СОТ.

Незважаючи на всю різноплановість правових документів, що втілюють результати Уругвайського раунду і створюють правову систему СОТ, є ряд **ключових моментів**, що визначають їх значення для кожної країни – учасниці СОТ і для розвитку її зовнішньої торгівлі. До цих моментів слід віднести [19, с. 30–35] таке:

- правові документи Уругвайського раунду визначають *правила, якими повинні керуватися уряди в галузі торгівлі товарами, послугами, у сфері охорони прав інтелектуальної власності*. Країна, що стає членом СОТ, повинна взяти на себе зобов'язання всіх правових документів, що входять у цей пакет. Особливим статусом володіють лише дві угоди (Угода про торгівлю цивільною авіатехнікою, Угода про урядові закупівлі), зобов'язання за якими дійсні тільки щодо країн, які їх підписали;
- *сполучення національних правових систем у цій галузі через їх вирівнювання з нормами СОТ* створює загальний правовий простір для розвитку міжнародної торгівлі і, отже, для діяльності безпосередніх учасників торгівлі. У цьому плані домовленості Уругвайського раунду істотно розвивають і зміцнюють уніфіковану правову основу міжнародної торгової системи;
- намір країн – учасниць СОТ *використовувати як основні правові умови режим найбільшого сприяння і національний режим у всіх областях, що входять до компетенції СОТ*. Причому національний режим в угодах СОТ застосовується в багатьох областях, де він раніше не використовувався;
- *значне посилення функцій з контролю та огляду того, як країни – учасниці СОТ виконують взяті на себе зобов'язання, і створення для цієї мети необхідного організаційного механізму;*
- намір країн – членів СОТ *вирішувати спірні та конфліктні ситуації шляхом консультацій, переговорів і пошуку компромісів*. З цією метою угоди СОТ передбачають необхідний організаційний механізм.

Угода про СОТ і вхідні в неї домовленості передбачають, що країни-члени СОТ повинні провести взаємні переговори про зниження бар'єрів у торгівлі товарами і послугами. Переліки цих зобов'язань також входять як складова частина в пакет домовленостей. Вони становлять кілька десятків об'ємних томів і носять суто конкретний характер.

Перспективи розвитку СОТ були визначені в Декларації IV Конференції міністрів СОТ у Катарі, яка містить **Робочу програму СОТ**, що передбачає прове-

дення переговорів з широкого кола питань. Робоча програма фактично визначає перелік пріоритетів СОТ – вона містить чітке визначення цілей і розкладів поточних переговорів стосовно сільського господарства та послуг, а також переговорів (або можливості їх проведення) з широкого кола питань. До них, зокрема, належать питання про тарифи на промислову продукцію, торгівлю та інвестиції, торгівлю та конкурентну політику, окремі аспекти зв'язку між торгівлею і навколишнім середовищем та інше [18, с. 14].

Основні напрями багатосторонніх переговорів «Раунду розвитку» (визначені Декларацією IV Конференції міністрів СОТ у Катарі) представлені в Додатку Б.

Невід'ємною частиною СОТ є унікальний *механізм урегулювання торговельних суперечок*, який є центральним елементом у справі забезпечення безпеки і передбачуваності багатосторонньої торговельної системи.

Створення процедури і механізму вирішення спірних і конфліктних ситуацій, що виникають у торгових відносинах, – одна з найважливіших функцій ГАТТ, що перейшли до СОТ. Йдеться про врегулювання суперечок на рівні урядів країн, що домовляються [19, с. 30–35].

У підсумку Уругвайського раунду було досягнуто нову «Домовленість про правила і процедури, що регламентують вирішення спорів» (ДПРС). Вона створила об'єднану систему вирішення спорів для багатосторонніх угод, що входять до СОТ. Її організаційною основою став *Орган з вирішення спорів (ОРС)*, який отримав право створювати спеціальні групи експертів для розгляду спорів та підготовки рекомендацій; приймати доповіді спеціальних груп, здійснювати спостереження за виконанням їх рекомендацій, дозволяти припинення поступок та інших зобов'язань щодо тих країн, які порушують умови угод, що входять у систему СОТ.

Стаття III ДПРС підкреслює, що «система врегулювання суперечок СОТ є центральним елементом, що забезпечує безпеку багатосторонньої торговельної системи», а швидке вирішення спорів є необхідним для ефективного функціонування СОТ. ДПРС кодифікувала практику врегулювання спорів, що склалася в рамках ГАТТ, уточнила і ввела багато нових процедурних сторін.

Система врегулювання суперечок СОТ носить інтегрований характер. ДПРС поширює свою дію на ГАТТ, багатосторонні угоди з торгівлі товарами, перераховані у додатку 1А Угоди про СОТ, на ГАТС, ТРІПС, угоди з обмеженою кількістю учасників. Разом з тим, складний характер низки угод зажадав вироблення спеціальних додаткових положень. Тому Угода про застосування санітарних і фітосанітарних заходів, Угода про текстиль і одяг, Угода про засто-

сування ст. VI ГАТТ-1994 р., Угода про субсидії і компенсаційні заходи, ГАТС та Угоди з обмеженим колом учасників містять положення про додаткові правила і процедури вирішення спорів, які включені в Додаток 2 до ДПРС – «Спеціальні або додаткові правила і процедури». Так, відповідно до ст. 1 (2) ДПРС, «у разі різниці між правилами і процедурами, викладеними в ДПРС і спеціальними додатковими правилами і процедурами, зазначеними в Додатку 2, застосовуються останні».

Функції Органу з урегулювання суперечок згідно з домовленістю виконує Генеральна рада, яка має такі повноваження [20, с. 29–30]:

- створювати групи експертів та постійний Апеляційний орган;
- затверджувати звіти груп експертів та Апеляційного органу;
- здійснювати нагляд за виконанням постанов і рекомендацій;
- інформувати Ради та Комітети СОТ про хід розгляду суперечок;
- давати дозвіл на тимчасове незастосування поступок та інших зобов'язань за охопленими угодами.

Рішення Органу з урегулювання суперечок мають прийматись консенсусом. Хоча встановлені процедури багато в чому нагадують судові процедури, перевага надається вирішенню суперечок шляхом консультацій та обговорення проблем між країнами. Процедура врегулювання суперечок у рамках СОТ складається з таких *основних етапів*:

- проведення консультацій;
- створення групи експертів Органом з урегулювання суперечок;
- визначення повноважень і складу групи експертів;
- розгляд справи групою експертів;
- проведення проміжного розгляду (проміжний звіт направляється сторонам для коментарів);
- розгляд звіту групи експертів сторонами у справі;
- розгляд звіту групи експертів Органом з урегулювання суперечок;
- затвердження звіту групи експертів Органом з врегулювання суперечок;
- апеляційна перевірка (можливий етап);
- затвердження Органом з урегулювання суперечок апеляційного звіту;
- виконання рекомендацій країною, що порушила правила СОТ;
- погодження обсягу компенсації за умови невиконання рекомендацій протягом «розумного періоду часу»;

- припинення дії поступок (домовленості надають повноваження про припинення дії поступок щодо країни-порушниці, якщо не досягнуто згоди на компенсацію);
- арбітраж (можливий етап).

На *рис. 1.3* представлена процедура врегулювання спорів. Ось як *діє система вирішення спорів у СОТ*.

Перший етап урегулювання спорів – це консультації між сторонами (урядами), початі за ініціативою тієї сторони, яка вважає, що міра, прийнята іншою стороною, зачіпає її права по будь-якій з угод СОТ.

Якщо після закінчення 60 днів спір не врегульовано, сторона, що направляє скаргу, може просити про створення спеціальної групи експертів. Процедура створення групи передбачає, що вона не буде створена тільки в тому випадку, якщо ДСБ консенсусом прийме таке рішення. У цьому нова практика суттєво відрізняється від минулої процедурної сторони урегулювання спорів у рамках ГАТТ-1947. Членами групи можуть бути в особистій якості особи, що мають високу кваліфікацію в питаннях, які стали предметом спору (вчені, викладачі, особи, що мають досвід торгово-політичної роботи і т. д.). Зазвичай група складається з трьох експертів.

Функції груп полягають в об'єктивному вивченні та оцінці предмета спору, з'ясуванні застосовності до предмета спору положень правового документу СОТ, у рамках якого виник спір. Сторони, що спорять, направляють членам групи у письмовій формі подання, в яких викладаються фактичні обставини справи та аргументи.

Група повинна завершити свою роботу протягом 6 місяців і представити висновки та рекомендації у вигляді доповіді Органу з вирішення спорів. Протягом 60 днів доповідь групи повинна бути прийнята ОРС. Пункт 4 ст. 16 передбачає прийняття доповіді групи, якщо тільки ДСБ не вирішить шляхом консенсусу рішення відхилити доповідь або одна зі сторін не повідомить про свій намір передати справу до Апеляційного органу СОТ.

Ще один новий момент процедури врегулювання спорів у рамках СОТ – це можливість перегляду рішення або рекомендації шляхом звернення до Апеляційного органу СОТ. Цей орган створюється ОРС у складі семи членів. Апеляція може бути подана однією із сторін спору.

Стаття 21 ДПРС встановлює порядок виконання рекомендацій групи експертів стороною чи сторонами, що сперечаються. При цьому встановлено порядок контролю (спостереження) за тим, як виконуватиметься рішення групи експертів.

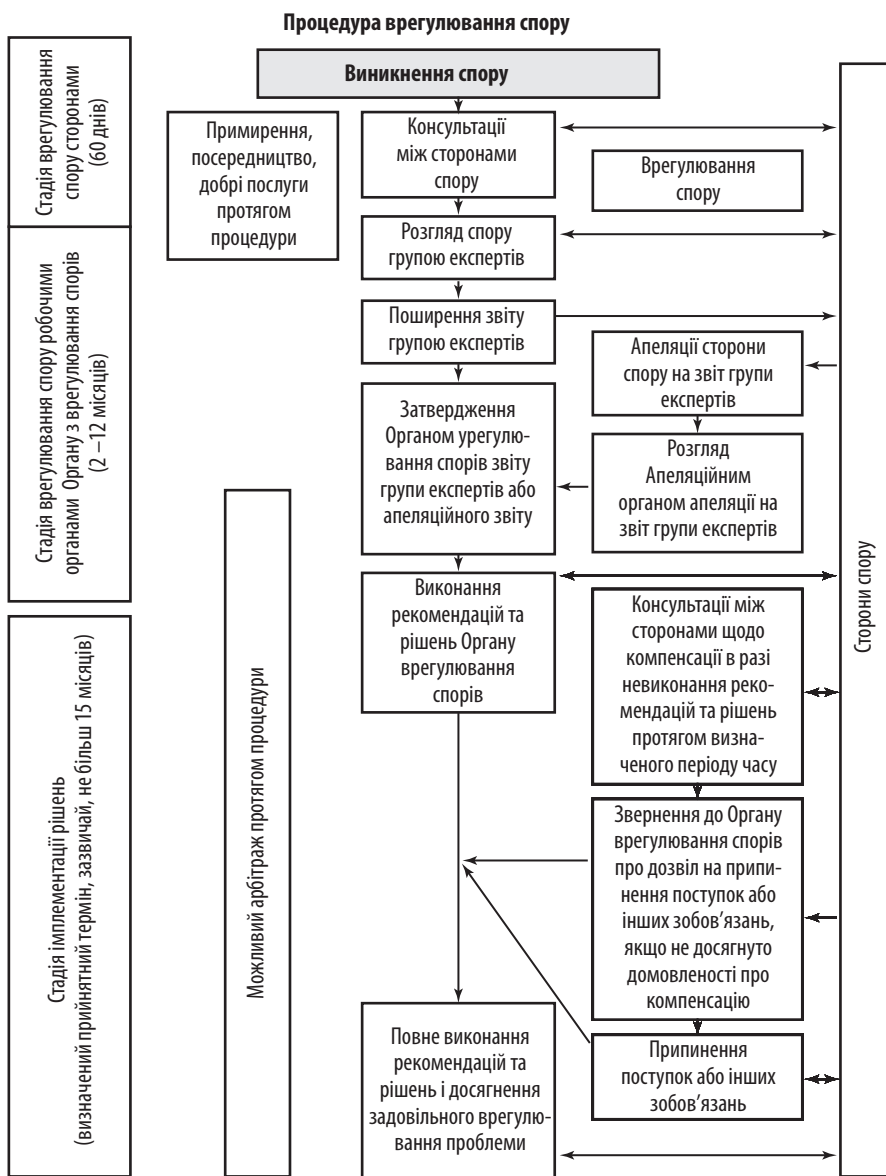

Рис. 1.3. Процедура врегулювання спорів

Складено за [20, с. 25]

Процедура роботи групи докладно регламентована у ст. 6–17 ДПРС. Якщо країна – член СОТ не виконає рекомендацію, то проти неї можуть бути застосовані різні заходи, і зокрема призупинена дія поступок чи інших зобов'язань або вона має компенсувати заподіяну шкоду іншій стороні.

Іншими словами, діючи в СОТ єдина для всіх угод система вирішення спорів включає такі ключові моменти:

- проведення двосторонніх консультацій з метою знайти рішення спірної проблеми;
- створення групи експертів на вимогу будь-якої сторони, що сперечається, і розгляд суті спору;
- прийняття доповіді групи (якщо тільки доповідь не буде відкинута шляхом консенсусу);
- передача питання ОРС. Генеральна рада СОТ виконує цю функцію, спеціально збираючись як Орган з вирішення спорів. ОРС розглядає спірні питання, що виникають щодо будь-якої з угод, які входять у систему СОТ;
- передача питання Апеляційному органу за поданням сторони, що спорить, для розгляду апеляцій по рішеннях групи експертів;
- контроль з боку ОРС за виконанням рекомендацій. Причому конфліктуєча сторона, претензії якої визнані справедливими, може автоматично призупинити дію поступок, якщо інша сторона не виконає рекомендацію протягом встановленого для цього періоду часу.

Водночас із цією ж метою (уникнути тупикових ситуацій) новий механізм вирішення спорів містить (відсутній в ГАТТ) так званий Апеляційний орган. Цей Орган складається з семи осіб, які мають репутацію авторитетів у питаннях міжнародної торгівлі, вони представляють уряди і діють в особистій якості. Їх завдання – дати правову інтерпретацію рекомендації групи експертів, її правомірності з точки зору прецедентів і правил СОТ. Своє рішення вони передають ОРС.

Рекомендації групи експертів можуть бути здійснені такими трьома шляхами:

- сторона, визнана порушником правила СОТ, погоджується з рекомендаціями та робить необхідні кроки для ліквідації порушення;
- якщо перше рішення не виконується, сторона, визнана правою в суперечці, може зажадати компенсації. У свою чергу, порушник сам може запропонувати компенсацію;

- нарешті, третій шлях – сторона, визнана постраждалою, може вимагати, щоб ОРС уповноважив її здійснити відповідні кроки шляхом призупинення поступок чи інших зобов'язань. Іншими словами, вона отримає право збільшити ставку тарифу на товар або товари, що ввозяться з країни, яка порушила зобов'язання (якщо мова йде про торгівлю товарами), чи вжити адекватних заходів у торгівлі послугами (якщо мова йде про них) або стосовно зобов'язань за Угодою щодо торговельних аспектів інвестиційних заходів.

Заходи торговельного захисту, дозволені в СОТ. У рамках СОТ дозволено такі заходи захисту внутрішнього ринку:

- *імпортне ліцензування* (Договір про процедури імпортного ліцензування);
- *оцінка митної вартості* (Договір про митну вартість);
- *торговельні заходи, пов'язані з інвестиціями* (Договір про торгові аспекти інвестиційних заходів);
- *технічні стандарти, регламенти, процедури* (Договір про технічні бар'єри);
- *передвідвантажувальна інспекція* (Договір про передвідвантажувальні інспекції);
- *правила походження товару* (Договір про правила походження);
- *санітарні, фітосанітарні та ветеринарні норми* (Договір про санітарні та фітосанітарні заходи);
- *антидемпінгові заходи* (Договір про застосування статті VI ГАТТ (1994);
- *компенсаційні заходи* (Договір про субсидії та компенсаційні заходи);
- *захисні заходи* (Договір про захисні заходи).

Механізм зміни тарифних зобов'язань країни – члена СОТ полягає в такому [20, с. 35–36].

Зв'язані тарифи можуть бути підвищені (або відкликані) лише за певними правилами. Основний принцип зміни тарифних розкладів полягає в тому, що в разі початку переговорів з приводу зміни сторони мають прагнути зробити компенсаційну поступку відносно інших товарів з метою збереження загально-го рівня взаємних і взаємовигідних поступок.

Передбачається також, що переговори та консультації мають бути організовані з дотриманням максимально можливої таємності з метою запобігання передчасного розголошення деталей передбачених змін тарифів. Разом із тим,

сторони мають негайно інформувати про всі зміни у національних тарифах, які були зроблені.

Договірна сторона, яка бажає змінити або відкликати поступку, повинна:

- провести переговори зі сторонами, які мають першочергові переговорні права, тобто з країнами, з якими поступка першочергово була погоджена у рамках двосторонніх переговорів за відповідною тарифною лінією згідно з інформацією з Розкладів тарифних зобов'язань, а також з головними постачальниками, тобто з тими країнами, які разом із стороною-заявником є сторонами, що мають першочергову зацікавленість;
- провести консультації з іншими сторонами, які є значно зацікавленими у поступках.

Переговори щодо зміни розкладів, ініційовані за відповідною процедурою, можуть мати різні результати і відповідними мають бути дії всіх учасників цих переговорів. Можливими є такі варіанти закінчення переговорів:

- сторони, які мають першочергову зацікавленість, досягли згоди, і ті, що є значно зацікавленими, досягли домовленості. У цьому випадку сторони інформують про результати домовленості та вносять зміни у Розклади;
- сторони, що мають першочергову зацікавленість, досягли домовленості, але ті сторони, що є значно зацікавленими, не задоволені. Тоді останні мають право не пізніше, ніж через шість місяців після укладення домовленості відкликати в основному рівноцінні поступки, від початку узгоджені стороною, що бажає змінити або узгодити поступку;
- сторони, що мають першочергову зацікавленість, не досягли домовленості до закінчення періоду, відведеного для проведення переговорів. У цьому випадку сторона, що бажає змінити або скасувати поступки, має право це зробити.

Однак тоді всі інші сторони, що брали участь у переговорах, не пізніше, ніж через шість місяців із дня вжиття таких заходів, також мають право скасувати в основному рівноцінні поступки, від початку узгоджені зі стороною-замовником.

Отже, країна може змінити тарифні зобов'язання, взяті на себе під час переговорів, однак вона має бути готова або добровільно поступитись іншим, або стикнутись з підвищенням торговельного захисту на товари її експорту з боку країн, які є зацікавленими сторонами в існуванні даного конкретного зобов'язання.

1.2. Асиметрія умов вступу Україна до СОТ

Сьогодні в умовах приєднання до СОТ різних країн світу спостерігаються значні відмінності, а саме:

розвинуті країни здійснюють державну підтримку важливих для економічної безпеки галузей, водночас забороняють це новим членам СОТ. Розвинуті країни розширюють сферу свого впливу через СОТ, дбаючи, перш за все, про свої інтереси, та лише обмеженою мірою поступаються ними на користь менш розвинутих країн;

країни, що розвиваються (а це більшість членів СОТ), стають обмеженими у своїх інструментах реалізації економічної політики забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Приєднання України до СОТ розглядалось усіма українськими урядами (з моменту проголошення незалежності) як закономірний крок і обіцяло низку суттєвих *потенційних вигод* для України, у тому числі [4–5]:

- отримання у відносинах з усіма країнами – членами СОТ режиму найбільшого сприяння (MFN – most favorite nation);
- вихід у міжнародний правовий простір і отримання захисту вітчизняних виробників на основі норм і правил СОТ;
- доступ до механізму розв'язання торгових суперечок у межах СОТ;
- приведення українського законодавства і практики зовнішньоторговельної діяльності у відповідність з міжнародними правилами регулювання торгівлі;
- розширення доступу вітчизняних підприємств до зовнішніх ринків унаслідок створення більш сприятливих умов для інвестиційної співпраці;
- безпосередню участь у подальшій розробці норм, що регулюють міжнародну торгівлю.

У табл. 1.1 представлено хронологію етапів вступу України до СОТ.

Таблиця 1.1

Хронологія етапів вступу України до СОТ

Період	Етапи вступу України до СОТ
1	2
Листопад 1993 р.	Україна подає офіційну заяву до Секретаріату Генеральної угоди по тарифах і торгівлі (ГАТТ). Починається процес вступу до ГАТТ/СОТ. Створюється робоча група для розгляду заявки України. До групи входять ЄС, США, Австралія, Японія та інші країни

1. Світова організація торгівлі та умови вступу України до її складу

Закінчення табл. 1.1

1	2
Червень 1994 р.	На розгляд Робочої групи подається меморандум про зовнішньоторгівельний режим України. Країни – члени СОТ отримують уявлення щодо структури та особливостей зовнішньої торгівлі України
Січень 1997 р.	Початок двосторонніх переговорів про доступ на ринок товарів і послуг з делегаціями країн – членів Робочої групи. У ході переговорів повинні бути вирішені проблемні питання і досягнута довіра у сфері двохсторонніх відносин між Україною і країнами – членами СОТ
Липень 2001 р.	Розробляється проект державної програми вступу України до СОТ. Президент Л. Кучма визнає як дату вступу 2001–2002 рр. Однак поступово дата переноситься на 2003 р.
Грудень 2002 р.	За недостатню боротьбу з відмиванням «брудних» грошей ФАТФ вводить санкції відносно України. У лютому 2003 р. ці санкції скасовуються, але країна продовжує залишатися в «чорному» списку
Квітень 2003 р.	Новою датою планованого входження до СОТ стає 2004 р. Україна підписала протоколи про доступ на ринки товарів і послуг з тринадцятьма країнами – членами СОТ, включаючи Євросоюз
Лютий 2004 р.	Міжнародна група з боротьби з відмиванням «брудних» грошей ФАТФ на пленарному засіданні 25 лютого 2004 р. одноголосно підтримала рішення про виключення України з «чорного» списку країн, які не протидіють легалізації тінювих капіталів
Січень 2005 р.	Підписано протоколи ще з 29 країнами – членами СОТ. Президент В. Ющенко заявляє, що Україна вступить до СОТ у найближчі місяці. Однак після зустрічі з віце-президентом США Д. Чейні український прем'єр-міністр Ю. Єхануров повідомляє, що Україна зможе вступити до СОТ тільки після отримання статусу країни з ринковою економікою
Грудень 2005 р.	«Україна не зможе завершити всі переговори з приводу вступу до СОТ до кінця 2005 р. І не має шансів вступити до СОТ у грудні цього року. Їй прийдеться ще деякий час почекати», – заявляє глава СОТ П. Ламі. Секретар Ради національної безпеки і оборони України А. Кінах стверджує, що Україна вступить до СОТ уже в першому півріччі 2006 р.
Лютий 2006 р.	Україна отримує статус країни з ринковою економікою. Палата представників Конгресу США скасувала дію поправки Джексона-Веніка у відношенні України. Україна підписує з США договір про взаємний доступ на ринки товарів і послуг. Завершуються переговори з 49 із 50 членів Робочої групи. Неврегульованим залишається питання з Киргизією. За два роки прийнято 38 законів, необхідних для вступу до СОТ
Листопад 2007 р.	Підписується останній протокол про доступ на ринки товарів і послуг (з Киргизією). Відтак, завершуються переговори з усіма членами Робочої групи СОТ. Президент В. Ющенко заявляє, що Україна може вступити до СОТ вже 20 грудня 2007 р. Однак рішення про прийняття країни до Світової організації торгівлі не виносяться до порядку денного засідання Генеральної Ради СОТ і переноситься на 2008 р.
Травень 2008 р.	Україна стає членом Світової організації торгівлі

Складено за [20–22].

Водночас від початку переговорів щодо вступу до СОТ між «старими» і «новими» членами існує *асиметрія* у зобов'язаннях щодо відкриття ринків: правила для «нових» членів – більш жорсткі та перевищують встановлені загальні вимоги для членів СОТ. До того ж, вступ України до СОТ у травні 2008 р. значною мірою був продиктований «*політичною доцільністю*», тобто прагненням одержати додаткові переваги на переговорах з Росією щодо її вступу до СОТ, з питань визначення ціни на паливно-енергетичні ресурси (насамперед, на газ).

Як наслідок, незважаючи на те, що процес вступу України розтягнувся на 8 років, урядом України за період з 2005 по 2007 рр. було підписано цілу низку угод із СОТ, які носять *асиметричний* характер, що проявляється практично на всіх рівнях зовнішньоторговельного регулювання.

У загальному вигляді Україна прийняла такі зобов'язання у відношенні *експорту*:

- не застосовувати обов'язкові мінімальні експортні ціни;
- знизити експортні мита на насіння олійних культур, живу худобу, шкури тварин, брухт кольорових і чорних металів, зберігаючи за собою право застосовувати їх для інших товарів;
- скасувати заборону на експорт брухту кольорових металів;
- скасувати експортні квоти на зерно (реалізовано в 2008 р., але в 2010 р. Україна повернулась до квотування експорту зерна, змінивши його в 2011 р. на експортні мита);
- скасувати експортні обмеження на дорогоцінні метали і камені, крім золота, срібла і діамантів;
- не субсидувати експорт сільськогосподарської продукції.

Відносно *імпорту*, членство України в СОТ означає прийняття таких заходів:

- зниження рівня імпортного тарифного захисту;
- зв'язування ставок імпортних мит. Середньоарифметична ставка (кінцева зв'язана) імпортного тарифу на промислові товари склала 4,85 %, а на сільськогосподарські – 11,16 %. При цьому відбулось суттєве зниження ставок на легкові автомобілі – з 25 до 10 %;
- приєднання до секторальних ініціатив щодо зниження ставок імпортних тарифів по хімічних товарах і текстилю;
- приєднання до «нульових» секторальних домовленостей по фармацевтичних препаратах, меблях, сільськогосподарській техніці;

- використання максимальних ставок ввізного мита на цукор (50 %) і олію соняшникову (30 %).

Для ефективної інтеграції України до світових міжнародних організацій виникає необхідність усебічного аналізу проведених заходів, оцінки їх впливу на реальний стан економіки країни і розробки певних рекомендацій щодо вдосконалення підприємницького та інвестиційного клімату в Україні в умовах поглиблення співпраці з країнами ЄС і Митного союзу ЄвразЕС.

Основні напрями, за якими виявилася асиметрія угоди між Україною і СОТ, представлені на рис. 1.4 [23; 47].

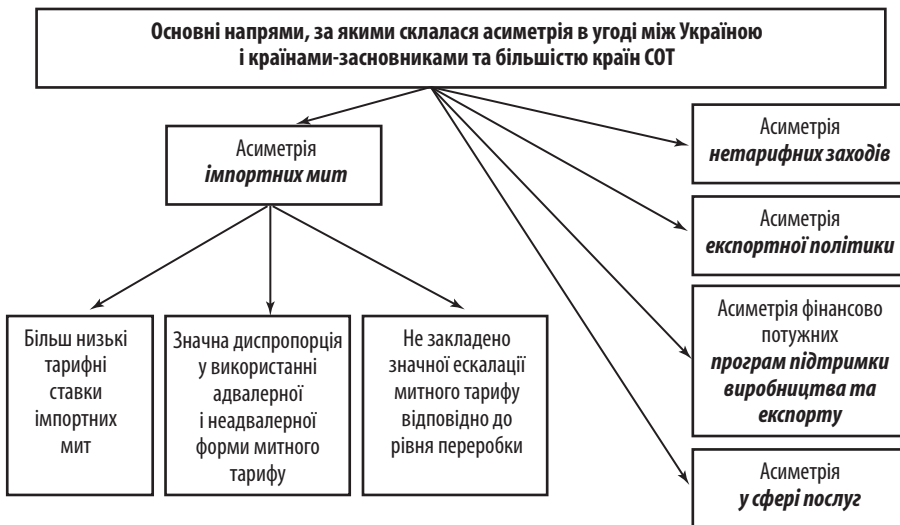

Рис. 1.4. Основні напрями асиметрії домовленостей між Україною і СТО

Складено за [23; 47].

Асиметричність у **рівнях і формах імпорتنних мит** виявляється в такому:

А) У значно нижчих ставках імпорتنних мит на більшість інших товарів, ніж ті, що діють у країнах-засновниках і більшості країн – членів СТО.

Так, на кінець 2012 р. *середньоарифметична ставка кінцевого зв'язаного рівня* по всіх тарифах складає **6,28 %** проти 10,47 % до вступу у СТО, у тому числі по *сільськогосподарських товарах* – **11,16 %** проти 13,84 % до вступу у СТО, по *промислових товарах* – **4,85 %** проти 4,40 % до вступу у СТО. При цьому, після закінчення перехідного періоду в 2013 р. *середньозважена ставка митного тарифу* буде **5,09 %** проти 7,02 % до вступу у СТО, у тому числі для *сільськогосподарських продуктів* – **10,07 %** (проти 18,19%) і для *промислових товарів* – **4,77 %** (проти 6,11%) [8–9].

Б) Наявність у чинному Митному тарифі України 2615 товарних підкатегорій (23,6 % від загальної кількості десятизначних товарних кодів тарифу), на які встановлені менші ставки ввізного мита, ніж відповідні рівні, що визначені додатком 1 до Протоколу про вступ України до СОТ [5]. Так, менші ставки порівняно з рівнями, визначеними домовленостями України перед СОТ, встановлені на: хімічні продукти, миючі засоби, добрива, фототовари; машини та побутову техніку; пластикові та гумові вироби; сіль, руди, шлаки, нафтопродукти; живу худобу, м'ясо, рибу та молоко; овочі, каву, чай, зернові, борошно; автотранспорт та інші засоби; текстиль та вироби з нього; метали та вироби з них.

В) Введення нульових ставок ввізних мит на 10 % тарифних ліній сільськогосподарської продукції і на понад третину тарифних ліній промислової продукції (які складають основну частку імпорту). Так, ще до офіційного приєднання до СОТ (наприкінці 2003 р.) з метою прискорення переговорного процесу Україна взяла зобов'язання щодо приєднання до 16 секторальних угод та ініціатив, які передбачали зокрема введення з 2004 р. нульових ставок на сталь, кольорові метали, деревину, іграшки, інформаційні технології, фармацевтичні препарати, а також ставок у розмірі 5,5 – 6,5 % на хімічну продукцію і 17,5 % на текстиль та одяг; з 2005 р. – на сільськогосподарську техніку, меблі та папір; з 2006 р. – на наукове обладнання, медичне обладнання і будівельну техніку; з 2010 р. – на цивільну авіацію і з 2011 р. – на дистильовані спирти [5]. Тобто, за всіма основними групами високотехнологічних товарів (інформаційні технології, фармпрепарати, авіація, наукове і медичне обладнання), які згідно з міжнародною класифікацією SITC rev.3 визначають рівень технологічного розвитку будь-якої держави, в Україні на кінець 2012 р. діють нульові ставки ввізних мит.

Г) Використання *адвалерної і неадвалерної форм митного тарифу порівняно з розвиненими країнами*. В Україні частка імпорту, наприклад, сільськогосподарських товарів, що обкладається неадвалерними формами мита (тобто диференційованими в рамках однієї товарної позиції), у десятки разів нижча порівняно з її стратегічними партнерами з торгівлі. В ЄС у рамках однієї товарної агропродовольчої позиції (чотири знаки ТНЗЕД) структура митного тарифу ЄС може бути досить диференційованою з явними ознаками ескалації за рівнем переробки продукції. У країнах Митного союзу ця частка складає в середньому 25 %, що в 10 разів вище за показник в Україні, а в ЄС і США цей показник іще вищий. Відповідно до даних по зобов'язаннях щодо зв'язування, частка підпозицій агропродовольчих товарних груп, з імпорту яких застосовується неадвалерна форма мита, становить в Україні 1 % [5].

Д) У структурі митного тарифу України не закладається значної ескалації митного тарифу відповідно до рівня переробки, а також не застосовуються піко-

ві ставки на окремі товарні позиції, орієнтовані на фактичну заборону їхнього імпорту. Так, коефіцієнт варіації, розрахований як співвідношення стандартного відхилення ставок мита до середньоарифметичної ставки за тарифними лініями на основі даних про діючі ставки, у США – близько 41, в ЄС – 32; у Росії та Білорусі – приблизно 28; у Казахстані – 22; в Україні – 2,8 [4]. Тобто, ступінь однорідності структури митного тарифу за агропродовольчими групами товарів в Україні є набагато одноріднішим порівняно з країнами ЄС і Митного союзу.

Асиметричність узгоджених **нетарифних заходів**, які не можуть бути обґрунтовані згідно з положеннями Угоди з СОТ, знаходить вираження:

А) У скасуванні і забороні впроваджувати в подальшому кількісні обмеження на імпорт. При цьому ліцензування імпорту здійснюється згідно з відповідною угодою СОТ за принципом недопущення обмежувального впливу на торгівлю. Так, Україна взяла зобов'язання застосовувати імпорتنу тарифну квоту лише на один сільськогосподарський товар (!) – цукор-сирець із тростини (кінцевий обсяг квоти зафіксовано на рівні 267 800 тонн). При імпорті всіх інших сільськогосподарських товарів мають застосовуватися адвалерні ставки імпортного мита (за винятком підакцизних товарів) без кількісних обмежень обсягу імпорту [4–5].

Б) У застосуванні антидемпінгових мит, які, за даними Комітету з субсидій і компенсаційних заходів СОТ, за період з 29.03.1995 до 01.01.2012 рр. впроваджувалися країнами – членами СОТ проти українського експорту **52** рази, з яких 41 випадок стосувався кольорових металів і виробів з них, а 9 – продукції хімічної промисловості та суміжних галузей. Україна ж повідомила СОТ про введення таких заходів **28** разів [4]. Водночас, оскільки антидемпінгові мита не застосовуються до всіх джерел імпорту, це підвищує можливість зростання імпорту з інших країн поряд із зменшенням імпорту з країн, до яких уживаються заходи. Тобто, застосування Україною антидемпінгових мит не привело до суттєвого зменшення присутності імпорту на українському ринку.

В) Компенсаційні заходи, які вводяться не більш, ніж на три роки відносно імпортованого товару, що користується пільгами від нелегітимної субсидії (коли доступ до неї надається відповідним державним органом або законодавством тільки для певних (обраних за якимись критеріями) підприємств), також повністю не убезпечили українського виробника від конкуренції з імпортною продукцією. Згідно з даними Комітету з субсидій і компенсаційних заходів СОТ за період з 29.03.1995 до 01.01.2012 рр., членами СОТ ініційовано 262 компенсаційні заходи і застосовано 164 заходи [4]. Так, оскільки системи субсидування сільського господарства в ЄС, США та інших розвинених країнах не підпада-

ють під визначення специфічних або нелегітимних, Україна може застосувати компенсаційні заходи проти їхніх субсидованих сільськогосподарських товарів лише в обмеженій кількості випадків. Тобто існує значна *асиметрія у застосуванні таких заходів по відношенню до розвинених країн*, які є сьогодні основними постачальниками базових агропромислових товарів у світі і основними імпортерами для України.

Г) Україна взяла на себе зобов'язання щодо невикористання *спеціальних захисних заходів СОТ*, передбачених Угодою про сільське господарство, що створює несиметричні умови торгівлі сільськогосподарськими товарами з розвиненими країнами, котрі активно їх використовують (наприклад, ЄС) [4; 6; 7]. Водночас, можна використовувати *загальні захисні заходи (333)*, передбачені Угодою про захисні заходи СОТ і Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну». Тобто застосування 333: є вимушеною альтернативою застосуванню спеціальних захисних заходів; може бути розумною альтернативою ініціюванню перегляду зобов'язань у відповідності до ст. XXVIII ГАТТ/СОТ. Наприклад, згідно з даними Комітету захисних заходів СОТ протягом 29.03.1995 – 30.04.2012 рр. було ініційовано 234 загальних захисних заходів і повідомлено про застосування 118 захисних заходів. Із 234 ініційованих членами СОТ розслідувань майже чверть (24 %) стосувалася продуктів агропродовольчої групи (коди I – IV Гармонізованої системи). Україна не повідомляла СОТ про ініціювання 333 для агропродовольчих товарів, хоча ініціювала введення захисних заходів 10 разів. Вузьким місцем, що стримує ефективне використання надзвичайних заходів захисту аграрного і продовольчого ринків України, є *брак відповідних кадрів, інституцій, досвіду та недостатня організація виробників*.

Заборона Україні як новому члену СОТ застосовувати цілу *низку заходів державної підтримки внутрішнього виробника* (при тому, що такі заходи широко використовуються країнами – засновниками СОТ для підтримки своїх товаровиробників). Як наслідок, угода з СОТ зафіксувала **асиметричність в експортній політиці** України, яка зобов'язалась [6–7]:

- *скасувати обмеження на експорт зерна* (як наслідок, автоматичним результатом вступу України в СОТ стало скасування квот на прокат, які раніше обмежували український експорт в ЄС);
- *не застосовувати обов'язкових мінімальних експортних цін і знизити свої експортні митні тарифи на насіння олійних культур, живу худобу, шкури тварин*. Водночас, експортне мито як інструмент тарифного регулювання може використовуватися Україною і в подальшому;

- не використовувати експортні субсидії в сільському господарстві (промислові субсидії можуть надаватися відповідно до правил та вимог Угоди про субсидії та компенсаційні заходи);
- не забороняти використання антибіотиків і гормонів для підвищення темпів росту живої худоби в Україні і дозволити імпорту м'яса та м'ясних продуктів, вироблених з використанням гормонів росту.

Асиметричність у можливості реалізації **фінансово потужних програм підтримки виробництва та експорту**, зокрема агропродовольчих товарів України і розвинених країн світу (наприклад ЄС). До того ж, відносна макроекономічна стабільність, розвиненість фінансових ринків і ринкових інститутів в цілому забезпечують виробникам з країн ЄС незрівнянно кращі умови щодо доступності фінансових ресурсів, а отже, можливості розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на промисловій основі, ніж в Україні.

Макроекономічна дестабілізація в Україні внаслідок фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 рр. тільки поглибила *проблематику доступності капіталу*, залишивши для українського виробника *прибуток (!)* основним джерелом фінансування капітальних вкладень. Наприклад, в Україні, на відміну від решти країн світу, ставка кредитування в 2009 р. підвищилася порівняно з докризовим періодом з 18 % до 21 % відповідно, внаслідок чого в Україні вона сьогодні у 2 рази вища, ніж у Польщі та Угорщині, і в середньому в 1,2 разу більша, ніж у Казахстані та Росії [4].

У сфері послуг Україна взяла на себе специфічні зобов'язання приблизно в 150 підсекторах із діючих 155, що є виключно високим рівнем, якщо порівняти його з більшістю країн – членів СОТ, з яких у 77 % такі зобов'язання були прийняті не більш як по 100 підсекторах, а приблизно у 50 % країн-членів – не більш як по 40 підсекторах [5].

Як наслідок, **умови вступу України в СОТ призвели до** появи в середині вересня 2012 р. офіційного звернення України до Генеральної Ради СОТ щодо готовності України розпочати переговори про підвищення зв'язаних за зобов'язаннями СОТ імпорتنих тарифів на 371 товарну лінію (а усіх тарифних ліній в українській товарній номенклатурі приблизно 11 600), з яких 147 позицій – промислові товари, 224 – сільськогосподарські товари.

Як вже вказувалося в п.1.1, застосування механізму перегляду зобов'язань країни-члена обумовлено ХХVIII-ю статтею ГАТТ/СОТ, яка зокрема включає таке формулювання: «При визначенні ... чи коли сторона-заявник безпідставно не запропонувала адекватну компенсацію, зрозуміло, що СТОРОНИ повинні належним чином взяти до уваги особливе положення сторони, яка зв'язала велику

частку своїх тарифів на дуже низьких ставках мита і через це має менші можливості надання компенсаційних поступок, ніж інші сторони». Запит України безпрецедентний за кількістю позицій і потребуватиме довгих складних переговорів, до того ж за підвищення одних тарифів доведеться поступитися іншими.

Поведінку України низка країн-членів СОТ вважає протекціоністською і висловлює побоювання, що це може підірвати основи організації. Так, 29.11.2012 р. на засіданні Ради СОТ з торгівлі товарами країни-члени перейшли від «занепокоєння» наміром України переглянути членські зобов'язання щодо зв'язаних тарифних ставок до тиску: 23 делегації (включно з США, Канадою, Японією і ЄС від імені 27 країн) оприлюднили заяву, в якій переконують Україну відкликати заявку на перегляд 371 тарифної лінії. Україна ж у відповіді заперечила звинувачення у протекціонізмі та висловила сподівання, що СОТ здатна задовольнити потреби усіх своїх членів [13].

Так, з метою захисту власного автовиробництва, Україна із 14.04.2013 р. застосовує *спеціальні мита* на імпорт у країну нових легкових автомобілів з об'ємом двигуна 1000–1500 куб. см у розмірі 6,46 % і 1500 – 2200 куб. см – 12,95 % незалежно від країни походження та експорту.

Як наслідок, 09.07.2013 р. Росія попередила СОТ про те, що вона планує запровадити у відповідь підвищені мита на імпорт з України шоколаду, цукру, кам'яного вугілля та флоат-скла. Такий самий крок зробила і Туреччина відносно імпорту з України волоських горіхів.

Сума компенсацій, яку передбачає отримати Росія (36,1 млн дол.), значно більша за суму компенсації, на яку розраховує Туреччина (6,11 млн дол.). А види товарів, на імпорт яких Росія підвищить мита, дуже чутливі для України. *Сьогодні існує також величезний ризик, що з аналогічними ініціативами виступлять й інші країни* [15–16].

1.3. Оцінка впливу асиметрії умов вступу України до СОТ на зовнішню торгівлю

Після вступу до СОТ для української продукції в цілому відбулось суттєве зниження тарифних ставок та лібералізація доступу на світові ринки, поряд із цим внутрішній ринок України став більш відкритим для імпортової продукції (табл. 1.2) [4; 23].

До того ж дані табл. 1.3 наочно демонструють асиметричність тарифного захисту України, Російської Федерації та ЄС, особливо для аграрної продукції. Це свідчить, що в Україні остаточно сформувався новий етап митно-тарифної

політики: політики фритредерства, яка трансформувалась від селективного протекціонізму.

Таблиця 1.2

Значення середньозважених і середньоарифметичних тарифних ставок в Україні до і після вступу до СОТ за основними видами продукції

Показники	Середньозважена тарифна ставка			Середньоарифметична тарифна ставка		
	Попередня, діюча до вступу до СОТ, %	Після вступу до СОТ, %	Відхилення, в. п. +, –	Попередня, діюча до вступу до СОТ, %	Після вступу до СОТ, %	Відхилення, в. п. +, –
Усього по всій номенклатурі продукції	7,02	5,09	–1,93	6,51	6,28	–0,23
По продукції сільського господарства	18,19	10,00	–8,19	13,84	11,16	–2,68
По продукції промисловості	6,11	4,77	–1,34	4,40	4,85	+0,45

Складено за [4, 23].

Таблиця 1.3

Компаративний аналіз тарифного захисту України, РФ та ЄС

Показник	Тарифи та діапазон мит								
	Загальний			Аграрна продукція			Неаграрна продукція		
	Україна 2008 рік вступу	РФ 2012 рік вступу	ЄС 1995 рік вступу	Україна	РФ	ЄС	Україна	РФ	ЄС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Середнє значення кінцевого зв'язаного тарифу	5.8	7.8	5.2	11.0	11.2	13.7	5.0	7.2	3.9
Середнє значення застосованого тарифу відповідно до режиму найбільшого сприяння РНС (2012 р.)	4.5	10.0	5.5	9.5	13.3	13.2	3.7	9.4	4.2

Закінчення табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Охоплення зв'язувальними тарифами:	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Аграрна продукція: тарифна квота (у %) *				0.1	3.2	11.3			
Аграрна продукція: спеціальні захисні заходи (у %)				0	0	23.9			
Безмитна торгівля відповідно до кінцевого зв'язаного тарифу (у %)				12.6	3.0	32.3	33.8	3.4	28.4
Безмитна торгівля відповідно до РНС (2012 р.)				21.1	8.2	31.2	43.1	14.2	26.1
Питома вага неадвалорних мит відповідно до кінцевого зв'язаного тарифу (у %)				1.0	22.9	32.0	0.0	7.0	0.6
Питома вага неадвалорних мит відповідно до РНС, 2012 р.				0	28.2	31.4	0	10.1	0.6

* Відсоток HS шестицифрових підзаголовків у графіку сільськогосподарських поступок покриття тарифних квот. Часткове охоплення застосовується на пропорційній основі (*pro rata*).

Складено за [47].

У табл. 1.4 наведено порівняння показників зовнішньої торгівлі України за галузями та регіональними торговельними угрупованнями за 2007 р. і 2012 р.

На рис. 1.5 представлені основні показники зовнішньої торгівлі України за період 2005 – 2012 рр.

Як видно з табл. 1.4 і рис. 1.5, після вступу в 2008 р. України до СОТ:

1. Експорт товарів з України значно виріс. У 2012 р. сума експорту склала 68,81 млрд дол. США, що порівняно з 2007 р. на 19,56 млрд дол. США, або на 39,7 %, більше. При цьому також значно зріс обсяг імпорту товарів в Україну, який у 2012 р. склав 84,66 млрд дол. США, що на 23,99 млрд дол. США, або на 39,5 %, більше, ніж у 2007 р.

2. Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу України в 2012 р. порівняно з 2007 р. збільшилось на 4,43 млрд дол. США, або на 38,8 %, і склало –15,85 млрд дол. США.

Значний рівень позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу в Україні в 2012 р. склався лише по: агропромисловій продукції +10,36 млрд дол. США; металургії +13,65 млрд дол. США.

Таблиця 1.4
Порівняння показників зовнішньої торгівлі України за галузями та регіональними торговельними угрупованнями за 2007 р. і 2012 р.

Показник	2007 рік			2012 рік			Темп зростання 2012 р. до 2007 р., %	
	Експорт млрд дол. США	Імпорт млрд дол. США	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт млрд дол. США	Імпорт млрд дол. США	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт	Імпорт
Усього по Україні	49,25	60,67	-11,42	68,81	84,66	-15,85	139,7	139,5
<i>у тому числі:</i>								
Агропромислова продукція	6,25	4,11	+2,14	17,88	7,52	+10,36	286,2	182,9
Питома вага в загальному обсязі, %	12,7	6,8		26,0	8,9			
Хімічна промисловість	4,05	5,32	-1,27	5,06	8,59	-3,53	125,0	161,5
Питома вага в загальному обсязі, %	8,2	8,8		7,4	10,1			
Металургія	20,79	4,74	+16,04	18,89	5,24	+13,65	90,9	110,5
Питома вага в загальному обсязі, %	42,2	7,8		27,5	6,2			
Машинобудування	8,48	19,80	-11,31	13,29	22,46	-9,18	156,6	113,5
Питома вага в загальному обсязі, %	17,2	32,6		19,3	26,5			
Мінеральні продукти	4,28	17,28	-13,01	7,65	27,54	-19,89	178,9	159,4
Питома вага в загальному обсязі, %	8,7	28,5		11,1	32,5			
Інші товари (крім перелічених)	5,41	9,42	-4,02	6,04	13,31	-7,26	111,8	141,2
Питома вага в загальному обсязі, %	11,0	15,5		8,8	15,7			
<i>Довідково</i>								
Євросоюз (27 країн)	13,92	22,22	-8,30	17,08	26,16	-9,08	122,7	117,7
Питома вага в загальному обсязі, %	28,3	36,6		24,8	30,9			
Митний союз ЄвразЕС	15,66	19,87	-4,21	22,34	33,98	-11,64	142,6	171,0
Питома вага в загальному обсязі, %	31,8	32,8		32,5	40,1			
Інші країни	19,67	18,58	+1,09	29,39	24,52	+4,87	149,4	132,0
Питома вага в загальному обсязі, %	39,9	30,6		42,7	29,0			

Складено за [40; 58].

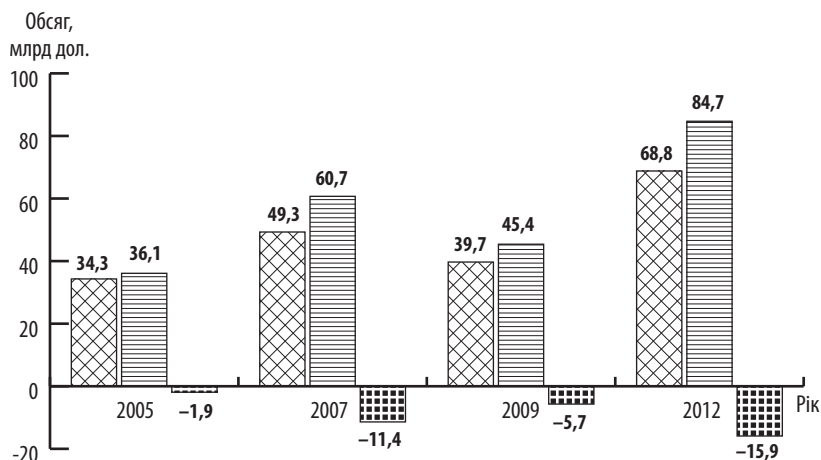

Рис. 1.5. Показники зовнішньої торгівлі України в 2005–2012 рр.

Складено за [40; 58].

На рис. 1.6 представлено товарну структуру експорту товарів з України у 2005 – 2012 рр.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі експорту товарів з України в 2012 році мають (див. рис. 1.6): металургія – 27,5 % (18,89 млрд дол. США); агропромислова продукція – 26,0 % (17,88 млрд дол. США); машинобудування – 19,3 % (13,29 млрд дол. США); мінеральні продукти – 11,1 % (7,65 млрд дол. США).

Структура експорту з України після вступу до СОТ у 2012 р. порівняно з 2007 р. у розрізі окремих видів продукції змінилася таким чином: агропромислова продукція складала 26,0 % в 2012 р. у загальному обсязі по країні проти 12,7 % у 2007 р.; хімічна промисловість – 7,4 % проти 8,2 %; металургія – 27,5 % проти 42,2 %; машинобудування – 19,3 % проти 17,2 %; мінеральні продукти – 11,1 % проти 8,7 %.

На рис. 1.7 представлено товарну структуру імпорту товарів з України у 2005 – 2012 рр.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі імпорту товарів в Україну в 2012 році займають (рис. 1.7): мінеральні продукти – 32,5 % (27,54 млрд дол. США); машинобудування – 26,5 % (22,46 млрд дол. США); агропромислова продукція – 8,9 % (7,52 млрд дол. США); металургія – 6,2 % (5,24 млрд дол. США).

Структура імпорту в Україну після вступу до СОТ в 2012 р. порівняно з 2007 р. у розрізі окремих видів продукції змінилась таким чином: агропро-

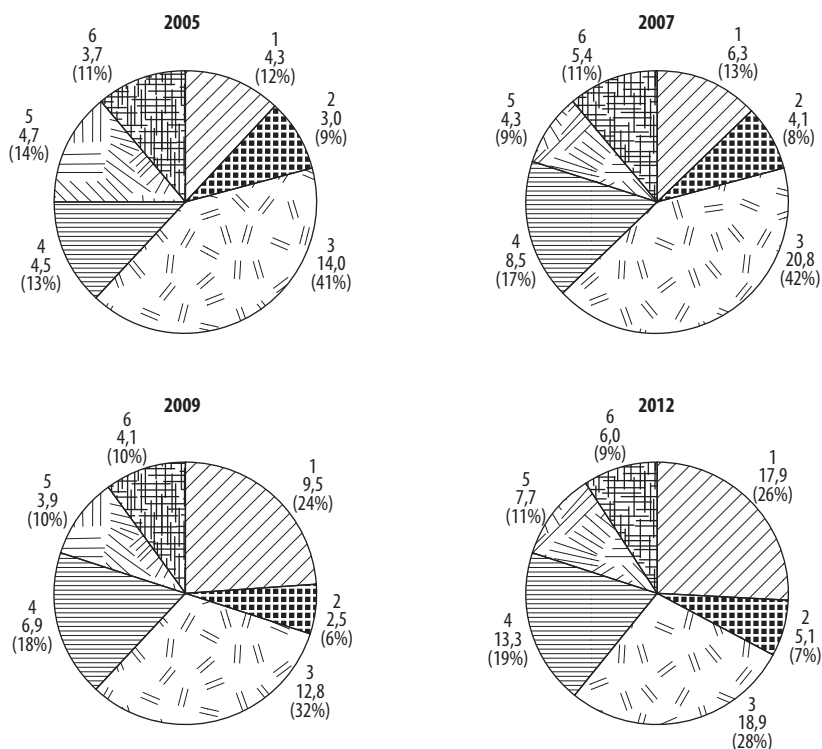

Рис. 1.6. Товарна структура експорту товарів з України в 2005 – 2012 рр., млрд дол. США:

1 – АПК; 2 – Хімічна промисловість; 3 – Металургія; 4 – Машинобудування; 5 – Мінеральні продукти;
6 – Інші товари

Складено за [40; 58].

мислова продукція – 8,9 % в 2012 р. у загальному обсязі по країні проти 6,8 % у 2007 р.; хімічна промисловість – 10,1 % проти 8,8 %; металургія – 6,2 % проти 7,8 %; машинобудування – 26,5 % проти 32,6 %; мінеральні продукти – 32,5 % проти 28,5 %.

На рис. 1.8 і рис. 1.9 представлено основні показники зовнішньої торгівлі України в 2007 р. і 2012 р. відповідно за такими регіональними торговельними угрупованнями, як ЄС і МС.

При цьому структура експорту товарів з України в 2012 р. порівняно з 2007 р. змінилась таким чином:

- до країн Євросоюзу зменшилась на 3,5 в. п. у (2012 р. – 24,8 % від загального обсягу по країні, 17,08 млрд дол. США, 2007 р. – 28,3 %, (13,92 млрд дол. США);

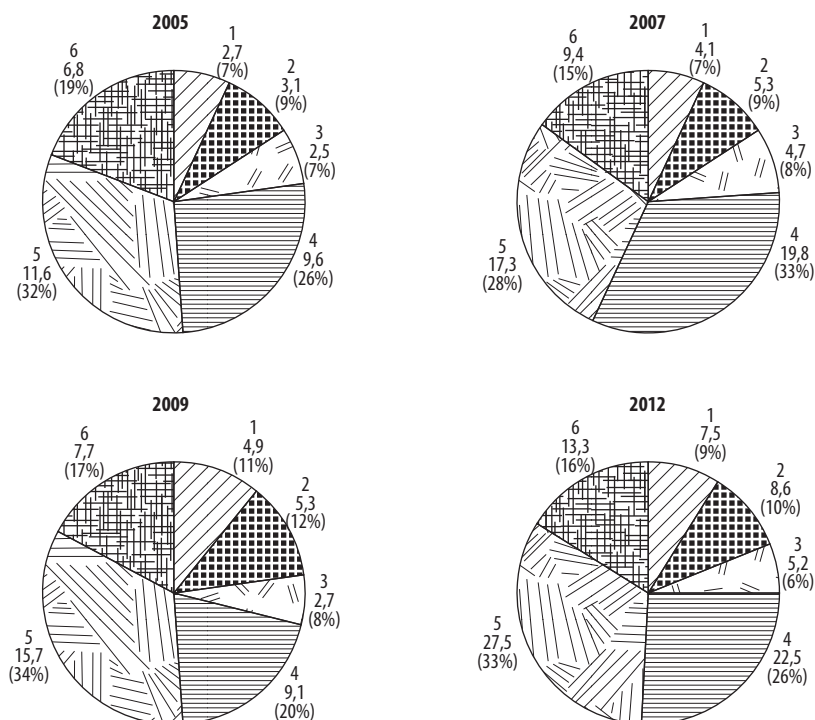

Рис. 1.7. Товарна структура імпорту товарів в Україну в 2005 – 2012 рр., млрд дол. США:

1 – АПК; 2 – Хімічна промисловість; 3 – Металургія; 4 – Машинобудування; 5 – Мінеральні продукти;
6 – Інші товари

Складено за [40; 58].

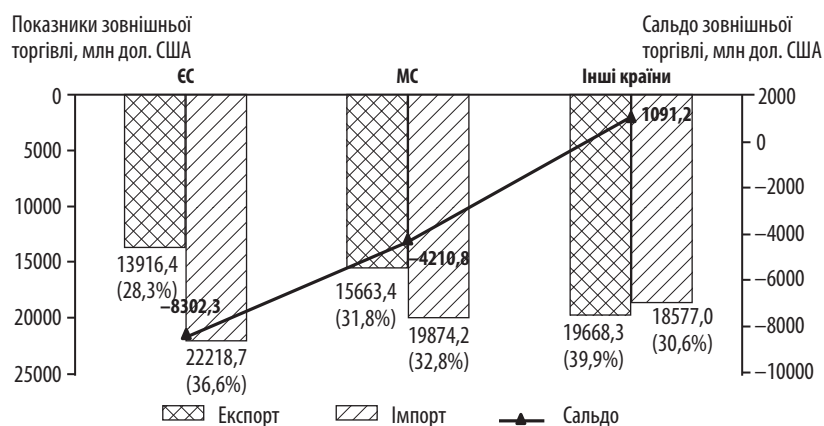

Рис. 1.8. Зовнішня торгівля України з ЄС, МС та іншими країнами в 2007 р.

Складено за [40; 58].

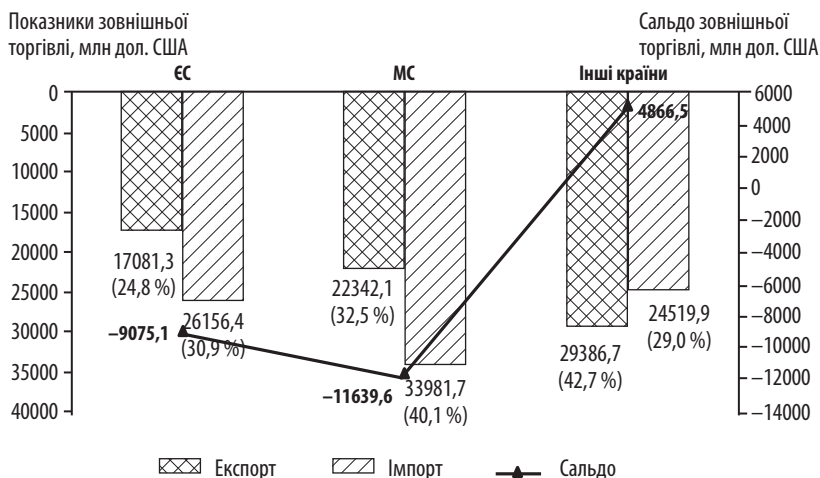

Рис. 1.9. Зовнішня торгівля України з ЄС, МС та іншими країнами в 2012 р.

Складено за [40; 58].

- до країн Митного союзу збільшилась на 0,7 в. п. (2012 р. – 32,5 %, 22,34 млрд дол. США, 2007 р. – 31,8 %, 15,66 млрд дол. США);
- до інших країн збільшилась на 2,8 в. п. (2012 р. – 42,7 %, 29,39 млрд дол. США, 2007 р. – 39,9 %, 19,67 млрд дол. США).

Тобто основний приріст українського експорту після вступу країни до СОТ відбувся за рахунок третіх країн, а не ЄС або МС.

Водночас, структура імпорту товарів в Україну в 2012 р. порівняно з 2007 р. змінилась таким чином:

- з країн Євросоюзу зменшилась на 5,7 в. п. (2012 р. – 30,9 %, 26,16 млрд дол. США, 2007 р. – 36,6 %, 22,22 млрд дол. США);
- з країн Митного союзу збільшилась на 7,3 в. п. (2012 р. – 40,1 %, 33,98 млрд дол. США, 2007 р. – 32,8 %, 19,87 млрд дол. США);
- з інших країн зменшилась на 1,6 в. п. (2012 р. – 29,0 %, 24,52 млрд дол. США, 2007 р. – 30,6 %, 18,58 млрд дол. США).

Тобто основний приріст імпортих надходжень після вступу країни до СОТ зафіксований з країн МС.

При цьому в 2012 р. порівняно з 2007 р. сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами Євросоюзу залишилось від'ємним – 9,08 млрд дол. США при незначному збільшенні (на 0,78 млрд дол. США); з країнами Митного союзу – стало від'ємним – 11,64 млрд дол. США і суттєво збільшилось (на 7,43 млрд дол. США);

з іншими країнами – було позитивним +4,87 млрд дол. США і значно збільшилось (на 3,78 млрд дол. США).

Тобто основним ринком збуту української продукції за вказаний період стали треті країни (а не ЄС чи МС). Зменшення експортно-імпортних операцій з країнами ЄС вочевидь викликане існуючими жорсткими бар'єрами для українського експорту і наслідками фінансової кризи 2008 – 2009 рр.

Висновки до розділу 1

Отже, можна зробити такі **висновки**:

1. Незважаючи на світову фінансово-економічну кризу, з часу приєднання України до СОТ відбувається *диверсифікація та зміна структури українського експорту*. Умови вступу України до СОТ призвели сьогодні до загального послаблення захищеності національної економіки та скорочення можливостей для здійснення диференційованої промислової політики. А це, у свою чергу, сприяє закріпленню периферійного положення України відносно розвинутих країн світу.

2. Структура експорту з України після вступу до СОТ в 2012 р. порівняно з 2007 р. у розрізі окремих видів продукції змінилась таким чином: агропромислова продукція склала 26,0 % в 2012 р. у загальному обсязі по країні проти 12,7 % у 2007 р.; хімічна промисловість – 7,4 % проти 8,2 %; металургія – 27,5 % проти 42,2 %; машинобудування – 19,3 % проти 17,2 %; мінеральні продукти – 11,1 % проти 8,7 %. При цьому *основний приріст українського експорту після вступу країни до СОТ відбувся за рахунок третіх країн, а не ЄС або МС.*

3. Структура імпорту в Україну після вступу до СОТ в 2012 р. порівняно з 2007 р. у розрізі окремих видів продукції змінилась таким чином: агропромислова продукція – 8,9 % в 2012 р. у загальному обсязі по країні проти 6,8 % у 2007 р.; хімічна промисловість – 10,1 % проти 8,8 %; металургія – 6,2 % проти 7,8 %; машинобудування – 26,5 % проти 32,6 %; мінеральні продукти – 32,5 % проти 28,5 %. При цьому *основний приріст імпортних надходжень після вступу країни до СОТ зафіксований з країн МС.*

4. Основним ринком збуту української продукції за вказаний період стали *треті країни (а не ЄС чи МС)*. Зменшення експортно-імпортних операцій з країнами ЄС вочевидь викликане існуючими жорсткими бар'єрами для українського експорту і наслідками фінансової кризи 2008 – 2009 рр.

5. Український уряд, враховуючи високу залежність української економіки від експорту і необхідність захищати інтереси національних виробників на нових ринках, повинен:

- відчувати підвищену мотивацію до захисту потреб українського бізнесу в зовнішній торгівлі і акцентувати на необхідності проактивної позиції у використанні механізмів СОТ;
- при здійсненні спроб використання можливостей міжнародного розв'язання торговельних спорів застосовувати більш комплексні зусилля для досягнення переконливих результатів;
- з метою ефективного відстоювання економічних інтересів України сфокусувати зусилля на кваліфікованому представництві українських експортерів і ґрунтовнішій роботі в органах СОТ (наприклад, шляхом активнішої участі в механізмі врегулювання спорів з питань, що є вагомими для українських виробників).

6. Ситуація, що склалася у зовнішній торгівлі України за 5 років її членства в СОТ, висвітлює комплексні проблеми у цій сфері:

- не вистачає узгодженості державних інституцій, які несуть відповідальність за розробку і реалізацію державної політики в галузі міжнародної торгівлі. Створена у травні 2013 р. указом Президента Державна комісія з питань співробітництва з СОТ може стати реальним центром прийняття рішень у галузі міжнародної торгівлі, де необхідно погоджувати державні інтереси з інтересами бізнесу та інтересами споживачів. Водночас указана комісія як консультативно-дорадчий орган при Президентові України може стати ефективним механізмом формування загальнодержавної позиції щодо режиму доступу товарів і послуг до внутрішнього і зовнішніх ринків тільки при наданні їй статусу державної, тобто на найвищому рівні;
- немає розуміння, що зовнішня торгівля є найважливішою частиною зовнішньої політики, яку необхідно здійснювати в тісній ув'язці з економічною політикою держави. Заходи економічної політики повинні впливати на прискорення інновацій у секторах конкурентних переваг української економіки, а також створювати умови для формування потужних українських компаній, здатних до конкуренції на світовому ринку. Необхідна структурна адаптація, у першу чергу, «базових» експортних галузей до викликів світової економіки, формування з цією метою інноваційної стратегії використання переваг міжнародної торгової системи;
- катастрофічно бракує фахівців із міжнародної торгівлі, які розуміють, як проводити торговельну політику на двосторонньому, регіональному та глобальному рівнях;
- необхідність запровадження в Україні інституту уповноваженого економічного оператора (УЕО) з метою забезпечення безпеки в умовах активі-

зації тероризму і одночасного розвитку міжнародної торгівлі. В ЄС такий інститут було створено шляхом надання бізнесу, який чітко виконує закони, визнання на міжнародному рівні. Подібній компанії надається так званий знак якості, який показує, що компанія відповідає вимогам стандартів міжнародних поставачань. Тобто цей знак і є статусом УЕО, який свідчить, що компанія – це не тільки надійний партнер з точки зору фінансових і митних структур, але й безпечний торговельний контрагент.

7. Вирішення питань у митній сфері для України в сучасних умовах роботи в рамках СОТ зводиться до необхідності спрощення вимог і формальностей в Україні, скорочення та стандартизації даних і документації, які вимагає митниця. Визначальними тут є такі *механізми вдосконалення митної системи*:

- застосування *нового Митного кодексу*, що набув чинності в 2012 р. і, за визначенням іноземних експертів, «наблизив митне оформлення і митний контроль в Україні до найкращих світових практик, а іноді й перевершив ці практики». Митний кодекс, відповідаючи переважно стандартам СОТ і ГАТТ, а також принципам Кіотської конвенції про гармонізацію і спрощення митних процедур, уже достатньо схожий на європейське законодавство. Проблема митного законодавства України не в його недосконалості (хоча певні норми потребують технічного доопрацювання), а в практиці його застосування або незастосування;
- впровадження інституту *уповноважених економічних операторів (УЕО)*, який поки що так і не запрацював в Україні через тривалі міжвідомчі дискусії, в якому саме вигляді він має з'явитися. Мінфін виступав за досить м'які вимоги до претендентів на статус УЕО, щоб надати можливість більшій кількості компаній скористатися певними полегшеннями в митних процедурах. Однак митниця, а після її реорганізації – Міндоходів наполягали на жорсткіших умовах, щоб одержати шанс на визнання відповідного статусу в ЄС. Хоча остання концепція нібито й перемогла, відповідний міністерський наказ ще не затверджено;
- застосування *сучасних методів контролю*, а саме: оцінка ризиків і постаудитний контроль; адміністративне співробітництво між держорганами під час розслідування митних правопорушень і шахрайства; захист інтелектуальної власності тощо. Усі ці механізми поступово запроваджуються в Україні. Наприклад, можливість проведення спільного контролю (одноразового) на кордоні українськими і європейськими митниками; уніфікація транзитних систем; застосування єдиних підходів до класифікації товарів і визначення країни походження товарів; створення додаткових

запобіжників від непорозумінь між бізнесом і митниками під час визначення митної вартості тощо;

- скорочення значної кількості документів на оформлення експорту та імпорту та пов'язаних з цим витрат порівняно із зарубіжними країнами за рахунок продовження зменшення кількості та спрощення форми документів на оформлення імпорту та експорту у відповідності до світового досвіду;
- збільшення кількості суб'єктів ЗЕД, що включені до процесу електронного декларування, за рахунок: поширення масового запровадження електронного декларування товарів; доведення до суб'єктів ЗЕД чітких правил заповнення електронних форм декларацій;
- прискорення введення постаудиту, що може приводити до штрафних санкцій вже після проведення товарів через митницю, за рахунок чіткого нормативного і документального закріплення процедури проведення постаудиту з визначенням прав та обов'язків сторін;
- спрощення механізму митної перевірки може приводити до зменшення ризику корупційних зловживань за рахунок встановлення чітких, послідовних і прозорих процедур проходження митної перевірки за спрощеним механізмом;
- підвищення ефективності обміну інформацією між митними органами України і країн – членів СОТ, що допомагатиме зокрема запобігати ухиленню від оподаткування. Наприклад, сьогодні виникає ситуація, коли за даними Євростату вартість європейської продукції, завезеної до України, більша, ніж за даними вітчизняних Держстату, НБУ, митних органів. Однак те, з яким скрипом просувалося до останнього часу вирішення цього питання по обидва боки, дає підстави прогнозувати, що й надалі процес пошуку компромісів у ньому не буде простим.

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

2.1. Можливості та загрози від вступу для ринку агропромислових товарів

Саме для агропродовольчої продукції українського виробництва найбільш яскраво виявляється асиметрія у зобов'язаннях щодо відкриття ринків між «старими» і «новими» членами СОТ, яка передбачає більш жорсткі і такі, що перевищують встановлені загальні вимоги (див. п. 1.2).

У табл. 2.1 наведено дані, які віддзеркалюють масштабність і значущість виробництва і зовнішньої торгівлі продукції агропромислового комплексу для економіки України. Агропромислова продукція – одна з провідних галузей економіки України, питома вага у ВВП у 2012 р. склала 15,7 %. При цьому в експорті товарів з країни агропромислова продукція має дуже значну питому вагу – 26,0 % (див. табл. 2.1). Після вступу до СОТ у 2012 р. порівняно з 2007 р. усі показники, які характеризують масштабність і значущість галузі агропромислової продукції для економіки України, суттєво збільшились.

Таблиця 2.1

Масштабність і значущість виробництва і зовнішньої торгівлі продукції агропромислового комплексу для економіки України в 2005 – 2012 рр.

Показник	Од. вим.	Рік			
		2005	2007	2009	2012
Питома вага продукції сільського господарства у ВВП	%	9,2	6,6	7,2	7,9
Питома вага продукції виробництва харчової промисловості у ВВП	%	7,8	7,5	9,7	7,8 *
Питома вага агропромислової продукції у ВВП	%	17	14,1	17,0	15,7
Частка експорту агропромислової продукції в експорті товарів з країни	%	12,6	12,7	24,0	26,0
Частка імпорту агропромислової продукції в імпорті товарів у країну	%	7,4	6,8	10,9	8,9
Питома вага працюючих у сільському господарстві в чисельності працюючих в економіці	%	19,4	16,7	15,6	17,2

* дані за 2011 рік.

Складено за [40–46; 58].

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

У табл. 2.2 представлено порівняння даних, які характеризують конкурентоспроможність та спрямованість збуту агропромислової продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 2.2

Конкурентоспроможність та спрямованість збуту агропромислової продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Експорт агропромислової продукції	млн грн	31551,0	142866,0
Імпорт агропромислової продукції	млн грн	20760,6	60082,1
Обсяг реалізації агропромислової продукції	млн грн	282089,6	477714,7
Відношення експорту агропромислової продукції до обсягу реалізації	%	11,2	29,9
Відношення імпорту до ємності внутрішнього ринку виробництва молочної продукції	%	1,6	5,4
Ємність внутрішнього ринку агропромислової продукції	млн грн	271299,2	394930,8
Курс долара до гривні (офіційний)	грн	5,05	7,99

Складено за [40; 41; 46; 58].

Після вступу до СОТ у 2012 р. порівняно з 2007 р. спостерігалось збільшення імпоротної залежності галузі та експортної її спрямованості при зростаючій ємності внутрішнього ринку (див. табл. 2.2). Агропромислова продукція є експортоорієнтованою галуззю економіки країни.

У табл. 2.3 наведено дані, що характеризують основні показники економічної безпеки агропромислового комплексу України в 2005 – 2012 рр.

Таблиця 2.3

Основні показники економічної безпеки агропромислового комплексу України в період 2005 – 2012 рр.

Показник	Од. вим.	Порогове значення	Рік			
			2005	2007	2009	2012
1	2	3	4	5	6	7
Відношення дефіциту (профіциту) торгового балансу агропромислової продукції до загального обсягу зовнішньої торгівлі (сальдо до суми експорту та імпорту)	%	< 5	2,30	1,94	5,38	6,75
Частка імпорту агропромислової продукції у внутрішньому споживанні (ємності ринку)	%	< 30	5,55	7,65	11,95	15,22

Закінчення табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
Відношення експорту агропромислової продукції до обсягу виробництва агропромислової продукції	%	< 50	8,62	11,18	20,74	29,91
Ступінь зносу основних засобів у:						
Сільському господарстві	%	< 35	52,2	46,2	39,6	34,6
Харчовій промисловості	%	< 35	49,8	45,5	45,6	47,2
Відношення обсягу інвестицій в основний капітал до вартості основних фондів:						
Сільське господарство	%	> 6	6,60	12,05	9,09	11,66
Харчова промисловість	%	> 6	15,74	20,74	14,20	12,99

Складено за [40–46; 58].

Після вступу до СОТ у 2012 р. порівняно з 2007 р. в агропромисловому комплексі (див. табл. 2.3):

1) не спостерігається порушення порогових значень економічної безпеки за такими напрямками:

- імпортної залежності внутрішнього ринку агропромислової продукції;
- експортної залежності від кон'юнктури зовнішніх ринків агропромислової продукції;
- ступені зносу основних фондів у сільському господарстві;
- відношенні обсягу інвестицій в основний капітал до вартості основних фондів.

2) порушення порогових значень економічної безпеки спостерігається за напрямками:

- профіциту зовнішнього торгового балансу агропромислової продукції;
- ступені зносу основних фондів у харчовій промисловості.

У табл. 2.4 наведено порівняння основних характеристик виробництва агропромислової продукції в Україні в 2007 р. і 2012 р.

Після вступу до СОТ (див. табл. 2.4) виробництво агропромислової продукції залишається одним із провідних видів діяльності в економіці України.

У 2012 р. питома вага валової продукції сільського господарства у загальних обсягах агропромислової продукції склала 46,7 %. Питома вага продукції рослинництва в 2012 р. у загальних обсягах агропромислової продукції склала

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

31,2 %, тваринництва – 15,5 %. Питома вага продукції харчової промисловості в 2012 р. у загальних обсягах агропромислової продукції склала 53,3 %.

Таблиця 2.4

Виробництво агропромислової продукції в Україні в 2007 р. і 2012 р.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Агропромислова продукція – усього	млн грн	282 089,6	477 714,7
Валова продукція сільського господарства – усього	млн грн	172 129,7	223 254,8
у тому числі:			
Рослинництво	млн грн	105 979,5	149 233,4
Тваринництво	млн грн	66 150,2	74 021,4
Продукція харчової промисловості	млн грн	109 959,9	254 459,9
Питома вага у загальному обсязі агропромислової продукції:	%	100,0	100,0
Валової продукції сільського господарства – усього	%	61,0	46,7
у тому числі: рослинництва	%	37,6	31,2
у тому числі: тваринництва	%	23,5	15,5
Продукції харчової промисловості		39,0	53,3

Складено за [40; 41; 46; 58].

Експорт та імпорт агропромислової продукції України в 2007 р. і 2012 р. представлено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Експорт та імпорт агропромислової продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. виміру	2007 рік			2012 рік			Темп зростання 2012/2007 рр., %	
		Екс-порт	Імпорт	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Екс-порт	Імпорт	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт	Імпорт
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Агропромислова продукція – всього	млрд дол. США	6,25	4,11	+2,14	17,88	7,52	+10,36	286,2	182,9
	млн тонн	12,56	3,83	+8,73	42,15	3,75	+38,40	335,6	98,1
у тому числі:									

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Жива худоба та продукти тваринного походження	млрд дол. США	0,75	0,77	-0,024	0,96	1,72	-0,76	128,7	222,8
	млн тонн	0,24	0,69	-0,45	0,32	0,84	-0,55	131,3	124,7
Питома вага в загальному обсязі, %	млрд дол. США	12,0	18,8		5,4	22,9			
	млн тонн	1,9	18,1		0,8	23,0			
Продукти рослинного походження	млрд дол. США	1,73	0,86	+0,87	9,21	2,43	+6,78	533,7	282,3
	млн тонн	6,34	1,51	+4,83	31,08	1,44	+29,65	490,6	95,4
Питома вага в загальному обсязі, %	млрд дол. США	27,6	20,9		51,5	32,3			
	млн тонн	50,4	39,4		73,7	38,3			
Жири та олії тваринного або рослинного походження	млрд дол. США	1,72	0,39	+1,33	4,21	0,41	+3,81	245,1	104,7
	млн тонн	2,16	0,45	+1,71	3,81	0,32	+3,50	176,8	69,9
Питома вага в загальному обсязі, %	млрд дол. США	27,	9,4		23,6	5,4			
	млн тонн	17,2	11,8		9,0	8,4			
Готові харчові продукти	млрд дол. США	2,06	2,09	-0,035	3,49	2,97	+0,53	169,9	141,8
	млн тонн	3,83	1,17	+2,65	6,94	1,13	+5,80	181,3	96,6
Питома вага в загальному обсязі, %	млрд дол. США	32,9	50,9		19,	39,4			
	млн тонн	30,5	30,7		16,5	30,2			
Довідково									
Євросоюз (27 країн)	млрд дол. США	1,67	1,43	+0,24	4,92	2,97	+1,96	296,0	208,0
	млн тонн	3,44	0,97	+2,47	14,35	1,28	+13,07	417,3	132,0
Питома вага в загальному обсязі, %	млрд дол. США	26,6	34,7		27,5	39,5			
	млн тонн	27,4	25,4		34,1	34,1			
Митний союз	млрд дол. США	1,98	0,68	+1,31	2,77	0,80	+1,97	139,7	118,2
	млн тонн	2,31	0,48	+1,83	2,53	0,46	+2,08	109,6	95,1

Закінчення табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Питома вага в загальному обсязі, %	млрд дол. США	31,7	16,5		15,5	10,6			
	млн тонн	18,4	12,5		6,0	12,1			
Інші країни	млрд дол. США	2,60	2,01	+0,59	10,19	3,75	+6,4	391,7	186,9
	млн тонн	6,81	2,38	+4,43	25,26	2,02	+23,25	371,0	84,8
Питома вага в загальному обсязі, %	млрд дол. США	41,6	48,8		57,0	49,9			
	млн тонн	54,2	62,1		59,9	53,7			

Складено за [40; 41; 46; 58].

Дані табл. 2.5 свідчать, що після вступу до СОТ експорт агропромислової продукції з України збільшився в 2012 р. порівняно з 2007 р. у 2,9 разу (+11,63 млрд дол. США) і склав в 2012 р. 17,88 млрд дол. США. У натуральному виразі експорт продукції виріс у 3,4 разу (+29,56 млн тонн) і склав у 2012 р. 42,15 млн тонн.

Водночас, імпорт товарів в Україну збільшився в 1,8 рази (+3,41 млрд дол. США) і склав у 2012 р. 7,52 млрд дол. США, що складає 8,9 % від загальної суми імпорту по Україні. У натуральному виразі імпорт продукції зменшився на 1,9 % і склав у 2012 р. 3,75 млн тонн.

Позитивне сальдо зовнішньоторгового балансу агропромислової продукції України в 2012 році порівняно з 2007 роком збільшилось на 8,22 млрд дол. США і склало +10,36 млрд дол. США, у тому числі: по продукції рослинного походження на 5,91 млрд дол. США і склало +6,78 млрд дол. США; по жирах та оліях тваринного або рослинного походження – на 2,48 млрд дол. США і склало +3,81 млрд дол. США.

На рис. 2.1 і рис. 2.2 представлено структуру експорту та імпорту продукції АПК з України в 2007 і 2012 рр. відповідно за основними товарними групами.

Значення середньозваженої експортно-імпортної ціни агропромислової продукції України в 2007 р. і 2012 р. представлено в табл. 2.6.

Значне зростання експорту агропромислової продукції з України забезпечене переважно за рахунок продукції рослинного походження, експорт якої збільшився в 5,3 разу (+7,49 млрд дол. США) у вартісному виразі й у 4,9 разу (+24,75 млн тонн) у натуральному виразі. Питома вага продукції рослинного походження

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Питома вага в загальній сумі експорту АПК

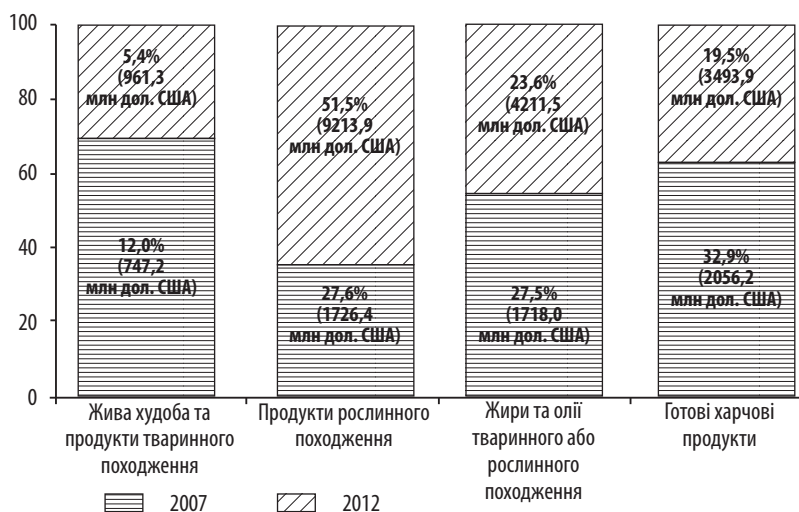

Рис. 2.1. Структура експорту продукції АПК з України в 2007 і 2012 рр.

Складено за [40; 41; 46; 58].

Питома вага в загальній сумі імпорту АПК

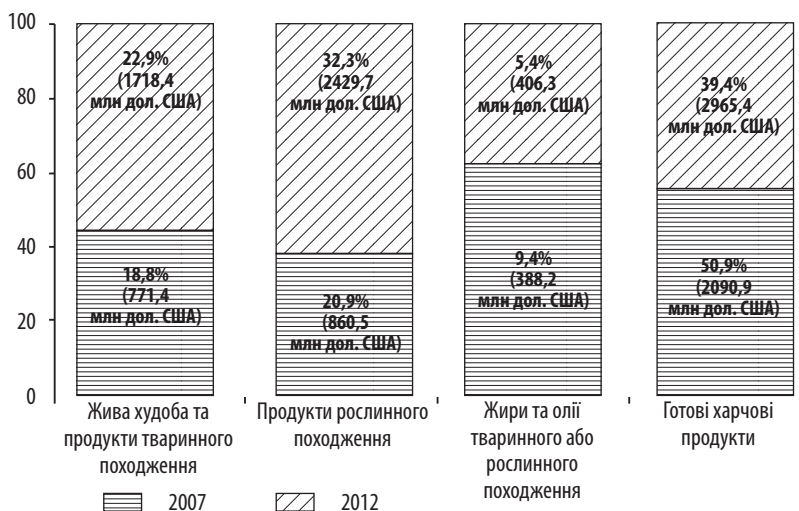

Рис. 2.2. Структура імпорту продукції АПК в Україну в 2007 і 2012 рр.

Складено за [40; 41; 46; 58].

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

в 2012 р. у загальній сумі експорту складає 51,5 % (9,21 млрд дол. США), у загальному натуральному обсягу 73,7 % (експорт в 2012 р. – 31,08 млн тонн).

Таблиця 2.6

Середньозважена експортно-імпортна ціна агропромислової продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	2007 рік			2012 рік			Темп зростання 2012 р. / 2007 р., %	
	Експорт дол. США за 1 тону	Імпорт дол. США за 1 тону	Коефіцієнт дискримі- нації (імпорт / експорт)	Експорт дол. США за 1 тон- ну	Імпорт дол. США за 1 тону	Коефіцієнт дискримі- нації (імпорт / експорт)	Екс- порт	Імпорт
Агропромислова продукція – всього	497,4	1074,2	2,16	424,2	2003,8	4,72	85,3	186,5
<i>у тому числі:</i>								
Жива худоба та про- дукти тваринного по- ходження	3066,9	1112,1	0,36	3005,7	1987,0	0,66	98,0	178,7
Продукти рослинного походження	272,5	570,4	2,09	296,4	1688,7	5,70	108,8	296,0
Жири та олії тварин- ного або рослинного походження	796,8	860,5	1,08	1104,6	1288,6	1,17	138,6	149,7
Готові харчові про- дукти	537,5	1781,3	3,31	503,8	2615,6	5,19	93,7	146,8
<i>Довідково</i>								
Євросоюз (27)	483,6	1470,4	3,04	343,0	2316,9	6,75	70,9	157,6
Митний союз	858,1	1413,8	1,65	1093,3	1758,2	1,61	127,4	124,4
Інші країни	381,9	844,1	2,21	403,2	1860,5	4,61	105,6	220,4

Складено за [40; 41; 46; 58].

Аналіз динаміки експортно-імпортних операцій агропромислової продукції України за 2007 – 2012 рр. виявив такі *тенденції*:

- при значному збільшенні експорту як у вартісному (2,9 разу), так і в натуральному (3,4 разу) виразах, середньозважена ціна експорту 1 тонни продукції зменшилась на 14,7 %;

- при збільшенні імпорту у вартісному (1,8 разу) виразі і зменшенні в натуральному виразі (–1,9 %), середньозважена ціна імпорту 1 тонни продукції збільшилась в 1,9 разу;
- при значному збільшенні експорту продукції рослинного походження як у вартісному (5,3 разу), так і в натуральному (4,9 разу) виразах, середньозважена ціна експорту 1 тонни продукції збільшилась лише на 8,8 %;
- при збільшенні імпорту продукції рослинного походження у вартісному (2,8 разу) виразі і зменшенні в натуральному виразі (–4,6 %), середньозважена ціна імпорту 1 тонни продукції збільшилась в 3,0 разу.

Отже, динаміка експорту агропромислової продукції виявила збільшення експорту продукції з низькою доданою вартістю, тобто сировинну спрямованість українського експорту.

На рис. 2.3 і рис. 2.4 представлена зовнішня торгівля України продукцією агропромислового комплексу з ЄС, МС, іншими країнами в 2007 р. і 2012 р.

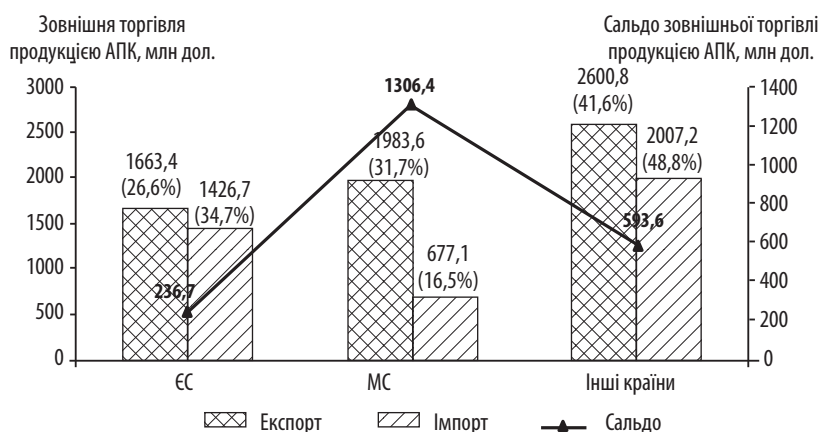

Рис. 2.3. Зовнішня торгівля України продукцією агропромислового комплексу з ЄС, МС та іншими країнами в 2007 р.

Складено за [40; 41; 46; 58].

У табл. 2.7 представлено порівняння основних заходів тарифного і нетарифного захисту агропромислової продукції в країнах ЄС, МС і Україні.

За рахунок лібералізації доступу українських товарів на світові ринки розширилась географічна структура експорту агропромислової продукції з України. При цьому розширення ринку збуту товарів відбулось за рахунок країн, які не входять до складу ЄС і МС, питома вага яких у структурі експорту збільшилась на 15,4 % і складає 57,0 % від загальної суми експорту агропромислової продукції.

Таблиця 2.7

Порівняння основних заходів тарифного і нетарифного захисту агропромислової продукції в країнах ЄС, МС і Україні

Агропромислова продукція	ЄС			МС		Україна	
	Тариф	Діюча квота	Квота за умови підписання Угоди про Асоціацію з ЄС	Тариф	Діюча квота	Тариф	Квота
1	2	3	4	5	6	7	8
Зернові культури							
Пшениця	95 євро / т	відсутня	950 тис. тонн за рік, збільшення до 1000 тис. тонн за 5 років	5 %	відсутня	10 %	відсутня
Кукурудза	94 євро / т	квота 500 тис. тонн - 50 євро / т квота 278 тис. тонн - 0	400 тис. тонн за рік, збільшення до 650 тис. тонн за 5 років	5 %	відсутня	10 %	відсутня
Ячмінь	93 євро / т	відсутня	250 тис. тонн за рік, збільшення до 350 тис. тонн за 5 років	5 %	відсутня	5 %	відсутня
Овес	89 євро / т	відсутня	4 тис. тонн за рік	5 %	відсутня	5 %	відсутня
БКП	від 97 до 512 євро / т	відсутня	6 тис. тонн за рік, збільшення до 7,5 тис. тонн за 5 років	від 10 % до 20 %	відсутня	від 15 % до 20 %	відсутня
Готові продукти із зерна	від 6,4 + 15,1 євро / 100кг до 8,3 + 25,7 євро / 100кг	відсутня	2 тис. тонн за рік	15 %	відсутня	від 10 % до 20 %	відсутня
Насіння соняшнику та олія соняшникова	6,4 %	відсутня		15 %, але не менше 0,14 євро за 1 кг	відсутня	експортне мито на насіння соняшнику 10 %	відсутня

Закінчення табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8
Молоко та молочні продукти	Від 22,7 до 125,4 євро / 100 кг	68,5 тис. тонн	11 тис. тонн за рік зі збільшенням до 16 тис. тонн через 5 років	Від 15 % до 20%	15 тис. тонн	10 %, повна 1 Євро / 1 кг; пільгова 0,5 Євро / 1 кг	відсутня
М'ясо та м'ясні продукти	12,8 % + + 176,8 Євро / 100 кг 53,6 Євро / 100 кг 26,2 Євро / 100 кг	49,5 тис. тонн от 13,1 до 26,8 Євро / 100 кг	89,5 тис. тонн за рік зі збільшенням до 90,25 тис. тонн через 5 років	Від 0 % до 25 %	1932,1 тис. тонн	Від 12 % до 15 %	відсутня

Складено за [4 – 8].

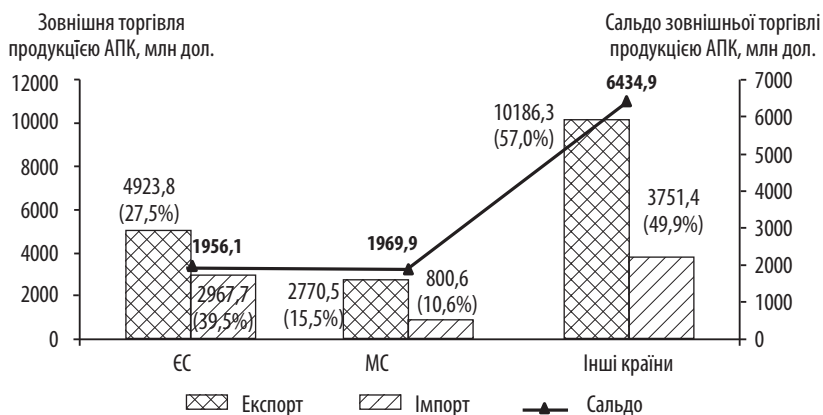

Рис. 2.4. Зовнішня торгівля України продукцією агропромислового комплексу з ЄС, МС та іншими країнами в 2012 р.

Складено за [40; 41; 46; 58].

У 2012 р. порівняно з 2007 р. за рахунок відкритості внутрішніх ринків України в 2,1 разу збільшилася сума імпорту агропромислової продукції в Україну з країн Євросоюзу, при цьому в натуральному виразі імпорт збільшився лише в 1,3 разу, що свідчить про значну частку продукції з високою доданою вартістю. Питома вага імпорту (у вартісному виразі) з країн ЄС збільшилась на 4,8 % і склала 39,5 %. Імпорт з країн, які не входять до складу ЄС і МС, також збільшився в 1,9 разу, при цьому у натуральному виразі зменшився на 15,2 %, що є негативним наслідком відкритості ринку України.

Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі України по агропромисловій продукції до третіх країн (у вартісному виразі), які не є членами ЄС і МС, склало 6,43 млрд дол. США і збільшилось проти 2007 р. на 5,84 млрд дол. США.

Негативним фактором зовнішньої торгівлі України по агропромисловій продукції до третіх країн, які не є членами ЄС і МС, є значна сировинна спрямованість експорту. Так, при збільшенні експорту готових харчових продуктів (продукція з високою доданою вартістю) в 1,7 разу, або на 1,43 млрд дол. США відбулося зниження питомої ваги такої продукції, яка в 2012 р. склала лише 19,5 % (3,49 млрд дол. США) від загального обсягу продукції АПК, і порівняно з 2007 р. знизилась в 1,7 разу (в 2007 р. 32,9 %, 2,06 млрд дол. США). Основними причинами є невідповідність української продукції світовим стандартам якості та низька конкурентоспроможність.

Після вступу до СОТ внутрішній ринок України став досить відкритим для імпоротної агропромислової продукції. В Україні відсутній дієвий тарифний та

нетарифний захист внутрішнього ринку у вигляді квотування і високих тарифних ставок окремих видів агропромислової продукції.

Відтак, найбільш закритим для агропромислової продукції України є ринок країн Євросоюзу, які проводять жорстку протекціоністську політику підтримки і захисту власних виробників сільськогосподарської продукції за рахунок квотування імпорту окремих видів агропромислових товарів і високих тарифних ставок. До того ж країни Митного союзу ЄврАзЕС також проводять політику захисту окремих видів агропромислової продукції, зокрема по молочних і м'ясних продуктах.

У стратегічній перспективі *аграрний сектор слід формувати як цілісну систему*, що органічно поєднує представлених наразі різних за формами організації та розмірами чотирьох груп виробників сільськогосподарської продукції виробників [24; 25]. Для цього необхідно:

- ухвалити Закон «Про аграрний устрій», в якому чітко визначити критерії, за якими той чи інший суб'єкт господарювання належить до однієї з чотирьох груп виробників, з метою запровадження державної політики, диференційованої щодо кожного з них;
- *державна політика щодо агропромислових корпорацій* повинна формуватись наступним чином: діяльність агропромислових корпорацій за типом вертикально інтегрованих структур (агрохолдингів) підлягає такому ж державному регулюванню, як діяльність корпоративних структур в інших секторах економіки, з обов'язковим веденням і оприлюдненням повноцінної консолідованої звітності, зокрема й у розрізі підприємств, що входять до їх складу. З метою вилучення до бюджету незаконно привласнених агрохолдингами рентних надприбутків запроваджуються механізми упорядкування рентних відносин у сільському господарстві. При цьому *агропромислові корпорації вилучаються з системи пільг і державної підтримки аграрної діяльності*;
- *державна політика щодо корпоративних ферм* повинна включати наступне: корпоративні ферми (господарські товариства та корпоративні фермерські господарства), які господарюють самостійно (тобто не є учасниками вертикально інтегрованих структур) та мають в обробці не більше як 10 тис. га сільськогосподарських угідь, функціонують з використанням діючих засобів державної підтримки та податкових пільг;
- *державна політика щодо сімейних господарств* повинна реформуватись у такому напрямку: сімейним господарствам надається пріоритет у системі державної підтримки за всіма програмами. Основними видами їх

оподаткування залишаються фіксований сільськогосподарський податок (для фермерських господарств) і земельний податок (для особистих селянських господарств). Ставки цих податків можуть бути диференційованими залежно від складу та площі сільськогосподарських угідь, продуктової структури виробництва тощо. Водночас у сімейних фермерських і товарних та напівтоварних селянських господарствах вони не повинні істотно відрізнятися;

- *державна політика щодо споживчих (соціальних) господарств* повинна проводитися таким чином, щоб сільськогосподарська діяльність домогосподарств з метою продовольчого самозабезпечення була сферою впливу державної аграрної політики. Держава інституційно підтримує цю діяльність, створює сприятливі умови для її здійснення і заохочує господарства споживчого типу до виробництва сільськогосподарської продукції як для власного споживання, так і для локального ринку.

2.2. Перспективи розвитку ринку зернових і борошно-круп'яної продукції

Для ринку зернових культур та продуктів їх переробки після вступу України до СОТ характерні наступні зміни. У табл. 2.8 представлені дані, що дозволяють оцінити масштабність і значущість галузей виробництва та переробки зернових культур для економіки України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 2.8

Виробництво зернових культур та їх переробка в Україні в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Один. виміру	Рік		Темп зростання, %
		2007	2012	
1	2	3	4	5
Виробництво зернових культур				
Зернові культури	млн грн	32 364,5	49 385,2	152,6
(у пост. цінах 2010 року)	тис. т	29 295	46 216	157,8
з них по основних видах продукції:				
пшениця	тис. т	13 938	15 761	113,1
жито	тис. т	561	676	120,4
ячмінь	тис. т	5 981	6 935	116,0
овес	тис. т	544	630	115,7
кукурудза на зерно	тис. т	7 421	20 922	281,9

Закінчення табл. 2.8

1	2	3	4	5
просо	тис. т	84	156	186,2
гречка	тис. т	217	239	110,0
рис	тис. т	108		
зернобобові	тис. т	357		
Довідково: частка домашніх господарств у виробництві зернових культур	тис. т	6 447	12 528	194,3
	%	22,0	22,1 *	100,5
Питома вага зернових культур у продукції сільського господарства	%	18,8	22,1	117,6
Харчова промисловість				
Обсяг продукції харчової промисловості	млн грн	109 959,9	254 459,9	234,2
<i>Довідково</i>				
Питома вага харчової промисловості у продукції промисловості	%	15,3	18,2	119,6

Розраховано на підставі [40].

На рис. 2.5 представлено структуру виробництва зернових культур в Україні в 2007 р. і 2012 р.

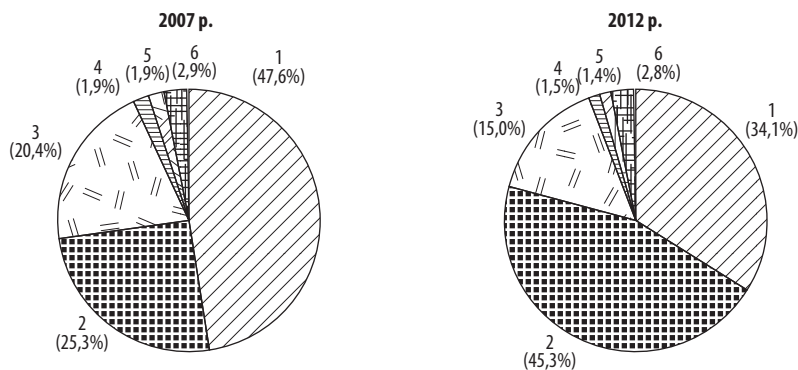

Рис. 2.5. Структура виробництва зернових культур в Україні в 2007 р і 2012 р.:

1 – пшениця; 2 – кукурудза; 3 – ячмінь; 4 – жито; 5 – овес; 6 – інші

Складено за [40; 41; 46; 58].

Виробництво продукції рослинництва є найбільш перспективним напрямком підприємницької діяльності, крім того забезпечує продовольчу безпеку країни. Ринок зернових культур в Україні є одним із динамічно зростаючих та інвести-

ційно привабливих. За 2007 – 2012 рр. після вступу до СОТ обсяги виробництва зернових культур збільшились в 1,6 рази, з 29,3 млн тонн до 46,2 млн тонн. Зернові культури займають значну питому вагу у загальному обсязі продукції сільськогосподарства, яка протягом 2007 – 2012 рр. зросла з 18,8 % до 22,1 %.

У структурі виробництва зернових культур найбільшу питому вагу мають пшениця, ячмінь та кукурудза, які формують 93 – 94 % всієї виробленої продукції. Протягом 2007 – 2012 рр. суттєво змінилась структура виробництва пшениці з 47,6 % до 34,1 %, ячменя з 20,4 % до 15,0 %, кукурудзи з 25,3 % до 45,3 % в загальному обсязі продукції, що свідчить про тенденції зменшення вирощування високоякісних сортів зернових культур на користь фуражного та кормового зерна.

Продукція харчової промисловості становить значну частину загального обсягу промислового виробництва в Україні. Протягом 2007 – 2012 рр. питома вага харчової промисловості зросла з 15,3 % до 18,3 %.

У табл. 2.9 представлено ємність і ступінь відкритості державних ринків зерна та борошномельно-круп'яної продукції в Україні за період 2007 – 2012 рр.

Таблиця 2.9

Ємність і ступінь відкритості державних ринків зерна та борошномельно-круп'яної продукції (БКП) в Україні за період 2007 – 2012 рр.

Показник	Рік						2012 р. до 2007 р., %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8
Зернові культури, тис. т							
1. Виробництво	29295	53290	46028	39271	56747	46216	157,8
2. Імпорт	34	222	136	175	273	129	37,6
3. Експорт	4490	16668	26160	14239	14825	27114	у 6 разів
у % до виробництва	15,33	31,28	56,8	36,26	26,12	58,67	×
4. Ємність ринку (1+2-3)	25148	36844	20004	25207	42195	19231	76,5
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	1,36	0,60	0,68	0,69	0,65	0,67	×
Борошно, тис. т							
1. Виробництво	2908	3030	2734	2632	2587	2651	91,2
2. Імпорт	36,9	12,4	2,8	6,8	7,4	11,9	32,2
3. Експорт	90,2	264,5	173,8	91,3	124,2	161,6	179,2
у % до виробництва	3,1	8,7	6,4	3,5	4,8	6,1	×

Закінчення табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8
4. Ємність ринку (1+2-3)	2854,6	2777,9	2563	2547,5	2470,1	2501,2	87,6
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	1,29	0,44	0,11	0,27	0,30	0,48	×
Крупи, тис. т							
1. Виробництво	318	363	397	340	356	364	114,5
2. Імпорт	24,0	17,0	31	9,4	16,8	14,9	62,1
3. Експорт	60,3	75,4	83,2	74,2	85,9	75,9	125,9
у % до виробництва	19,0	20,8	21,0	21,8	24,1	20,8	×
4. Ємність ринку (1+2-3)	281,7	304,6	316,9	275,2	286,9	303,0	107,6
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	8,51	7,87	5,37	1,14	5,85	4,91	×

Складено за [40–46; 58].

Після вступу до СОТ обсяги зернового експорту за 2007 – 2012 рр. від загальнодержавного виробництва зернових культур збільшилися з 15,33 % до 58,67 %. На ринку борошна та круп аналогічні показники були у декілька разів меншими і коливалися від 3,1 % до 8,7 % по борошну й від 19,0 % до 24,1 % по крупам відповідно. Питома вага обсягів експорту зернових культур у 2012 р. досягла 10,2 % загального обсягу експорту та 76 % експорту продуктів рослинного походження.

Динаміка зернового експорту свідчить про зростання його обсягів у 6 разів порівняно з 2007 р. (з 4,49 до 27,11 млн т.) (табл. 2.9). Обсяги експорту українського борошна та круп за період, що аналізується, зросли у 1,8 та 1,3 рази відповідно і досягли в 2012 р. 6,1 % та 20,8 % обсягів загальнодержавного виробництва.

Ємність внутрішнього борошняного ринку в 2012 р. склала 2 501,2 тис. тонн, зменшившись порівняно з 2007 р. на 12,4 % за рахунок скорочення обсягів виробництва на 10 % та одночасного зростання експорту. Ємність круп'яного ринку в 2012 р. досягла 303 тис. тонн, збільшившись порівняно з 2007 р. на 7,6 % за рахунок зростання виробництва продукції на 14,5 %. Ступінь відкритості ринків борошна та круп у звітному періоді склала 0,48 % та 4,91 % відповідно, зменшившись на 0,8 % і 3,6 % за рахунок зростання імпорتنих товаропотоків.

Обсяги зернового імпорту є незначними й істотно не впливають на ємність державного ринку та ступінь його відкритості відносно міжнародної торгівлі

(СВР). Показник СВР зменшився з 1,36 % у 2007 р. до 0,67 % у 2012 р. за рахунок скорочення імпорتنих товаропотоків зерна на 62,4 % та ємності ринку на 23,5 %.

У 2012 р. порівняно з 2007 р. обсяги експорту зернових культур у вартісному виразі зросли в 9 разів. Водночас обсяги експорту БКП збільшилися у 1,4 рази і склали всього 1,14 % експорту відповідної товарної групи або 0,2 % загального експорту, що наочно свідчить про сировинну орієнтацію українського агро-експорту.

У табл. 2.10 наведено товарну структуру та співвідношення цін експорту-імпорту зерна та продуктів його переробки в 2012 р.

Після вступу до СОТ у товарній структурі: експорту зернових культур домінує кукурудза (57,65 %), пшениця (32,01 %) та ячмінь (9,52 %); імпорту зернових культур на кукурудзу припадає 38,18 %, на рис – 32,8 % і на ячмінь – 19,56 %. Експортуючи переважно фуражне зерно за цінами, нижчими світових, Україна імпортує великовартісне продовольче зерно та насіння зернових культур за цінами, які у декілька разів перевищують експортні ціни. Так, у 2012 р. коефіцієнт дискримінаційності цін (відношення цін імпорту до цін експорту) для всієї групи зернових культур склав 7,48, у т. ч. для пшениці – 3,49, кукурудзи – 16,64, сорго – 16,56, рису – 1,63.

Таблиця 2.10

Товарна структура та співвідношення цін експорту-імпорту зерна та продуктів його переробки в Україні в 2012 р.

Види продукції за УКТЗЕД	Експорт			Імпорт			Ціна імпорту до ціни експорту, пункти
	тис. т	%	Ціна експорт дол./т	тис. т	%	Ціна імпорту дол./т	
1	2	3	4	5	6	7	8
1001. Пшениця	8679,4	32,01	271,7	1,41	1,09	947,5	3,49
1002. Жито	10,5	0,04	236,5	0,04	0,03	5769,2	24,40
1003. Ячмінь	2582	9,52	268,7	25,20	19,56	396,3	1,47
1004. Овес	1,6	0,01	340,6	5,07	3,94	251,9	0,74
1005. Кукурудза	15631	57,5	249,5	49,18	38,18	4152,7	16,64
1006. Рис	32,97	0,12	384,7	42,25	32,80	628,9	1,63
1007. Сорго зернове	125,4	0,46	220,1	1,00	0,77	3645,3	16,56
1008. Гречка, просо, інші зернові	51,1	0,19	258,4	4,67	3,63	400,4	1,55
Усього зернові культури	2711	100,00	258,5	128,82	100,00	1934,0	7,48

Закінчення табл. 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8
1101. Борошно пшеничне і маслин (суміш пшениці та жита)	156,7	96,96	325,4	3,876	32,61	710,3	2,18
1102. Борошно із інших зернових культур, крім пшениці	4,9	3,04	637,7	8,01	67,39	236,1	0,37
Усього борошно	161,6	100,00	334,9	11,89	100	390,7	1,17
1103. Крупи, крупка та гранули із зерна зернових культур	35,6	46,87	414,4	1,26	8,48	795,6	1,92
1104. Зерно і зародки зернових культур, оброблені іншим способом (лущене, плющене, у вигляді пластівців, обрушене, різане (ядро) або подрібнене)	40,3	53,13	391,7	13,62	91,52	665,3	1,70
Усього круп'яна продукція	75,9	100,00	402,4	14,89	100,00	676,4	1,68
1901 Готові харчові продукти (в т. ч. продукти дитячого харчування, розфасовані для роздрібної торгівлі)	17,5	8,64	1631,7	12,6	18,3	4586,7	2,81
1902. Вироби з тіста без дріжджів (макаронні вироби)	22,0	10,86	1567,6	26,4	38,28	1196,3	0,76
1904. Готові харчові вироби, одержані шляхом здуття або смаження зерна (пластівці)	4,2	2,09	1935,5	11,0	16,03	1860,6	0,96
1905 Хлібобулочні, кондитерські борошняні вироби, рисовий папір	159,1	78,41	1923,8	18,8	27,33	3231,4	1,68
Усього готові зернові продукти	202,9	100,00	1860,1	68,9	100,0	2481,4	1,33

Складено за [40; 58].

Імпорту великовартісного насіння пшениці та гібридів кукурудзи сприяють нульові імпорتنі мита для цієї групи культур. Гібридні культури переважно імпортуються в Україну; в 2011 р. частка зарубіжного насіння кукурудзи склала близько 70 %.

У товарній структурі експорту борошномельної продукції домінує пшеничне та пшенично-житнє борошно (97 % у 2012 р.); частка борошна із інших культур є незначною (3 %). Коефіцієнт дискримінаційності цін для пшеничного борошна досягає 2,18 пункти, для іншого борошна – 0,37. У 2012 р. обсяги бо-

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

рошняканого імпорту із зерна інших культур, окрім пшениці, у структурі імпорту досягнули 67,4 %, питома вага імпорту пшеничного борошна складала 32,6 %.

Лише за двома товарними групами – 1004 «Овес» і 1102 «Борошно із інших зернових культур, крім пшениці» – ціни експорту вищі цін імпорту, відповідно, коефіцієнт дискримінаційності є нижчим 1 (табл. 2.10).

У 2012 р. обсяги борошняного імпорту із зерна інших культур, крім пшениці, у структурі імпорту досягнули 67,4 %, питома вага імпорту пшеничного борошна складала 32,6 %.

У табл. 2.11 представлено дані, що дозволяють провести порівняльний аналіз ставок ввізних мит та квот у країнах ЄС та Митного союзу.

Таблиця 2.11

Порівняльний аналіз ставок ввізних мит та квот у країнах ЄС та Митного союзу

Товарні групи	ТНЗЕД	Тарифна квота ЄС	Ставка ввізного мита ЄС, євро/т	Ставка ввізного мита МС, %	Імпортний тариф України, %
1	2	3	4	5	6
1. Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	1001.90(99)	1) Квота «Пшениця» 950 тис. т/рік 1000 тис. т (збільшення, 5 років)	95	5	10
	1101.00 (15-90)		172	10	15
	1102.90 (90)		98	10	20
	1103-11 (90)		186	10	20
	1103-20(60)		175	10	20
2. Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	1003.00 (90)	2) Квота «Ячмінь» 250 тис. т/рік 350 тис. т (збільшення, 5 років)	93	5	5
	1102.90 (10)		171	10	20
	1103.20 (20)		171	10	20
3. Овес	1004.00(00)	3)Квота «Овес» 4 тис. т/рік	89	5	5
4. Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	1005.90 (00)	4) Квота «Кукурудза» 400 тис. т/рік 650 тис. т (збільшення, 5 років)	94	5	10
	1102.20 (10-90)		173; 98	10	20
	1103.13 (10-90)		173; 98	10	20
	1103.20 (40)		173	10	20
	1104.23 (10-99)		152; 98	10	20
5. Ячмінна крупа та борошно; зерно злаків, оброблене	1103.19 (30-90)	5) Квота «Крупи» 6 тис. т/рік	171; 164; 98	10	20
	1103.20 (90)		98	10	20
	1104.19 (10-50-61-69)		175; 97; 189	10	20
	1104.29 (01-03-5-07-09-11-18-30-51-59-81-89)	7,5 тис. т (збільшення, 5 років)	150; 236; 97 та ін.	10	20

Закінчення табл. 2.11

1	2	3	4	5	6
6. Солод та пшенична клейковина	1107.10 (11-19-91-99) 1107 (20) 1109.00 (00)	6) Квота «Солод і пшенична клейковина» 7 тис. т/рік	177; 134; 173 131 152 512	10 10 10	10 10 15
7. Крохмаль	1108.11 (00) 1108.12 (00) 1108.13 (00)	7) Квота «Крохмалі» 7 тис. т/рік	224 166 166	20, але не менше 6 євро за 100 кг.	15 10 15
8. Готові зернові продукти	1903.00 (00) 1904.30 (00)	8) Квота «Перероблені зернові продукти» 2 тис. т/рік	6,4+15,1 євро/100 кг нетто 8,3+25,7 євро/100 кг нетто	15	20 10
Усього зерно та БКП (10-11)		1627 тис. тонн 2028,5 тис. тонн (збільшення, 5 років)	Довідково: Експорт зерна та БКП в ЄС-27 (2012 р.), тис. т		7442
Готові зернові продукти (1903, 1904)		2 тис. тонн	Експорт готових зернових продуктів в ЄС-27, тис. т		10,7

Складено за [4–8].

Головні негативні тенденції для розвитку релевантного ринку зернових культур та продуктів його переробки після вступу до СОТ знаходяться в площині:

- зменшення експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю (зокрема, хлібопекарських і борошняних кондитерських виробів) до країн Митного союзу;
- запровадження дискримінаційної системи тарифних квот і обмеження доступу на ринок ЄС української борошно-круп'яної продукції та готових зернових продуктів під приводом їх невідповідності світовим стандартам.

Питома вага українського експорту зерна та продуктів переробки до країн МС, ЄС та третіх країн у 2012 р. представлена в табл. 2.12. Питома вага українського експорту до третіх країн, які не є членами ЄС і МС, у структурі загального експорту відповідної товарної групи (у вартісному виразі) складає: для зернових культур – 68,44 %, для БКП – 75,82 %, для готових зернових продуктів – 37,01 %.

Таблиця 2.12

**Питома вага українського експорту зерна та продуктів переробки до країн МС, ЄС
та третіх країн у 2012 р.**

Товарні групи ТНЗЕД	Митний союз		Євросоюз		Треті країни	
	тис. дол.	%	тис. дол.	%	тис. дол.	%
10. Зернові культури	44293	0,63	2167700	30,93	4796413	68,44
11. БКП	19365	18,43	6038	5,75	79666	75,82
19. Готові зернові продукти	218255	57,82	19507	5,17	139735	37,01

Складено за [40; 58].

Отже, зовнішня торгівля України з третіми країнами, які не є членами ЄС і МС, після вступу до СОТ значно розширилась і має більш перспективні напрямки подальшого розширення ринків збуту, ніж з країнами ЄС та МС.

Для ефективного розвитку внутрішніх ринків даних товарів Україні необхідно розвивати інші інтеграційні напрями зовнішньої торгівлі. Водночас країни МС, передусім Росія, є найбільшим імпортером вітчизняних готових зернових продуктів (57,82 % від загального експорту), відтак, втрата Україною основного ринку збуту продукції із високою доданою вартістю – це найбільший ризик у зовнішній торгівлі готовими зерновими продуктами України.

Загалом вирішення проблеми необґрунтованих цінових різниць на зерновому ринку полягає у збільшенні експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю (зокрема, хлібопекарських і борошняних кондитерських виробів), посилення державного контролю за ціновими співвідношеннями експорту/імпорту зернових культур та БКП, реалізації виваженої політики імпортозаміщення, ефективного використання сировинного та виробничого потенціалів стратегічного ринку.

Для ринку зернових культур та продуктів його переробки після вступу до СОТ найбільш захищеним з точки зору тарифного та нетарифного захисту є ринок країн ЄС, особливо за рахунок запровадження ними високих тарифних ставок та дискримінаційної системи тарифних квот, який обмежує доступ української БКП та готових зернових продуктів під приводом їх невідповідності світовим стандартам і сертифікатам. В країнах МС внутрішній ринок для української продукції є одним з найбільш відкритих.

Внутрішній ринок України є досить відкритим для імпортної продукції зернових культур та продуктів їх переробки. Така ситуація створює ризики експансії імпортної продукції особливо з високою доданою вартістю.

2.3. Удосконалення ринку насіння соняшнику та соняшникової олії

Для ринку насіння соняшнику та олії соняшникової наслідки після вступу України до СОТ проявляються в наступному. Динаміка показників виробництва насіння соняшнику та олії соняшникової в Україні в 1990, 2007 і 2012 рр. наведена в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Динаміка показників виробництва насіння соняшнику та олії соняшникової в Україні в 1990, 2007 і 2012 рр.

Показник	Один. виміру	Рік			Темп росту 2012 р. до 1990 р., %	Темп росту 2012 р. до 2007 р., %
		1990	2007	2012		
Виробництво насіння соняшнику	тис. т	2571	4174	8387,1	326,2	200,9
Виробництво насіння соняшнику на 1 особу	кг	50	90	184	368,0	204,4
Посівні площі насіння соняшнику	тис. га	1636	3604	5194	317,5	144,1
Питома вага соняшника у посівних площах України	%	5,05	13,83	18,68	369,9	135,1
Урожайність насіння соняшнику	ц з 1 га	15,8	12,2	16,5	104,4	135,2
Рівень рентабельності насіння соняшнику у сільських підприємствах	%	236,5	75,9	45,8	19,4	60,3
Довідково: частка домашніх господарств у виробництві насіння соняшнику	тис. т	62	800	1256	2 025,8	157,0
	%	2,4	19,2	15,0	625,0	78,1
Харчова промисловість						
Обсяг продукції харчової промисловості	млн грн	×	109 959,9	254 459,9	×	234,2
Питома вага харчової промисловості у продукції промисловості	%	×	15,3	18,2	×	119,6
Виробництво олії та тваринних жирів	млн грн	×	Х	19 853,6	×	×
Питома вага виробництва олії та тваринних жирів в харчовій промисловості	%	×	Х	7,8	×	×

Складено за [40].

На рис. 2.6 наведено дані щодо виробництва насіння соняшнику та рівень рентабельності у сільських підприємствах України в 1990 – 2012 рр.

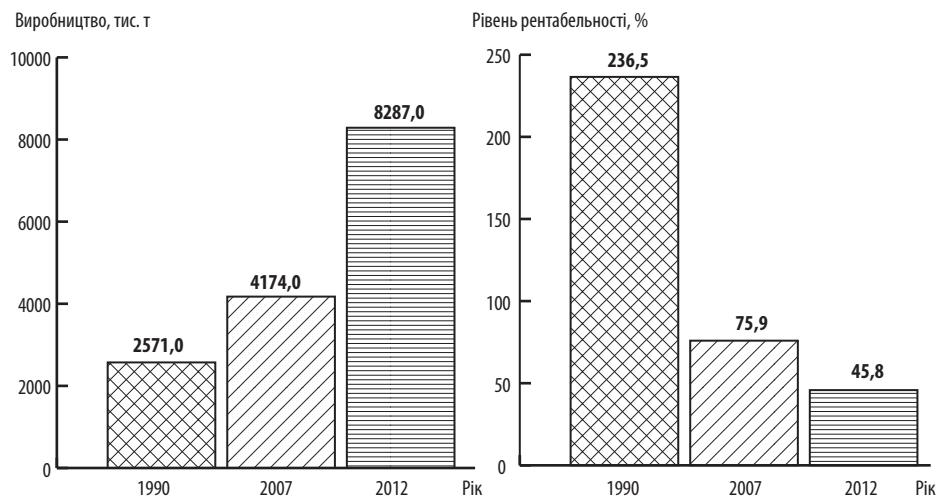

Рис. 2.6. Виробництво насіння соняшнику та рівень рентабельності у сільських підприємствах України в 1990 – 2012 рр.

Складено за [40].

Виробництво насіння соняшнику є одним із секторів сільського господарства України, що найбільш динамічно розвивається. Так, за 1990 – 2012 рр. обсяги виробництва насіння соняшнику в Україні збільшилися в 3,3 рази, з 2,6 млн тонн до 8,4 млн тонн. Урожайність насіння соняшника в Україні за період 1990 – 2012 рр. збільшилася на 4,4 %, з 15,8 ц до 16,5 ц на 1 га. В той же час, рівень рентабельності насіння соняшнику у сільськогосподарському виробництві в Україні в 2012 р. становить 45,8 % проти 236,5 % у 1990 р., що менше в 5,1 рази (рис. 2.6).

Питома вага виробництва олії та тваринних жирів в Україні в 2012 р. становить 7,8 % від обсягу продукції харчової промисловості і 1,4 % від загального обсягу промислового виробництва в країні.

Дані щодо зовнішньої торгівлі України насінням соняшнику та олією соняшниковою в 2012 р. по групах і в окремих країнах світу наведено в табл. 2.14.

У 2012 р. структура експорту з України насіння соняшнику складала: до країн ЄС – 19 %; Митного союзу – 3,9 %; до інших країн – 77,1 %, найбільше експортується до таких країн, як Туреччина – 68,8 %, Єгипет – 0,9 %, Сирійська Арабська Республіка – 0,7 %. Структура експорту з України олії соняшникової складала: до країн ЄС – 19,4 %; Митного союзу – 2,3 %; до інших країн – 78,3 %, найбільше

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

експортується до таких країн, як Індія – 30,8 %, Єгипет – 12,9 %, Іран – 7,9 %, Туреччина – 7,6 %.

Таблиця 2.14

Зовнішня торгівля України насінням соняшнику та олією соняшниковою в 2012 р. за групами і в окремих країнах світу

Товарні групи ТНЗЕД	Експорт		Питома вага до загального обсягу експорту, %		Імпорт		Питома вага до загального обсягу експорту, %	
	тис. т	тис. дол.	тис. т	тис. дол.	тис. т	тис. дол.	тис. т	тис. дол.
1206. Насіння соняшнику	282,1	165 725	100,0	100,0	17,7	179 301	100,0	100,0
ЄС	52,5	31 418	18,6	19,0	3,9	45 173	22,0	25,2
Митний союз	3,1	6 517	1,1	3,9	0,3	187	1,7	0,1
Інші країни	226,5	127 790	80,3	77,1	13,5	133 941	76,3	74,7
<i>Туреччина</i>	<i>203,9</i>	<i>113 999</i>	<i>72,3</i>	<i>68,8</i>	<i>4,3</i>	<i>41 543</i>	<i>24,3</i>	<i>23,2</i>
<i>США</i>	<i>0,6</i>	<i>464</i>	<i>0,2</i>	<i>0,3</i>	<i>6,4</i>	<i>65 143</i>	<i>36,2</i>	<i>36,3</i>
<i>Сірійська Арабська Республіка</i>	<i>2,1</i>	<i>1 090</i>	<i>0,7</i>	<i>0,7</i>	×	×	×	×
<i>Єгипет</i>	<i>2,7</i>	<i>1 47</i>	<i>1,0</i>	<i>0,9</i>	×	×	×	×
<i>Чілі</i>	×	×	×	×	<i>0,9</i>	<i>8 488</i>	<i>5,1</i>	<i>4,7</i>
<i>Аргентина</i>	×	×	×	×	<i>0,7</i>	<i>6 590</i>	<i>4,0</i>	<i>3,7</i>
1512.Олія соняшникова, сафлорова або бавовняна	3 614,0	3 974 354	100,0	100,0	1,5	3 012	100,0	100,0
ЄС	689,7	770 734	19,1	19,4	0,03	19	2,0	0,6
Митний союз	70,9	91 663	2,0	2,3	1,47	2 993	98,0	99,4
Інші країни	2 853,4	3 111 957	79,0	78,3	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Індія</i>	<i>1 131,9</i>	<i>1 224 042</i>	<i>31,3</i>	<i>30,8</i>	×	×	×	×
<i>Єгипет</i>	<i>482,5</i>	<i>511 740</i>	<i>13,4</i>	<i>12,9</i>	×	×	×	×
<i>Іран</i>	<i>284,1</i>	<i>310 655</i>	<i>7,9</i>	<i>7,8</i>	×	×	×	×
<i>Туреччина</i>	<i>275,6</i>	<i>300 633</i>	<i>7,6</i>	<i>7,6</i>	×	×	×	×
<i>Алжир</i>	<i>17,1</i>	<i>190 540</i>	<i>4,8</i>	<i>4,8</i>	×	×	×	×
<i>Саудівська Аравія</i>	<i>64,5</i>	<i>69 868</i>	<i>1,8</i>	<i>1,8</i>	×	×	×	×

Складено за [40; 58].

У 2012 р. структура імпорту в Україну насіння соняшнику складала: з країн ЄС – 25,2 %; Митного союзу – 0,1 %; з інших країн – 74,7 %, найбільші імпортери: Туреччина – 23,2 %, США – 36,3 %, Чилі – 4,7 %, Аргентина – 3,7 %. Структура імпорту олії соняшникової: з країн ЄС – 0,6 %; МС – 99,4 %.

Аналіз структури експорту насіння соняшнику і олії соняшникової з України за 2007 – 2012 рр. після вступу до СОТ свідчить про перерозподіл та освоєння нових ринків збуту:

- частка експорту з України насіння соняшнику зменшилась до країн ЄС – на 35,1%; збільшилась до МС – на 3,1% і інших країн – на 31,9%;
- частка експорту з України олії соняшникової зменшилась до країн ЄС і МС – на 31,9 % і 9,6 % відповідно, збільшилась до країн Азії і Африки – на 41,5 %.

Отже, виробництво в Україні олії соняшникової є *експортоорієнтованим видом діяльності* (від 84 до 100 % виробленої продукції), що обумовлює високу залежність від зовнішніх факторів, зокрема світової кон'юнктури, цін, високої конкуренції з боку світових лідерів-виробників та лідерів-експортерів аналогічної продукції, таких, наприклад, як країни Євросоюзу та Митного союзу.

У табл. 2.15 представлено дані щодо ємності і ступеня відкритості ринків насіння соняшнику та олії соняшникової в Україні в 2007 – 2012 рр.

Таблиця 2.15

Ємність і ступінь відкритості ринків насіння соняшнику та олії соняшникової в Україні в 2007–2012 рр.

Показники	Роки						2012 р. до 2007 р., %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8
Насіння соняшнику, тис. т							
1. Виробництво	4174	6526	6364	6772	8671	8387	200,9
2. Імпорт	6,7	7,8	5,5	6,8	13,3	17,7	266,5
3. Експорт	370,3	97,2	727,8	409,7	406,1	282,1	76,2
у % до виробництва	8,9	1,5	11,4	6,1	4,7	3,4	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	3810	6437	5642	6369	8278	8123	213,2
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	X
Олія соняшникова, тис. т							
1. Виробництво	2226	1863	2772	2990	3177	3611	162,2

Закінчення табл. 2.15

1	2	3	4	5	6	7	8
2. Імпорт	0,3	0,9	0,8	1,1	1,2	1,5	527,8
3. Експорт	1923,2	1339,6	2333,8	2701,5	2683,3	3614,0	187,9
у % до виробництва	86,4	71,9	84,2	90,3	84,5	100,1	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	303,0	524,3	439,0	289,6	494,9	-1,9	-0,6
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	0,1	0,2	0,2	0,4	0,2	-76,5	X

Складено за [40; 58].

Після вступу до СОТ обсяги експорту з України олії соняшникової в середньому за 2007 – 2012 рр. від загальнодержавного виробництва олії соняшникової зросли від 86,4 % до 100,1 %.

На рис. 2.7 наведено дані щодо обсягів виробництва в Україні насіння соняшнику й олії соняшникової в 2007 – 2012 рр.

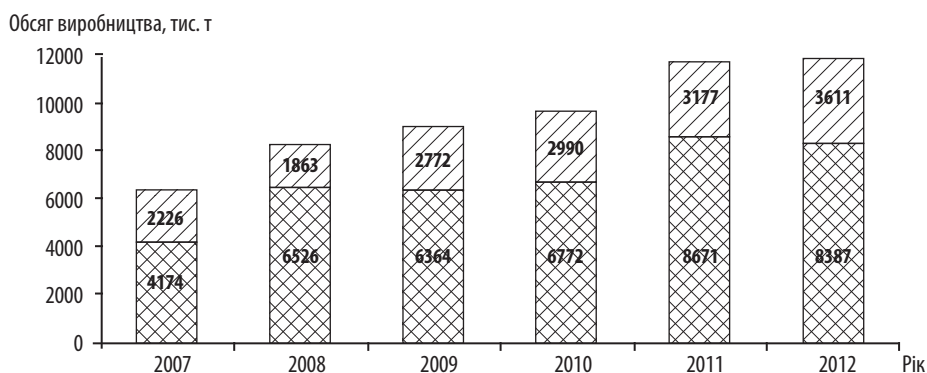

Рис. 2.7. Обсяг виробництва в Україні в 2007–2012 рр.:

1 – насіння соняшнику; 2 – олії соняшникової

Складено за [40, 58].

Ємність внутрішнього ринку олії соняшникової коливається в межах 290 – 524 тис. тонн, що менше обсягів експорту від 2,6 до 9,3 разів. Показники експорту насіння соняшнику з України мають тенденцію до зменшення від 8,9 % до 3,4 % (табл. 2.15).

Питома вага обсягу експорту з України олії соняшникової в 2012 р. (у вартісному виразі) становила 5,8 % загального обсягу експорту з України та 41,0 % експорту продуктів рослинного походження. Питома вага обсягу імпорту

в Україну насіння соняшнику в 2012 р. становила 0,2 % загального обсягу імпорту в Україну та 5,4 % імпорту продуктів рослинного походження.

Питома вага обсягу імпорту в Україну насіння соняшнику в 2012 р. становила 0,2 % загального обсягу імпорту в Україну та 5,4 % імпорту продуктів рослинного походження. Частка імпорту в Україну олії соняшникової і насіння соняшникового у внутрішньому використанні (ємність ринку) за 2007 – 2012 рр. становила в середньому до 0,2 %, що свідчить про незалежність внутрішнього ринку від імпорту даного виду продукції.

Товарна структура експорту-імпорту в Україні насіння соняшнику та олії соняшникової в 2012 р., а також співвідношення цін експорту та цін імпорту в Україні представлено в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

**Товарна структура експорту-імпорту насіння соняшнику та олії соняшникової,
а також співвідношення цін експорту та цін імпорту в Україні в 2012 р.**

Види продукції за УКТЗЕД	Експорт		Імпорт		Обсяг імпорту до обсягу експорту, пункти	Ціна імпорту до ціни експорту, пункти
	тис. т	Ціна експорту, дол./т	тис. т	Ціна імпорту, дол./т		
Насіння соняшнику всього	282,1	587,5	17,7	10 130,0	0,06	17,24
<i>у тому числі:</i>						
ЄС	52,5	598,4	3,9	11 582,8	0,07	19,36
МС	3,1	2 102,3	0,3	623,3	0,10	0,30
Інші країни	226,5	564,2	13,5	9921,6	0,06	17,59
Олія соняшникова всього	3 614	1 099,7	1,5	2 008,0	0,0004	1,83
<i>у тому числі:</i>						
ЄС	689,7	1 117,5	0,03	633,3	0,00004	0,57
МС	70,9	1 292,8	1,5	1 995,3	0,02	1,54
Інші країни	2853,4	1090,6	-	-	-	-

Складено за [40; 58].

У товарній структурі в 2012 р.: експорту з України домінує олія соняшникова – 92,8 %, насіння соняшнику займає лише 7,2 %; на імпорт в Україну насіння соняшнику припадає – 92,2 %, олії соняшникової – 7,8 %. У 2012 р. ціна імпорту

насіння соняшнику в Україну в 17,24 рази перевищує ціну експорту з України, що свідчить про експорт продукції з низькою доданою вартістю.

Така ситуація спостерігається як з країнами ЄС, так і з іншими країнами, крім країн МС. По олії соняшниковій в 2012 р. ціна імпорту в Україну в 1,83 рази перевищує ціну експорту з України, що також свідчить про експорт продукції з низькою доданою вартістю. Однак перевищення ціни імпорту спостерігається лише з країнами МС. З країнами ЄС ціна експорту майже вдвічі більша, а з іншими країнами, крім ЄС та МС, імпорт взагалі не здійснюється.

У табл. 2.17 наведено дані з експорту насіння соняшнику у світі в 2007 – 2011 рр.

Таблиця 2.17

Експорт насіння соняшнику у світі в 2007–2011 рр.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2011
Експорт			
Світ – усього	тис. тон	3119,02	4808,40
Україна	тис. тон	370,27	406,07
<i>питома вага у світі</i>	%	11,9	8,4
Європейський Союз	тис. тон	1914,24	3492,65
<i>питома вага у світі</i>	%	61,4	72,6
Митний союз	тис. тон	103,63	118,48
<i>питома вага у світі</i>	%	3,3	2,5
Інші країни (крім перелічених)	тис. тон	730,88	791,20
<i>питома вага у світі</i>	%	23,4	16,5
Найбільші з інших країни			
Китай	тис. тон	115,98	169,61
<i>питома вага у світі</i>	%	3,7	3,5
США	тис. тон	160,38	134,46
<i>питома вага у світі</i>	%	5,1	2,8
Аргентина	тис. тон	59,65	74,41
<i>питома вага у світі</i>	%	1,9	1,5
Канада	тис. тон	142,48	42,87
<i>питома вага у світі</i>	%	4,6	0,9
Туреччина	тис. тон	10,05	32,35
<i>питома вага у світі</i>	%	0,3	0,7

Складено за [40–46].

У табл. 2.18 наведено дані щодо експорту насіння соняшнику і олії соняшникової з України в 2007 – 2012 рр.

Таблиця 2.18

Експорт насіння соняшнику і олії соняшникової з України в 2007–2012 рр.

Показники	Од.вим.	Насіння соняшнику		Олія соняшникова	
		2007	2012	2007	2012
Експорт – усього	тис. дол.	130411	165725	1521,4	3974,4
	тис. тон	370,3	282,1	1923,2	3614,0
Європейський Союз	тис. дол.	70431	31418	780,6	770,7
<i>питома вага</i>	%	54,1	19,0	51,3	19,4
Митний союз	тис. дол.	1060	6517	181,5	91,7
<i>питома вага</i>	%	0,8	3,9	11,9	2,3
Інші країни	тис. дол.	58920	127790	559,3	3112,0
<i>питома вага</i>	%	45,2	77,1	36,8	78,3

Складено за [40; 41; 46; 58].

Після вступу до СОТ питома вага України у світовому експорті насіння соняшнику в 2011 р. склала 8,4 %, і зменшилась порівняно з 2007 р. на 3,5 в. п. (табл. 2.18). У 2011 р. країни Європейського Союзу забезпечили 72,6 % світового експорту насіння соняшнику; країни Митного союзу – 2,5 %; інші країни – 16,5 %. Найбільші експортери усвіті, крім ЄС, МС та України, в 2011 р.: Китай – 3,5 % світового експорту насіння соняшнику; США – 2,8 %; Аргентина – 1,5 %; Канада – 0,9 %; Туреччина – 0,7 %.

У 2012 р. частка України у світовому виробництві олії соняшникової склала 25,9 %, частка ЄС – 17,1 %, МС – 25,0 %. У 2011 р. питома вага України у світовому експорті олії соняшникової склала 38,6 % і порівняно з 2007 р. (35,8 %) збільшилась на 2,8 %, країн ЄС – склала 28,7 %, і порівняно з 2007 р. (25,4 %) збільшилась на 3,3 %, питома вага країн МС склала 7,2 %, і зменшилась на 4,5 % порівняно з 2007 р. (11,7 %).

У табл. 2.19 і табл. 2.20 наведено дані щодо імпорту насіння соняшнику в світі та з України в 2007 – 2012 рр. відповідно.

Після вступу до СОТ питома вага України у світовому імпорті насіння соняшнику в 2011 р. склала 0,3 %, і збільшилась порівняно з 2007 р. на 0,1%. У 2011 р. на країни Європейського Союзу припадало 64,4 % світового імпорту насіння соняшнику; на країни Митного союзу – 1,6 %; інші країни – 33,7 %.

Таблиця 2.19

Імпорт насіння соняшнику у світі в 2007–2011 рр.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2011
Імпорт			
Світ – усього	тис. тонн	3151,92	4650,94
Україна	тис. тонн	6,65	13,30
<i>питома вага у світі</i>	%	0,2	0,3
Європейський Союз	тис. тонн	1678,19	2995,72
<i>питома вага у світі</i>	%	53,2	64,4
Митний союз	тис. тонн	81,17	75,72
<i>питома вага у світі</i>	%	2,6	1,6
Інші країни (крім перелічених)	тис. тонн	1385,92	1566,20
<i>питома вага у світі</i>	%	44,0	33,7
Найбільші з інших країни			
Туреччина	тис. тонн	596,15	905,69
<i>питома вага у світі</i>	%	18,9	19,5
США	тис. тонн	123,50	42,83
<i>питома вага у світі</i>	%	3,9	0,9
Канада	тис. тонн	14,22	31,25
<i>питома вага у світі</i>	%	0,5	0,7
Китай	тис. тонн	7,43	6,68
<i>питома вага у світі</i>	%	0,2	0,1

Складено за [40; 41; 46].

Таблиця 2.20

Імпорт насіння соняшнику в Україну в 2007–2012 рр.

Показники	Од.вим.	Рік	
		2007	2012
1	2	3	4
Імпорт – усього	тис. дол.	43585	179301
	тис. тонн	6,7	17,7
Європейський Союз	тис. дол.	14315	45173
<i>питома вага</i>	%	32,8	25,2

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

Закінчення табл. 2.20

1	2	3	4
Митний союз	тис. дол.	32,0	187,0
<i>питома вага</i>	%	0,1	0,1
Інші країни	тис. дол.	29238	133941
<i>питома вага</i>	%	67,1	74,7

Складено за [40; 41; 46; 58].

У 2012 р. 74,7 % насіння соняшнику Україною імпортовано з інших країн (найбільші суми імпорту з США – 36,6 %, Туреччини – 23,2 %); з ЄС – 25,2 %, з Митного союзу лише 0,1 %.

У табл. 2.21 та табл. 2.22 наведено дані щодо експорту олії соняшникової в світі та з України в 2007 – 2011 рр. відповідно.

Таблиця 2.21

Експорт олії соняшникової у світі в 2007–2011 рр.

Показники	Од.вим.	Рік	
		2007	2011
1	2	3	4
Експорт			
Світ – усього	тис. тонн	5364,82	6955,97
Україна	тис. тонн	1923,24	2683,34
<i>питома вага у світі</i>	%	35,8	38,6
Європейський Союз	тис. тонн	1363,64	1995,87
<i>питома вага у світі</i>	%	25,4	28,7
Митний союз	тис. тонн	625,47	501,30
<i>питома вага у світі</i>	%	11,7	7,2
Інші країни (крім перелічених)	тис. тонн	1452,47	1775,46
<i>питома вага у світі</i>	%	27,1	25,5
Найбільші з інших країни			
Аргентина	тис. тонн	852,96	898,12
<i>питома вага у світі</i>	%	15,9	12,9
США	тис. тонн	80,02	37,60
<i>питома вага у світі</i>	%	1,5	0,5

Закінчення табл. 2.21

1	2	3	4
Туреччина	тис. тонн	32,86	205,09
<i>питома вага у світі</i>	%	0,6	2,9
Австралія	тис. тонн	2,23	3,80
<i>питома вага у світі</i>	%	0,04	0,1
Індія	тис. тонн	7,84	1,63
<i>питома вага у світі</i>	%	0,1	0,02

Складено за [40–46].

Таблиця 2.22

Експорт олії соняшникової з України в 2007–2012 рр.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Експорт – усього	млн дол.	1521,4	3974,4
	тис. тонн	1923,2	3614,0
Європейський Союз	млн дол.	780,6	770,7
<i>питома вага</i>	%	51,3	19,4
Митний союз	млн дол.	181,5	91,7
<i>питома вага</i>	%	11,9	2,3
Інші країни	млн дол.	559,3	3112,0
<i>питома вага</i>	%	36,8	78,3

Складено за [40; 41; 46; 58].

Після вступу до СОТ питома вага України у світовому експорті олії соняшникової в 2011 р. склала 38,6 %, і збільшилась порівняно з 2007 р. на 2,8 в. п. (табл. 2.21). Так, у 2011 р. країни Європейського Союзу забезпечили 28,7 % світового експорту олії соняшникової; країни Митного союзу – 7,2 %; інші країни – 25,5 %. Найбільшими експортерами у світі, крім ЄС, МС та України, у 2011 р. є: Аргентина – 12,9 % світового експорту олії соняшникової; Туреччина – 2,9 %; США – 0,5 %; Австралія – 0,1 %; Індія – 0,02 %.

У 2012 р. 78,3 % олії соняшникової з України експортовано до інших країн світу (найбільші суми експортовано в Індію – 30,8 %, Єгипет – 12,9 %, Іран – 7,8 %, Туреччину – 7,6 %); до ЄС – 19,4 %; до МС лише 2,3 % (табл. 2.22).

У табл. 2.23 і табл. 2.24 наведено дані щодо імпорту олії соняшникової в світі та з України в 2007 – 2011 рр. і 2007 – 2012 рр. відповідно.

Таблиця 2.23

Імпорт олії соняшникової у світі в 2007–2011 рр.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2011
Імпорт			
Світ – усього	тис. тонн	5015,81	6486,68
Україна	тис. тонн	0,28	1,23
<i>питома вага у світі</i>	%	0,01	0,02
Європейський Союз	тис. тонн	2438,39	2438,74
<i>питома вага у світі</i>	%	48,6	37,6
Митний союз	тис. тонн	290,01	322,30
<i>питома вага у світі</i>	%	5,8	5,0
Інші країни (крім перелічених)	тис. тонн	2287,14	3724,41
<i>питома вага у світі</i>	%	45,6	57,4
Найбільші з інших країни			
Індія	тис. тонн	87,25	703,64
<i>питома вага у світі</i>	%	1,7	10,8
Єгипет	тис. тонн	150,80	262,76
<i>питома вага у світі</i>	%	3,0	4,1
Туреччина	тис. тонн	163,12	469,96
<i>питома вага у світі</i>	%	3,3	7,2
Іран	тис. тонн	198,77	98,19
<i>питома вага у світі</i>	%	4,0	1,5
Ірак	тис. тонн	90,60	328,10
<i>питома вага у світі</i>	%	1,8	5,1

Складено за [40–46].

Таблиця 2.24

Імпорт олії соняшникової в Україну в 2007–2012 рр.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
1	2	3	4
Імпорт – усього	тис. дол.	198	3012
	тис. тонн	0,3	1,5

Закінчення табл. 2.24

1	2	3	4
Європейський Союз	тис. дол.	132	19
<i>питома вага</i>	%	66,7	0,6
Митний союз	тис. дол.	9	2993
<i>питома вага</i>	%	4,5	99,4
Інші країни	тис. дол.	57	0
<i>питома вага</i>	%	28,8	0,0

Складено за [40; 41; 46; 58].

Питома вага України у світовому імпорті олії соняшникової протягом 2007 – 2011 рр. склала 0,02 % (табл. 2.23). У 2011 р. на країни Європейського Союзу припадало 37,6 % світового імпорту олії соняшникової; на країни Митного союзу – 5,0 %; інші країни – 57,4 %.

Найбільшими імпортерами у світі, крім ЄС, МС та України, в 2011 р. є: Індія – 10,8 % світового імпорту олії соняшникової; Туреччина – 7,2 %; Ірак – 5,1 %; Єгипет – 4,1 %; Іран – 2,6 %.

Перерозподіл у 2007 – 2011 рр. питомої ваги імпорту олії соняшникової в світі – зменшення до країн ЄС і Митного союзу – на 11,0 в. п. і 0,8 в. п. відповідно та збільшення до країн Африки і Азії – на 11,8 в. п. надає Україні потенційні можливості розширення ринків збуту та збільшення експорту олії соняшникової до цих країн (табл. 2.24). У 2012 р. 99,4 % олії соняшникової імпортовано в Україну з Митного союзу (тільки з Росії); з ЄС – лише 0,6 %.

Аналіз експортно-імпортних операцій України з країнами ЄС та МС свідчить про закритість цих ринків збуту для вітчизняних виробників. Питома вага експортованої продукції (у вартісному виразі) до країн МС за період 2007 – 2012 рр. скоротилась у 5,2 рази, обсяги експортних операцій зменшились у 2 рази з 181,5 млн дол. у 2007 р. до 91,7 млн дол. у 2012 р., до країн ЄС питома вага скоротилась у 2,6 рази, обсяги експортних операцій зменшились на 1,3 %, тобто залишаються майже на однаковому рівні (у 2007 р. – 780,6 млн дол., у 2012 р. – 770,7 млн дол.).

Питома вага українського експорту до третіх країн, які не є членами ЄС і МС, у структурі загального експорту відповідної товарної групи (у вартісному виразі) складає: для насіння соняшнику – 77,1 %, з них частка Туреччини – 68,8 %, для олії соняшникової – 78,3 %, з них частка Індії – 30,8 %, Єгипту – 12,9 %, Ірану – 7,8 %, Туреччини – 7,6 %. Тобто це основні споживачі української соняшникової олії.

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

Для ефективного розвитку внутрішніх ринків даних товарів Україні *необхідно розвивати інші інтеграційні напрями зовнішньої торгівлі*. Країни, які не входять до складу ЄС та МС, такі, наприклад, як Індія, Туреччина, є найбільшими імпортерами вітчизняних насіння соняшника та олії соняшникової (77,1 % та 78,3 % від загального експорту відповідно), відтак, основний ринок збуту продукції, в тому числі із високою доданою вартістю, припадає на країни, які не є членами ЄС та МС, тому інтеграційні процеси в бік ЄС або МС значно не впливають на розвиток цих галузей.

Порівняльний аналіз ставок ввізних мит та квот у країнах ЄС та Митного союзу наведено в *табл. 2.25*.

Таблиця 2.25

Порівняльний аналіз ставок ввізних мит та квот у країнах ЄС та Митного союзу

Товарні групи	ТНЗЕД	Тарифна квота ЄС, МС	Ставка ввізного мита ЄС, %, євро/т	Ставка ввізного мита МС, %	Імпортний тариф України, %
1. Насіння соняшнику	1206				Експортне мито – 10%
2. Олія соняшникова	1512.00 (00)		6,4%	15%, але не менше 0,14 євро за 1 кг	Пільгова ставка – 20 %, повна ставка – 20 %, ЗВТ ЄАВТ – 15 %, ЗВТ СНД, Грузія, Македонія – 0 %, ЗВТ ЄАВТ – 15 %, ЗВТ СНД, Грузія, Македонія – 0 %, ЗВТ ЄАВТ – 15 %, ЗВТ СНД, Грузія, Македонія – 0 %

Складено за [4–8].

В *табл. 2.26* наведено дані щодо питомої ваги українського експорту насіння соняшника та олії соняшникової до країн МС, ЄС та третіх країн у 2012 р.

Таблиця 2.26

Питома вага експорту з України насіння соняшника та олії соняшникової до країн МС, ЄС та третіх країн у 2012 р.

Товарні групи ТНЗЕД	Митний союз		Євросоюз		Треті країни	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%
1206. Насіння соняшнику	6,5	3,9	31,4	19,0	127,8	77,1
1512. Олія соняшникова	91,7	2,3	770,7	19,4	3 112,0	78,3

Складено за [40; 58].

Введення Україною експортного мита у розмірі 10 % на насіння соняшнику підтвердило свою ефективність. В той же час одним із головних ризиків для розвитку ринку насіння соняшнику та олії соняшникової є можливе скасування експортного мита на насіння соняшнику, що може негативно вплинути на власну сировинну базу, запровадження дискримінаційної системи тарифних квот, обмеження доступу на ринок країн ЄС та МС під приводом їхньої невідповідності стандартам і сертифікатам та інших захисних обмежень.

Скасування дії експортного мита на насіння соняшнику може призвести до створення кризової ситуації на ринку олії України, зокрема, руйнування галузі, зупинки більшості заводів, підвищення цін на оліє-жирову продукцію, а також інші види продовольства, втратам на світовому ринку олії, в першу чергу, за рахунок втрати вітчизняної сировини. Це може призвести до підвищення соціальної напруги за рахунок скорочення робочих місць на олієжирових підприємствах, поглиблення інфляційних процесів, скорочення надходжень до державного бюджету і скорочення кількості зацікавлених інвесторів.

2.4. Перспективи диверсифікації ринку м'ясної продукції

Слід підкреслити, що Україна, вступивши до СОТ, взяла на себе цілком конкретні зобов'язання, пов'язані із забезпеченням безпеки харчових продуктів скрізь, де їх виробляють. Адже в умовах глобалізації вони можуть із внутрішнього ринку дрейфувати на зовнішній, несучи загрозу не тільки країні-виробникові, але й її партнерам з торгівлі. Тому, незалежно від того, де виробляється готовий харчовий продукт або сировина для переробки – на великих сільгосппідприємствах чи в селянських дворах, продукція повинна відповідати цілком визначеним стандартам і вимогам.

У СОТ, як і в країнах ЄС, вимоги до товарної тваринницької продукції досить жорсткі й передбачають зокрема, що [23]:

- з метою санітарної безпеки молочних продуктів корів мають доїти механічним способом;
- молоко необхідно піддавати обробці й охолодженню на приймальних пунктах;
- тварин, м'ясо яких призначено для продажу, необхідно забивати в спеціально обладнаних м'ясних цехах.

Такі вимоги виявилися складними для виконання для українських селянських господарств, хоча переважна частина їх, крім самозабезпечення, виробляє товарну продукцію. В сьогоденнішніх умовах селяни утримують на власний страх

і ризик у хлівах одну-дві корови, кілька свиней, десяток-другий свійської птиці. Приватні сільські господарства не користуються послугами допоміжних структур з тієї причини, що їх часто просто немає, і тому не в змозі ні замінити застарілі технології більш сучасними, ні розширити або спеціалізувати виробництво. Для модернізації важливого сектора сільської економіки потрібні великі кошти, допомога держави. Але вона надходить із запізненням, та й не в тому обсязі, який потрібен [26].

Для виконання взятих країною зобов'язань при вступі до СОТ Верховна Рада України в 2009 р. ухвалює закон «Про безпеку і якість харчових продуктів». У січні 2010 р. закон набирає чинності, але низку його положень і норм, дотриматися яких без переоблаштування та модернізації всієї структури дрібнотоварного виробництва неможливо, було відстрочено до січня 2015 р. Передбачалося, що цього часу вистачить для виконання узятого країною зобов'язання підтягти дрібнотоварний сектор до необхідного рівня санітарної безпеки. Уряду було доручено розробити й реалізувати програму створення інфраструктури, яка забезпечувала б дрібні господарства послугами, сприяла б їхньому розвитку, перетворенню кращих з них на сімейні ферми. Як перші кроки пропонувалося створити й налагодити роботу тих-таки пунктів приймання молока та спеціалізованих м'ясних цехів. За підрахунками експертів, на все це було потрібно близько 2 млрд грн. Але таких грошей у держбюджеті ні на 2011 р., ні на 2012 р. не знайшлося. Турботи про створення необхідної для селянських господарств інфраструктури уряд і профільне міністерство, власне кажучи, перекинуло на місцеву владу й мізерні обласні та районні бюджети. Кабмін і профільне міністерство обмежилися проведенням інформаційно-пропагандистських заходів. Зокрема, було проведено всеукраїнські громадські слухання, матеріали яких використовувалися при розробці концепції розвитку й підтримки дрібних сільгоспвиробників. Але самої концепції, яка визначає напрям майбутньої роботи, так і не було затверджено [26].

Отже, для більш чіткого розуміння того, що відбувається сьогодні в Україні у виробництві м'ясо-молочної продукції з урахуванням чинників СОТ, проведемо дослідження основних значущих факторів впливу.

В табл. 2.27 наведено дані щодо виробництва м'яса та його переробки в Україні за період 2007 – 2012 рр.

Для ринку м'яса та продуктів його переробки після вступу України до СОТ за 2007 – 2012 рр. обсяги виробництва м'яса збільшились в 1,2 рази, з 1,9 млн тонн до 2,2 млн тонн. Виробництво м'ясної продукції займає значну питому вагу у загальному обсязі продукції сільського господарства і залишається приблизно на одному рівні як у 2007 р. – 15,4 %, так і в 2012 р. 15,0 %. (табл. 2.27).

Таблиця 2.27

Виробництво м'яса та його переробка в Україні

Показник	Один. виміру	Рік		Темп росту, %
		2007	2012	
Виробництво м'яса				
Худоба та птиця (у пост. цінах 2010 року)	млн грн	26 553,4	33 390,3	125,7
	тис. т	1 912	2 210	115,6
з них по основних видах продукції:				
яловичина і телятина	тис. т	546	389	71,2
свинина	тис. т	635	701	110,4
баранина і козлятина	тис. т	15	20	131,3
м'ясо птиці	тис. т	689	1 075	156,0
м'ясо кролів	тис. т	13	14	109,2
конина	тис. т	14	12	83,6
Довідково: частка домашніх господарств у виробництві м'яса	тис. т	993	938	94,5
	%	51,9	42,5	81,8
Питома вага м'ясної продукції у продукції сільського господарства	%	15,4	15,0	96,9
Харчова промисловість				
Обсяг продукції харчової промисловості	млн грн	109 959,9	254 459,9	234,2
Довідково				
Питома вага харчової промисловості у продукції про- мисловості	%	15,3	18,2	119,6

Складено за [40].

На рис. 2.8 представлено порівняння структури виробництва м'яса в Україні в 2007 р. і 2012 р.

У структурі виробництва м'ясної продукції найбільшу питому вагу мають м'ясо птиці, свинина, яловичина і телятина, які формують 97 – 98 % всієї виробленої продукції. Протягом 2007 – 2012 рр. суттєво змінилась структура виробництва м'яса: птиці – збільшилося з 36,0 % до 48,6 %, свинини – впало з 33,2 % до 31,7 %, яловичини і телятини – з 28,6 % до 17,6 % в загальному обсязі продукції, що свідчить про тенденції зменшення вирощування на м'ясо крупної рогатої худоби і свинини на користь птиці. При цьому продукція харчової промисловості становить значну частину загального обсягу промислового виробництва

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

в Україні. Протягом 2007 – 2012 рр. питома вага харчової промисловості зросла з 15,3 % до 18,3 %.

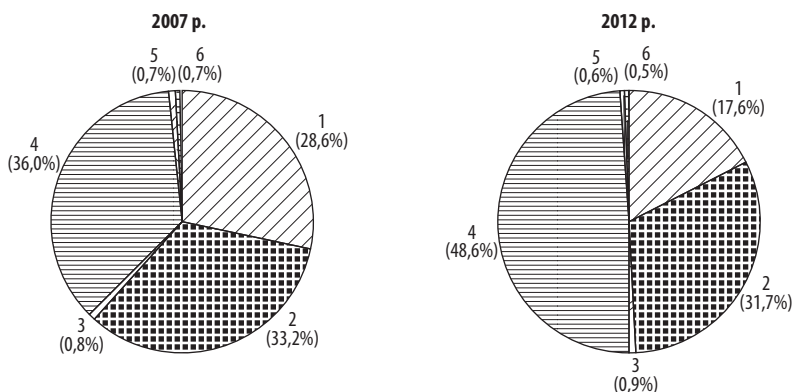

Рис. 2.8. Структура виробництва м'яса в Україні в 2007 р і 2012 р.:

1 – яловичина і телятина; 2 – свинина; 3 – баранина і козятина; 4 – м'ясо птиці;

5 – м'ясо кролів; 6 – конина

Складено за [40].

Ємність і ступінь відкритості державних ринків м'яса і м'ясної продукції за період 2007 – 2012 рр. представлена в табл. 2.28.

Таблиця 2.28

Ємність і ступінь відкритості державних ринків м'яса і м'ясної продукції за період 2007 – 2012 рр.

Показники	Роки						2012 р. до 2007 р., %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8
М'ясо, тис. т							
1. Виробництво	1 912	1 906	1 917	2 059	2 144	2 210	115,6
2. Імпорт	207,9	512,2	429,7	348,8	212,4	403,2	193,9
3. Експорт	40,1	25,5	37,9	46,5	75,9	118,8	296,3
у % до виробництва	2,1	1,3	2,0	2,3	3,5	5,4	Х
4. Ємність ринку (1+2-3)	2 080	2 393	2 309	2 361	2 281	2 494	119,9
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	10,0	21,4	18,6	14,8	9,3	16,2	Х
Вироби з м'яса (ковбасні, напівфабрикати, консерви), тис. т							
1. Виробництво	528,7	449,4	356,3	386,6	407,0	424,6	80,3
2. Імпорт	18,9	22,2	5,1	6,8	10,7	12,3	65,0

Закінчення табл. 2.28

1	2	3	4	5	6	7	8
3. Експорт	2,9	1,2	0,7	0,9	1,8	4,1	141,1
у % до виробництва	0,5	0,3	0,2	0,2	0,4	1,0	X
4. Ємність ринку (1+2-3)	544,7	470,5	360,7	392,5	415,9	432,8	79,4
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	3,5	4,7	1,4	1,7	2,6	2,8	X
Жири, тис. т							
1. Виробництво							
2. Імпорт	4,1	6,1	5,4	5,2	5,1	4,0	95,9
3. Експорт	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	X
у % до виробництва							X
4. Ємність ринку (1+2-3)							
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)							X

Складено за [40–46; 58].

Після вступу до СОТ обсяги експорту м'яса в середньому за 2007 – 2012 рр. від загальнодержавного виробництва м'яса зросли від 2,1 % у 2007 р. до 5,4 % у 2012 р. На ринку м'ясних виробів показники були у декілька разів меншими і коливалися від 0,5 % до 1,0 %.

Питома вага обсягів експорту м'яса в 2012 р. становить 0,5 % загального обсягу експорту та 3,3 % експорту продуктів рослинного походження. Частка імпорту м'яса у внутрішньому використанні (ємність ринку) за 2007 – 2012 рр. збільшилася з 10,0 % до 16,2 %. Питома вага імпорту виробів з м'яса у внутрішньому використанні коливалася від 3,5 % до 2,8 %.

На рис. 2.9 і рис. 2.10 представлено обсяг експорту й імпорту м'яса і м'ясної продукції в Україні в 2007 – 2012 рр. відповідно.

Динаміка експорту м'яса свідчить про зростання його обсягів у 3 рази порівняно з 2007 р. (з 40,1 тис. т у 2007 р. до 118,8 тис. т у 2012 р.). Обсяги експорту української м'ясної продукції за період, що аналізується, зросли у 1,4 рази і досягли в 2012 р. 1,0 % обсягів загальнодержавного виробництва (табл. 2.28, рис. 2.9).

Ємність внутрішнього ринку м'яса в 2012 р. склала 2 494 тис. тонн, збільшилась порівняно з 2007 р. на 19,9 % за рахунок зростання обсягів виробництва на 15,6 % та одночасного зростання експорту в 3 рази. Ємність ринку м'ясної продукції в 2012 р. становить 432,8 тис. т, зменшилась порівняно з 2007 р. на 20,6 %

за рахунок зростання виробництва продукції на 19,7 % (табл. 2.28). Ступінь відкритості ринку (СВР) м'яса у звітному періоді склала 16,2 %, збільшилась на 6,2 %; ринку продукції з м'яса склала 2,8 %, зменшившись на 0,78 %, за рахунок збільшення експорту.

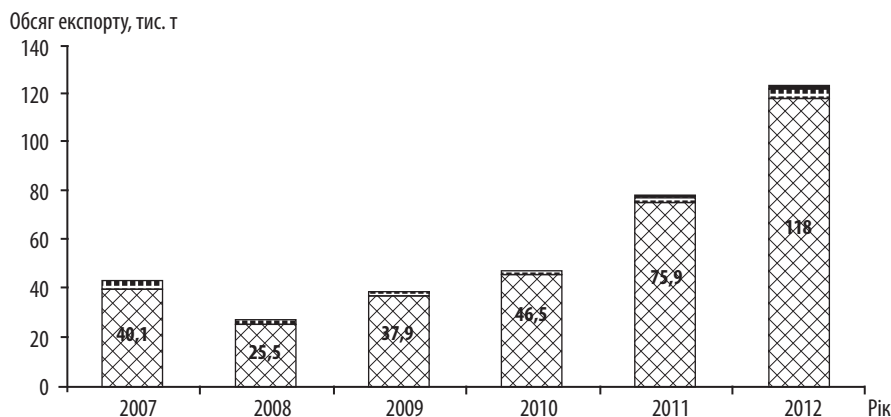

Рис. 2.9. Обсяг експорту м'яса і м'ясної продукції з України в 2007–2012 рр.:

1 – м'яса; 2 – вироби з м'яса (ковбасні, напівфабрикати, консерви); 3 – жири

Складено за [40, 58].

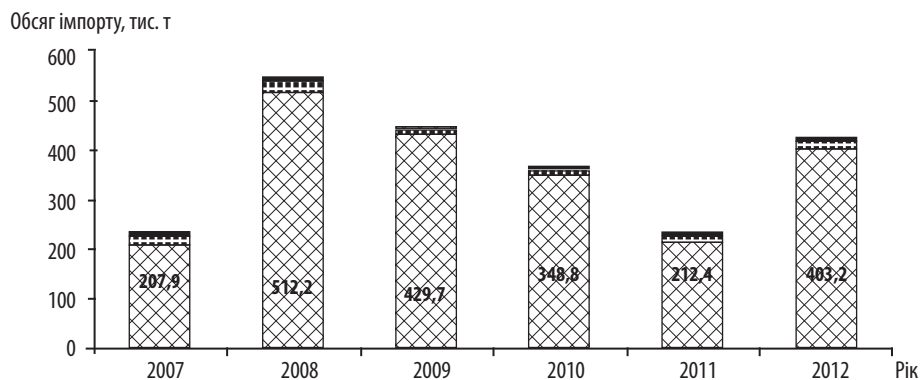

Рис. 2.10. Обсяг імпорту м'яса і м'ясної продукції в Україну в 2007–2012 рр.:

1 – м'яса; 2 – вироби з м'яса (ковбасні, напівфабрикати, консерви); 3 – жири

Складено за [40, 58].

Обсяги імпорту м'яса є значними й істотно впливають на ємність державного ринку і на ступінь його відкритості відносно міжнародної торгівлі. СВР збільшилася з 10,0 % у 2007 р. до 16,2 % у 2012 р. за рахунок зростання імпорتنних товаропотоків м'яса на 93,9 % та ємності ринку на 19,9 % (рис. 2.10).

У 2012 р. порівняно з 2007 р. обсяги експорту м'яса у вартісному виразі зросли в 4,8 рази, обсяги імпорту м'яса зросли в 7,0 разів. Водночас обсяги експорту м'ясної продукції збільшилися у 2,2 рази, але складають усього 3,4 % експорту відповідної товарної групи, або 0,03 % загального експорту України.

Товарна структура експорту-імпорту м'яса, м'ясної продукції і виробів із м'яса, співвідношення цін експорту і цін імпорту в 2012 р. представлена в табл. 2.29.

Таблиця 2.29

Товарна структура експорту-імпорту м'яса, м'ясної продукції і виробів з м'яса, також співвідношення цін експорту та цін імпорту в 2012 р.

Види продукції за УКТЗЕД	Експорт			Імпорт			Обсяг імпорту до обсягу експорту, пункти	Ціна імпорту до ціни експорту, пункти
	т	%	Ціна експорту, т. дол./т	т	%	Ціна імпорту, т. дол./т		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
201. Яловичина, свіжа або охолоджена	8996	7,57	4,69	96	0,02	10,80	0,01	2,30
202. Яловичина, морожена	7 674	6,46	4,46	3 714	0,92	3,33	0,48	0,75
203. Свинина	20 208	17,01	4,58	207 722	51,52	2,15	10,28	0,47
204. Баранина, козлятина	1	0,001	16,00	19	0,005	18,79	19,00	1,17
206. Субпродукти харчові великої рогатої худоби, свиней, овець, коней, віслуків, мулів або лошаків, свіжі, охолоджені або морожені	1 115	0,94	0,89	34 441	8,54	1,27	30,89	1,43
207. М'ясо та їстівні субпродукти птиці	80 653	67,88	1,80	114 604	28,42	1,37	1,42	0,76
208. Інші м'ясо та їстівні субпродукти	0	0,00	0,00	4	0,001	5,75		
209. Сало, свинячий жир і жир птиці	61	0,05	1,03	42 568	10,56	1,43	697,84	1,38
210. М'ясо та субпродукти	110	0,09	4,59	20	0,005	11,80	0,18	2,57
Усього м'ясо та харчові нутроші (субпродукти)	118 818	100,00	2,66	403 188	100,00	1,79	3,39	0,67
1501. Жир свинячий і свійської птиці, крім 0209,1503	0	0,00	0,00	55	1,39	1,62		

Закінчення табл. 2.29

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1502. Жир великої рогатої худоби, овечий, козячий, крім 1503 00	164	100,00	0,68	3 895	98,61	1,24	23,75	1,82
Усього жири та олії, готові харчові жири, воски	164	100,00	0,69	3 950	100,00	1,25	24,09	1,81
1601. Ковбаси та аналогічні вироби з м'яса	1 565	38,21	3,86	1 434	11,66	4,27	0,92	1,10
1602. Інші готові чи консервовані м'ясопродукти	2 531	61,79	4,58	10 868	88,34	2,54	4,29	0,56
Усього готові харчові продукти з м'яса	4 096	100,00	4,31	12 302	100,00	2,74	3,00	0,64

Складено за [40; 58].

Після вступу України до СОТ у товарній структурі: експорту м'яса та харчових нутрощів домінує м'ясо та їстівні субпродукти птиці (67,88 %), свинина (17,01 %) та яловичина морожена (6,46 %); імпорту м'яса та харчових нутрощів на свинину припадає 51,52 %, на м'ясо та їстівні субпродукти птиці – 28,42 % і на сало, свинячий жир і жир птиці – 10,56 %.

Обсяг імпорту перевищує обсяг експорту по м'ясу та харчових нутрощах – в 3,39 рази, в тому числі по свинині – в 10,08 рази; салу, свинячому жиру і жиру птиці – в 697,84 рази; субпродуктах харчових великої рогатої худоби, свиней, овець, коней, віслюків, мулів або лошаків – у 30,89 разів.

У 2012 р. коефіцієнт дискримінаційності цін (відношення цін імпорту до цін експорту) для всієї групи товарів по м'ясу та харчових нутрощах склав 0,67, у т. ч. для яловичини свіжої або охолодженої – 2,30; субпродуктів харчових великої рогатої худоби, свиней, овець, коней, віслюків, мулів або лошаків – 1,43; сала, свинячого жиру і жиру птиці – 1,38. По групі товарів «Жири та олії, готові харчові жири, воски» обсяг імпорту перевищує обсяг експорту в 24,09 рази, коефіцієнт дискримінаційності цін становить 1,81.

По групі товарів «Готові харчові продукти з м'яса» обсяг імпорту перевищує обсяг експорту в 3,0 рази, в тому числі по інших готових чи консервованих м'ясопродуктах – в 4,29 рази. Коефіцієнт дискримінаційності цін становить 0,64, у т. ч. для ковбаси та аналогічних виробів із м'яса – 1,10.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що український експорт м'ясної продукції переважно складається з продукції з низькою доданою вар-

тістю, натомість в Україну імпортується продукція з високою доданою вартістю. Крім цього, українські виробники зазнають дефіциту сировини власного виробництва для виготовлення готових харчових продуктів із м'яса, внаслідок чого імпортується значна кількість м'ясних субпродуктів.

Дані щодо експорту м'ясної продукції у світі в 2007 р. і 2010 р., а також експорту м'ясної продукції з України в 2007 р. і 2012 р. наведено в *табл. 2.30* і *табл. 2.31*.

Таблиця 2.30

Експорт м'ясної продукції у світі в 2007 та 2010 рр.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2010
Експорт			
Світ – усього	тис. тонн	18492,51	22146,08
Україна	тис. тонн	39,58	40,02
<i>питома вага у світі</i>	%	0,2	0,2
Європейський Союз	тис. тонн	7708,95	9344,79
<i>питома вага у світі</i>	%	41,7	42,2
Митний союз	тис. тонн	82,31	198,68
<i>питома вага у світі</i>	%	0,5	0,9
Інші країни (крім перелічених)	тис. тонн	10701,24	12602,62
<i>питома вага у світі</i>	%	57,8	56,9
Найбільші з інших країни			
США	тис. тонн	4271,36	4891,60
<i>питома вага у світі</i>	%	23,1	22,1
Бразилія	тис. тонн	3235,22	3617,85
<i>питома вага у світі</i>	%	17,5	16,3
Китай	тис. тонн	603,18	1057,78
<i>питома вага у світі</i>	%	3,3	4,8
Індія	тис. тонн	493,8	672,98
<i>питома вага у світі</i>	%	2,7	3,0
Австралія	тис. тонн	478,07	416,71
<i>питома вага у світі</i>	%	2,6	1,9
Аргентина	тис. тонн	198,37	288,25
<i>питома вага у світі</i>	%	1,1	1,3

Складено за [40–46].

Таблиця 2.31

Експорт м'ясної продукції з України в 2007 та 2012 рр.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Експорт – усього	млн дол.	105,2	315,9
	тис. тонн	40,1	118,8
Європейський Союз	млн дол.	0,041	0,2
<i>питома вага</i>	%	<i>0,04</i>	<i>0,1</i>
Митний союз	млн дол.	101,4	277,4
<i>питома вага</i>	%	<i>96,4</i>	<i>87,8</i>
Інші країни	млн дол.	3,7	38,4
<i>питома вага</i>	%	<i>3,5</i>	<i>12,1</i>

Складено за [40; 41; 46; 58].

У табл. 2.32 і табл. 2.33 наведено дані щодо імпорту м'ясної продукції у світі і в Україні відповідно.

Таблиця 2.32

Імпорт м'ясної продукції у світі

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2010
1	2	3	4
Імпорт			
Світ – усього	тис. тонн	16669,99	18821,52
Україна	тис. тонн	168,14	166,52
<i>питома вага у світі</i>	%	<i>1,0</i>	<i>0,9</i>
Європейський Союз	тис. тонн	5932,43	6680,64
<i>питома вага у світі</i>	%	<i>35,6</i>	<i>35,5</i>
Митний союз	тис. тонн	2599,57	1290,21
<i>питома вага у світі</i>	%	<i>14,4</i>	<i>6,9</i>
Інші країни (крім перелічених)	тис. тонн	8337,99	10850,68
<i>питома вага у світі</i>	%	<i>50,0</i>	<i>57,6</i>
Найбільші з інших країни			
Китай	тис. тонн	1835,43	2245,42
<i>питома вага у світі</i>	%	<i>11,0</i>	<i>11,9</i>

Закінчення табл. 2.32

1	2	3	4
Мексика	тис. тонн	842,75	1080,07
<i>питома вага у світі</i>	%	5,1	5,7
Саудівська Аравія	тис. тонн	552,65	756,25
<i>питома вага у світі</i>	%	3,3	4,0
США	тис. тонн	523,91	517,71
<i>питома вага у світі</i>	%	3,1	2,8
Японія	тис. тонн	393,92	453,07
<i>питома вага у світі</i>	%	2,4	2,4
ЮАР	тис. тонн	302,45	282,76
<i>питома вага у світі</i>	%	1,8	1,5

Складено за [40–46].

Таблиця 2.33

Імпорт м'ясної продукції в Україні в 2007 р. та 2012 р.

Показники	Од.вим.	Рік	
		2007	2012
Імпорт – усього	млн дол.	163,9	722,0
	тис. тонн	207,9	403,2
Європейський Союз	млн дол.	13,6	403,6
<i>питома вага</i>	%	8,3	55,9
Митний союз	млн дол.	0,1	0,0
<i>питома вага</i>	%	0,1	0,0
Інші країни	млн дол.	150,3	318,4
<i>питома вага</i>	%	91,7	44,1

Складено за [40; 41; 46; 58].

Аналіз експортно-імпорتنих операцій України за період 2007 – 2012 рр. засвідчив наступне:

- до країн ЄС експорт продукції майже відсутній, що свідчить про закритість цього ринку збуту для вітчизняних виробників, при цьому імпорту продукції зріс в 29,7 рази і складає 55,9 % загальної суми імпорту;
- до країн МС експорт продукції збільшився в 2,4 рази і становить 87,8 % загальної суми експорту, імпорту відсутній;

- до третіх країн, крім ЄС та МС, експорт продукції збільшився в **10,4** рази і становить 12,1 % загальної суми експорту, імпорту продукції зріс в 2,1 рази і складає 44,1 % загальної суми імпорту.

Для ефективного розвитку внутрішніх ринків даних товарів Україні необхідно розвивати інші інтеграційні напрями зовнішньої торгівлі з країнами, що не входять до ЄС.

Негативним результатом вступу України до СОТ для галузі виробництва та переробки м'ясної продукції є наявність значної частки імпортової, більш дешевої сировини, що хоча і дозволило завантажити вітчизняні виробничі потужності підприємств і збільшити виробництво готової продукції, але при цьому посилює, з одного боку, внутрішню конкуренцію між виробниками м'яса, з іншого – боку засвідчила неконкурентоспроможність окремих виробників.

В табл. 2.34 представлено порівняння діючого тарифного і нетарифного захисту м'яса та м'ясних продуктів в ЄС, МС і Україні.

Таблиця 2.34

Тарифний і нетарифний захист м'яса та м'ясних продуктів в ЄС, МС і Україні

Агропромислова продукція	ЄС			МС		Україна	
	Тариф	Діюча квота	Квота при умові підписання угоди Асоціації з ЄС	Тариф	Діюча квота	Тариф	Квота
М'ясо та м'ясні продукти	12,8 % + 176,8 євро / 100 кг 53,6 євро / 100 кг 26,2 євро / 100 кг	49,5 тис. тонн от 13,1 до 26,8 євро / 100 кг	89,5 тис. тонн за рік зі збільшенням до 90,25 тис. тонн через 5 років	від 0% до 25%	1932,1 тис. тонн	від 12 % до 15 %	відсутня

Складено за [4–8].

Після вступу до СОТ ринок м'яса та м'ясних продуктів України є досить відкритим для зовнішніх ринків. На ринку країн ЄС для української продукції діють жорсткі захисні тарифи та квоти. Більш привабливі умови для зовнішньої торгівлі України на ринках країн МС та третіх країн.

За рахунок лібералізації митних режимів та системи квотування торгівлі на світовому ринку м'яса та м'ясних продуктів внутрішній ринок України став незахищеним від імпортової продукції, що призвело до значного збільшення дешевого імпорту в Україну (в 4,4 рази) та неконкурентоспроможності вітчизняних виробників м'ясної продукції.

2.5. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі молочною продукцією

На ринку молока та молочних продуктів внаслідок вступу України до СОТ відбулися наступні зрушення. В табл. 2.35 приведено порівняння значень масштабності та значущості виробництва молока та молочних продуктів для економіки України в 2007 р. та 2012 р.

Продукція виробництва молока та молочних продуктів – одна із провідних галузей економіки України, яка займала в 2012 р. 13,0 % в обсягах виробництва продукції сільського господарства. При цьому в експорті товарів з країни молочна продукція має дуже незначну питому вагу – 0,7 %.

Таблиця 2.35

**Порівняння масштабності та значущості виробництва молока та молочних продуктів
для економіки України в 2007 р. і 2012 р.**

Показник	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Питома вага продукції сільського господарства у ВВП	%	6,6	7,9
Питома вага продукції виробництва молока та молочних продуктів у продукції сільського господарства	%	17,7	13,0
Частка експорту продукції виробництва молока та молочних продуктів в експорті товарів з країни	%	1,2	0,7
Частка імпорту продукції виробництва молока та молочних продуктів в імпорті товарів у країну	%	0,1	0,2
Питома вага працюючих у сільському господарстві у чисельності працюючих в економіці	%	16,6	16,7

Складено за [40; 58].

Порівняно з 2007 р. у 2012 р. всі показники, які характеризують масштабність і значущість галузі молочної продукції для економіки України, суттєво знизилась.

В табл. 2.36 представлено порівняння конкурентоспроможності та спрямованості збуту молочної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Після вступу до СОТ у 2012 р. порівняно з 2007 р. спостерігалось збільшення імпоротної залежності галузі та експортної її спрямованості при зростаючій ємності внутрішнього ринку.

Молочна продукція не є експортоорієнтованою галуззю економіки країни. Через низьку конкурентоспроможність підприємства галузі втрачають як зовнішні, так і внутрішні ринки збуту молочної продукції.

Таблиця 2.36

Порівняння конкурентоспроможності та спрямованості збуту молочної продукції України у 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Експорт молочної продукції	млн грн	593,7	496,7
Імпорт молочної продукції	млн грн	88,6	178,4
Обсяг молочної продукції	млн грн	30 393,4	28 909,5
Відношення експорту молочної продукції до обсягу виробництва	%	9,9	13,7
Відношення імпорту до ємності внутрішнього ринку виробництва молочної продукції	%	1,6	5,4
Ємність внутрішнього ринку молочної продукції	млн грн	27 842,7	26 365,8
Курс долара до грн	грн	5,05	7,99

Складено за [40; 58].

У табл. 2.37 представлено порівняння виробництва молока та його переробки в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 2.37

Виробництво молока та його переробка в Україні

Показники	Од.вим.	Рік	
		2007	2012
1	2	3	4
Продукція молока та молочних продуктів	млн грн	30 393,4	28 909,5
Виробництво молока та молочних продуктів - усього	тис. т	12 262,1	11 377,6
з них по основних видах продукції:			
молоко оброблене рідке	тис. т	863	909,2
масло вершкове	тис. т	100	88,1
спреди та суміші жирові	тис. т	83,8	53,3
сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	тис. т	92,6	78,8
сири жирні	тис. т	246	165,9
продукти кисломолочні	тис. т	532	486,3

Закінчення табл. 2.37

1	2	3	4
Довідково: частка домашніх господарств у виробництві молока та молочних продуктів	тис. т	10 084	8 842
	%	82,2	77,7
Питома вага молока та молочних продуктів у продукції сільськогосподарства	%	17,7	13,0
Тваринництво			
Обсяг продукції тваринництва	млн грн	66 150,2	74021,4
Питома вага молочної продукції у тваринництві	%	45,9	39,1

Складено за [40].

Виробництво молока є одним із провідних видів діяльності сільськогосподарства. У 2012 р. питома вага молочної продукції у загальних обсягах сільгосппродукції складала 13,0 %. У продукції тваринництва питома вага молочної продукції складала в 2012 р. – 39,1 %. За період з 2007 р. до 2012 р. виробництво молока скоротилось на 7,2 % або на 884,5 тис. тон. Протягом 2007 – 2012 рр. зменшилась питома вага молочної продукції у тваринництві з 45,9 % до 39,1 % або на 6,9 %.

В табл. 2.38 наведено порівняння показників економічної безпеки молочної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 2.38

Показники економічної безпеки молочної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Порогове значення	Рік	
			2007	2012
Відношення дефіциту (профіциту) торгового балансу молочної продукції до загального обсягу зовнішньої торгівлі (сальдо до суми експорту та імпорту)	%	< 5	0,46	0,21
Частка імпорту молочної продукції у внутрішньому споживанні (ємності ринку)	%	< 30	1,6	5,4
Відношення експорту молочної продукції до обсягу виробництва молочної продукції	%	< 50	9,9	13,7

Розраховано на підставі [40; 58].

У галузі не спостерігається порушення порогових значень економічної безпеки за наступними напрямками:

- профіциту зовнішнього торгового балансу молочної продукції;

2. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для агропромислового сектора

- імпоротної залежності внутрішнього ринку молочної продукції;
- експортної залежності від кон'юнктури ринків молочної продукції.

У табл. 2.39 і табл. 2.40 представлено порівняння експорту молочних продуктів у світі в 2007 р. і 2010 р., а також експорту молочних продуктів з України в 2007 р. і 2012 р. відповідно.

Таблиця 2.39

Експорт молочних продуктів у світі в 2007 р. і 2010 р.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2010
Експорт			
Світ – усього	тис. тонн	17163,37	19020,31
Україна	тис. тонн	173,46	108,69
<i>питома вага у світі</i>	%	1,0	0,6
Європейський Союз	тис. тонн	11252,83	12399,31
<i>питома вага у світі</i>	%	65,6	65,2
Митний союз	тис. тонн	440,03	496,03
<i>питома вага у світі</i>	%	2,6	2,6
Інші країни (крім перелічених)	тис. тонн	5297,05	6016,28
<i>питома вага у світі</i>	%	30,9	31,6
Найбільші з інших країни			
Нова Зеландія	тис. тонн	1685,62	2061,37
<i>питома вага у світі</i>	%	9,8	10,8
США	тис. тонн	869,21	1161,13
<i>питома вага у світі</i>	%	5,1	6,1
Австралія	тис. тонн	639,70	547,53
<i>питома вага у світі</i>	%	3,7	2,9
Саудівська Аравія	тис. тонн	362,44	573,49
<i>питома вага у світі</i>	%	2,1	3,0
Аргентина	тис. тонн	202,22	247,90
<i>питома вага у світі</i>	%	1,2	1,3
Сингапур	тис. тонн	136,52	95,43
<i>питома вага у світі</i>	%	0,8	0,5

Складено за [40 – 46].

Таблиця 2.40

Експорт молочних продуктів з України в 2007 р. і 2012 р.

Показники	Од.вим.	Рік	
		2007	2012
Експорт – усього	млн дол.	593,7	496,7
	тис. тонн	178,0	146,9
Європейський Союз	млн дол.	4,98	0,44
<i>питома вага</i>	%	0,8	0,1
Митний союз	млн дол.	307,11	394,63
<i>питома вага</i>	%	51,7	79,4
Інші країни	млн дол.	281,63	101,66
<i>питома вага</i>	%	47,4	20,5

Складено за [40; 41; 46;58].

У табл. 2.41 і табл. 2.42 представлено порівняння імпорту молочних продуктів у світі в 2007 р. і 2010 р., а також імпорту молочних продуктів в Україну в 2007 р. і 2012 р. відповідно.

Таблиця 2.41

Імпорт молочних продуктів у світі в 2007 р. і 2010 р.

Показники	Од. вим.	Рік	
		2007	2010
1	2	3	4
Імпорт			
Світ – усього	тис. тонн	16906,31	18044,20
Україна	тис. тонн	39,55	21,71
<i>питома вага у світі</i>	%	0,1	0,2
Європейський Союз	тис. тонн	9532,40	10202,35
<i>питома вага у світі</i>	%	56,4	56,5
Митний союз	тис. тонн	515,04	613,32
<i>питома вага у світі</i>	%	3,1	3,4
Інші країни (крім перелічених)	тис. тонн	6819,32	7206,83
<i>питома вага у світі</i>	%	39,7	37,9
Найбільші з інших країни			
Китай	тис. тонн	534,92	962,22
<i>питома вага у світі</i>	%	3,2	5,3

Закінчення табл. 2.41

1	2	3	4
Мексика	тис. тонн	457,90	398,49
<i>питома вага у світі</i>	%	2,7	2,2
Саудівська Аравія	тис. тонн	340,46	335,13
<i>питома вага у світі</i>	%	2,0	1,9
Індонезія	тис. тонн	283,24	293,12
<i>питома вага у світі</i>	%	1,7	1,6
Алжир	тис. тонн	282,56	286,45
<i>питома вага у світі</i>	%	1,7	1,6
Японія	тис. тонн	322,20	277,88
<i>питома вага у світі</i>	%	1,9	1,5
Філіппіни	тис. тонн	246,34	262,10
<i>питома вага у світі</i>	%	1,5	1,5
Арабські Емірати	тис. тонн	253,49	230,36
<i>питома вага у світі</i>	%	1,5	1,3
США	тис. тонн	284,19	199,88
<i>питома вага у світі</i>	%	1,7	1,1

Складено за [40 –46].

Таблиця 2.42

Імпорт молочних продуктів в Україну в 2007 р. і 2012 р.

Показники	Од.вим.	Рік	
		2007	2012
Імпорт – усього	млн дол.	88,6	178,4
	тис. тонн	50,9	47,9
Європейський Союз	млн дол.	20,4	89,7
питома вага	%	23,0	50,3
Митний союз	млн дол.	67,7	59,9
питома вага	%	76,4	33,6
Інші країни	млн дол.	0,5	28,8
питома вага	%	0,6	16,1

Складено за [40; 41; 46; 58].

Експортно-імпортні операції за період 2007 – 2012 рр. характеризуються наступним чином:

- до країн ЄС експорт продукції майже відсутній, що свідчить про закритість цього ринку збуту для вітчизняних виробників, при цьому імпорт продукції зріс в 4,4 рази і складає 50,3 % загальної суми імпорту;
- до країн МС експорт продукції збільшився в 1,3 рази і становить 79,4 % загальної суми експорту, імпорт зменшився на 11,5 % і становить 33,6 % загальної суми імпорту;
- до третіх країн, крім ЄС та МС, експорт продукції зменшився в 2,7 рази і становить 20,5 % загальної суми експорту, імпорт продукції зріс в 57,6 разів і складає 16,1 % загальної суми імпорту.

Ринок країн, які не входять до ЄС та МС, питома вага яких у світовому імпорті складає близько 38 %, є досить привабливим для вітчизняних виробників молочних продуктів на найближчу та довгострокову перспективу.

Високий рівень конкуренції на ринку молока та молочних продуктів країн ЄС, який майже закритий для вітчизняних виробників молочної продукції. Митний тариф ЄС, окрім базової ставки, передбачає при потребі додаткове використання імпортних зборів, сільськогосподарських зборів, компенсаційних зборів тощо, які суттєво підвищують ціну товару. Крім того, існує складна система подання документів для здійснення експортних поставок.

Ринок країн МС залишається на середньострокову перспективу найбільш потужним для вітчизняних виробників молочних продуктів.

У табл. 2.43 і табл. 2.44 представлено порівняння стандартів якості молока в Україні та у світі, а також вплив різних технологій виробництва на якість молока відповідно.

Таблиця 2.43

Порівняння стандартів якості молока в Україні та у світі

Кількість соматичних клітин, тис/мг	Бактеріальне обсіменіння, тис. клітин/мг	ЄС	Росія	Україна
1	2	3	4	5
< 100	< 30	Відмінне		
100-200	30-50	Добре		
200-350	50-100	Середнє		
< 300	< 100		Вищий сорт	
301-500	101-300		I сорт	

Закінчення табл. 2.43

1	2	3	4	5
< 400	< 300			Вищий сорт
350-500	300-500	Задовільне		
> 500	> 500	Непридатне		
500-1000	501-4000	Непридатне	II сорт	
< 600	< 500	Непридатне		
< 800	< 3000	Непридатне		I сорт
				II сорт

Складено за [4–8].

Таблиця 2.44

Вплив різних технологій виробництва на якість молока

Показники	Система утримання		
	Прив'язне утримання	Безприв'язне утримання	Безприв'язне утримання
Соматичні клітини, тис/мг	4 000 000	До 300000	До 150000
Бактеріальне обсіменіння, тис клітин/мг	500 000-1 000 000	До 100000	До 50000
Системи доїння та охолодження	Відро/центральний холодильник	Доїльний зал з охолодженням у танку	Доїльний зал з охолодженням у потоці
Час від доїння до охолодження до 4°C	3 години	1 година	3–5 хвилин
Сорт молока по міжнародних стандартах	2	1	Найвищий
Надої на 1 корову, л	3 500	5 000	9 000
Кількість дійних корів			2000
Сумарні інвестиції, млн дол.			22

Складено за [4–8].

Стандарти якості молока, які застосовують країни ЄС, є більш високими, ніж існують в Україні та МС, а враховуючи те, що близько 80 % молока виробляється домашніми господарствами, конкурувати з високотехнологічним виробництвом ЄС неможливо. Підвищення якості молока до стандартів ЄС потребує додаткових інвестицій у переоснащення технології виробництва. Крім цього,

створення високотехнологічних комплексів значно вплине на зайнятість сільського населення в Україні, що може призвести до соціальної напруги на селі.

Треба зазначити, що незважаючи на вже п'ятирічний період роботи України в СОТ, у селянських господарствах мало що змінюється:

- тварин, як і раніше, утримують у примітивних умовах;
- корів доять вручну, забивають та розбирають туші на м'ясо прямо у дворах;
- підготовлена в такий спосіб продукція надходить на переробні підприємства, на ринки – і не тільки на внутрішні.

Оскільки в умовах СОТ вимоги до якості й безпеки харчових продуктів зростають, то переоблаштування і модернізація селянських господарств стають не просто бажаними, а вкрай необхідними. Тобто сектору, який виробляє левову частку тваринницької продукції, потрібні модернізація, створення сучасної інфраструктури, тих-таки м'ясних цехів, молочних пунктів.

Більшість експертів, які відслідковують хід експериментів з модернізації дрібних господарств і шляхів створення для них необхідної інфраструктури, думають, що головними діючими особами в цій справі мають стати не комерсанти, а кооператори. В економіці, особливо сільській, є напрями, які, крім власне економічного, мають соціальну складову. І тому не є суто комерційними. До таких, крім оптових ринків, належать і сільські обслуговуючі кооперативи (СОКи), і все, що з ними пов'язане [26].

Країни, які гармонійно розвивають ринкову економіку, беруть на себе значну частину витрат зі створення інфраструктури, надання послуг селянським господарствам, сприяючи становленню сучасних сімейних ферм і великих кооперативних підприємств та об'єднань. Експерти вважають, що основними діючими особами в переоблаштуванні селянських господарств мають стати СОКи, а облаштування забійно-санітарних цехів для дрібних приватників є їхньою функцією. Саме СОКи, які завоювали довіру селян, домогшись доступу до кредитування, за відповідної підтримки держави можуть істотно розширити діапазон послуг, узятися за облаштування тих-таки м'ясних цехів. Експерти переконані, що без СОКів проблем, пов'язаних зі становленням дрібнотоварного виробництва, яке може забезпечити виконання усіх вимог міжнародних стандартів до м'ясо-молочної продукції, не розв'язати.

Висновки до розділу 2

1. Після вступу України до СОТ виробництво агропромислової продукції залишається одним із провідних видів діяльності в економіці України. В 2012 р. порівнянно з 2007 р. спостерігалось збільшення імпоротної залежності галузі та експортної її спрямованості при зростаючій ємності внутрішнього ринку.

2. Асиметрія між Україною та іншими країнами-членами у захисних заходах для агропромислового комплексу призвела в 2012 р. до змін у структурі виробництва і експорту агропромислової продукції. Світове лідерство України у виробництві та експорті зернових культур, а також соняшникової олії з вітчизняної сировини поєднуються з низькими показниками конкурентоспроможності м'ясо-молочної продукції.

3. Динаміка експорту агропромислової продукції виявила збільшення експорту продукції з низькою доданою вартістю, тобто сировинну спрямованість українського експорту. За рахунок лібералізації доступу українських товарів на світові ринки розширилась географічна структура експорту агропромислової продукції з України. При цьому розширення ринку збуту товарів відбулось за рахунок країн, які не входять до складу ЄС та МС.

4. За рахунок відкритості внутрішніх ринків України в 2,1 рази збільшилась сума імпорту агропромислової продукції в Україну з країн Євросоюзу, при цьому в натуральному виразі імпорт збільшився лише в 1,3 рази, що свідчить про значну частку продукції з високою доданою вартістю.

5. Основними причинами зростання сировинного експорту і одночасного збільшення імпорту продукції з високою доданою вартістю є невідповідність української продукції світовим стандартам якості та низька конкурентоспроможність. При цьому як ринки ЄС, так і ринки МС залишаються жорстко захищеними для імпорту української агропродовольчої продукції.

6. У стратегічній перспективі аграрний сектор слід формувати як цілісну систему, що органічно поєднує представлених наразі різних за формами організації та розмірами чотирьох груп виробників сільськогосподарської продукції виробників: агропромислові корпорації, корпоративні ферми, сімейні господарства, споживчі (соціальні) господарства.

7. Сьогодні Україна – один із світових лідерів з виробництва і експорту певних видів агропромислової продукції, зокрема зерна та соняшникової олії з вітчизняної сировини. Виробництво продукції рослинництва є найбільш перспективним напрямком підприємницької діяльності, забезпечує продовольчу безпеку країни і є одним із динамічно зростаючих та інвестиційно привабливих. Питомою

вага зернових культур у загальному обсязі продукції сільського господарства протягом 2007 – 2012 рр. зросла з 18,8 % до 22,1 %, а питома вага харчової промисловості зросла з 15,3 % до 18,3 %.

8. Після вступу до СОТ за період 2007 – 2012 рр. експорт з України продукції рослинного походження збільшився на 23,9 в. п. і склав 51,5 % від загального обсягу агропромислової продукції, а імпорт в Україну продукції рослинного походження збільшився на 11,4 в. п. і склав 32,3 % від загального обсягу агропромислової продукції. При цьому обсяги зернового експорту за 2007 – 2012 рр. збільшилися з 15,33 % до 58,67 % від загальнодержавного виробництва зернових культур, а в 2012 р. питома вага обсягів експорту зернових культур досягла 10,2 % загального обсягу експорту України та 76 % експорту продуктів рослинного походження.

9. Експортуючи переважно фуражне зерно за цінами, нижчими світових, Україна імпортує великовартісне продовольче зерно та насіння зернових культур за цінами, що у декілька разів перевищують експортні ціни. До того ж, імпорту великовартісного насіння пшениці та гібридів кукурудзи сприяють нульові імпортні мита для цієї групи культур.

10. Головні негативні тенденції для розвитку релевантного ринку зернових культур та продуктів його переробки після вступу до СОТ включають: зменшення експорту продуктів зернопереробки із високою доданою вартістю до країн Митного союзу; запровадження дискримінаційної системи тарифних квот і обмеження доступу на ринок ЄС української борошно-круп'яної продукції та готових зернових продуктів під приводом їх невідповідності світовим стандартам і сертифікатам.

11. Після вступу до СОТ зовнішня торгівля України з третіми країнами, що не є членами ЄС і МС, значно розширилась і має більш перспективні напрямки подальшого розширення ринків збуту, ніж з країнами ЄС та МС. Для ефективного розвитку внутрішніх ринків даних товарів Україні необхідно розвивати інші інтеграційні напрями зовнішньої торгівлі. Водночас країни МС, передусім Росія, є найбільшим імпортером вітчизняних готових зернових продуктів (57,82 % від загального експорту). Відтак, втрата Україною основного ринку збуту продукції із високою доданою вартістю – це найбільший ризик у зовнішній торгівлі готовими зерновими продуктами України.

12. Найбільш захищеним з точки зору тарифного та нетарифного захисту, є ринок зернових країн ЄС, при цьому в країнах МС внутрішній ринок для української продукції є одним з найбільш відкритих. Внутрішній ринок України є досить відкритим для імпоротної продукції зернових культур та продуктів їх пере-

робки. Така ситуація створює ризики експансії імпортової продукції, особливо з високою доданою вартістю.

13. *Виробництво насіння соняшнику* є одним із секторів сільського господарства України, що найбільш динамічно розвивається. За 1990 – 2012 рр. обсяги виробництва насіння соняшнику в Україні збільшились в 3,3 рази, в той же час рівень рентабельності насіння соняшнику у сільськогосподарському виробництві в Україні в 2012 р. становить 45,8 % проти 236,5 % у 1990 р., що менше в 5,1 рази.

14. *Виробництво в Україні олії соняшникової* є експортоорієнтованим видом діяльності (від 84 до 100 % виробленої продукції), що обумовлює високу залежність від зовнішніх факторів, зокрема світової кон'юнктури, цін, високою конкуренцією з боку світових лідерів-виробників і лідерів-експортерів аналогічної продукції, таких, наприклад, як країни Євросоюзу та Митного союзу.

15. Аналіз структури експорту насіння соняшнику і олії соняшникової з України за 2007–2012 рр. після вступу до СОТ свідчить про перерозподіл та освоєння нових ринків збуту. Так, частка експорту з України насіння соняшнику зменшилась до країн ЄС – на 35,1%; збільшилась до МС – на 3,1% і інших країн – на 31,9%. В той же час, частка експорту з України олії соняшникової зменшилась до країн ЄС і МС – на 31,9 % і 9,6 % відповідно, збільшилась до країн Азії і Африки – на 41,5 %.

16. Для ефективного розвитку внутрішніх ринків даних товарів Україні необхідно розвивати інші інтеграційні напрями зовнішньої торгівлі. Країни, які не входять до складу ЄС та МС, такі, наприклад, як Індія, Туреччина, є найбільшими імпортерами вітчизняних насіння соняшника та олії соняшникової (77,1 % та 78,3 % від загального експорту відповідно), відтак, основний ринок збуту продукції, в тому числі і із високою доданою вартістю припадає на країни, які не є членами ЄС та МС, тому інтеграційні процеси в бік ЄС або МС значно не вплинуть на розвиток цих галузей.

17. Внутрішній ринок України з точки зору забезпеченості власною сировинною базою (насіння соняшнику) для виробництва олії соняшникової є досить захищеним за рахунок дії експортного мита на насіння соняшнику, що унеможливає масштабне здійснення зовнішньої торгівлі сировинною продукцією з низькою доданою вартістю, а створює умови для розвитку вітчизняного виробництва та експорту з України олії соняшникової – продукції з високою доданою вартістю.

18. *Виробництво м'ясної продукції в Україні* займає значну питому вагу у загальному обсязі продукції сільського господарства і залишається приблизно на

одному рівні як у 2007 р. – 15,4 %, так і в 2012 р. – 15,0 %, тобто після п'ятирічного перебування країни в СОТ. У структурі виробництва м'ясної продукції найбільшу питому вагу мають м'ясо птиці, свинина, яловичина і телятина, які формують 97 – 98 % усієї виробленої продукції. При цьому відбувається зменшення виробництва на м'ясо крупної рогатої худоби і свинини на користь м'яса птиці.

19. Після вступу до СОТ обсяги експорту м'яса в середньому за 2007 – 2012 рр. від загальнодержавного виробництва м'яса зросли від 2,1 % у 2007 р. до 5,4 % у 2012 р. Питома вага обсягів експорту м'яса в 2012 р. становить 0,5 % загального обсягу експорту та 3,3 % експорту продуктів рослинного походження. У вартісному виразі обсяги експорту м'яса в 2012 р. порівняно з 2007 р. зросли в 4,8 рази. Водночас обсяги експорту м'ясної продукції збільшилися у 2,2 рази, але складають усього 3,4 % експорту відповідної товарної групи, або 0,03 % загального експорту України.

20. Частка імпорту м'яса у внутрішньому використанні (ємність ринку) за 2007 – 2012 рр. збільшилася з 10,0 % до 16,2 %. Питома вага імпорту виробів з м'яса у внутрішньому використанні коливалася від 3,5 % до 2,8 %. У вартісному виразі обсяги імпорту м'яса в 2012 р. порівняно з 2007 р. зросли в 7,0 разів. За рахунок лібералізації митних режимів та системи квотування торгівлі на світовому ринку м'яса та м'ясних продуктів, внутрішній ринок України став захищеним від імпоротної продукції, що призвело до значного збільшення дешевого імпорту в Україну (в 4,4 рази) та неконкурентоспроможності вітчизняних виробників м'ясної продукції.

21. Український експорт м'ясної продукції переважно складається з продукції з низькою доданою вартістю, натомість в Україну імпортується продукція з високою доданою вартістю. Крім цього, українські виробники зазнають дефіциту сировини власного виробництва для виготовлення готових харчових продуктів із м'яса, внаслідок чого імпортується значна кількість м'ясних субпродуктів. Отже, негативним результатом вступу України до СОТ для галузі виробництва та переробки м'ясної продукції є наявність значної частки імпоротної, більш дешевої сировини, що хоча і дозволило завантажити вітчизняні виробничі потужності підприємств і збільшити виробництво готової продукції, але при цьому посилило, з одного боку, внутрішню конкуренцію між виробниками м'яса, з іншого боку, засвідчило неконкурентоспроможність окремих виробників.

22. При цьому до країн ЄС експорт м'ясопереробної продукції майже відсутній, що свідчить про закритість цього ринку збуту для вітчизняних виробників, при цьому імпорт продукції зріс в 29,7 рази і складає 55,9 % загальної суми імпорту. До країн МС експорт цієї продукції збільшився в 2,4 рази і становить 87,8 %

загальної суми експорту, імпорт відсутній. До *третіх країн, крім ЄС та МС, експорт м'ясопереробної продукції збільшився в 10,4 рази і становить 12,1 % загальної суми експорту, імпорт продукції зріс в 2,1 рази і складає 44,1 % загальної суми імпорту. Тобто після вступу до СОТ значне збільшення експорту української м'ясопереробної продукції відбулося тільки за рахунок третіх країн.*

23. *Продукція виробництва молока та молочних продуктів – одна із провідних галузей економіки України, яка займала в 2012 р. 13,0 % в обсягах виробництва продукції сільського господарства. У продукції тваринництва питома вага молочної продукції склала в 2012 р. – 39,1 %. За період з 2007 р. до 2012 р. виробництво молока скоротилось 7,2 % або на 884,5 тис. тонн. Протягом 2007 – 2012 рр. зменшилась питома вага молочної продукції у тваринництві з 45,9 % до 39,1 % або на 6,9 %. Молочна продукція не є експортоорієнтованою галуззю економіки країни. Через низьку конкурентоспроможність підприємства галузі втрачають як зовнішні, так і внутрішні ринки збуту молочної продукції.*

24. *За період 2007 – 2012 рр. експорт молочної продукції до країн ЄС був майже відсутній, що свідчить про закритість цього ринку збуту для вітчизняних виробників, при цьому імпорт продукції зріс в 4,4 рази і складає 50,3 % загальної суми імпорту. До країн МС експорт продукції збільшився в 1,3 рази і становить 79,4 % загальної суми експорту, імпорт зменшився на 11,5 % і становить 33,6 % загальної суми імпорту. До третіх країн, крім ЄС та МС, експорт продукції зменшився в 2,7 рази і становить 20,5 % загальної суми експорту, імпорт продукції зріс в 57,6 разів і складає 16,1 % загальної суми імпорту. Тобто ринок країн, які не входять до ЄС та МС, питома вага яких у світовому імпорті складає близько 38 %, є досить привабливим для вітчизняних виробників молочних продуктів на найближчу та довгострокову перспективу. Високий рівень конкуренції на ринку молока та молочних продуктів країн ЄС, який майже закритий для вітчизняних виробників молочної продукції, ринок країн МС залишається на середньострокову перспективу найбільш потужним для вітчизняних виробників молочних продуктів.*

25. *Стандарти якості молока, які застосовують країни ЄС, є більш високими ніж існують в Україні та МС, а враховуючи те, що близько 80 % молока виробляється домашніми господарствами, конкурувати з високотехнологічним виробництвом ЄС неможливо. Підвищення якості молока до стандартів ЄС потребує додаткових інвестицій у переоснащення технології виробництва.*

26. *Оскільки в умовах СОТ вимоги до якості й безпеки харчових продуктів зростають, то переоблаштування і модернізація селянських господарств стають не просто бажаними, а вкрай необхідними. Країни, які гармонійно розвивають ринкову економіку, беруть на себе значну частину витрат зі створення інфра-*

структури, надання послуг селянським господарствам, сприяючи становленню сучасних сімейних ферм і великих кооперативних підприємств та об'єднань. Експерти вважають, що основними дійовими особами в переоблаштуванні селянських господарств мають стати *сільські обслуговуючі кооперативи*, без яких неможливо розв'язати проблеми, пов'язані зі становленням дрібнотоварного виробництва, що може забезпечити виконання усіх вимог міжнародних стандартів до м'ясо-молочної продукції.

27. Крім цього, вітчизняна та зарубіжна практики господарювання свідчать, що в умовах ринкових відносин інтенсивне та ефективне ведення молочного скотарства, одержання високоякісної, дешевої, конкурентоспроможної продукції з мінімальними затратами кормів, виробничих засобів та праці *забезпечується лише на фермах з великою чисельністю поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) та високою концентрацією виробництва молока та яловичини на основі використання сучасних енергозберігаючих технологій*, а це потребує створення потужних *індустріально-виробничих агропромислових комплексів*, на що потрібні значні інвестиції.

3. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для окремих галузей промисловості

3.1. Можливості і загрози від членства в СОТ для металургії України

Для ринку металургійної продукції після вступу України до СОТ характерні наступні тенденції. В табл. 3.1 наведено дані для оцінки масштабності зовнішньої торгівлі України металургійною продукцією в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.1

Металургійна продукція України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Одиниці виміру	2007 рік			2012 рік			Темп росту 2012 р. до 2007 р., %	
		Експорт	Імпорт	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт	Імпорт	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт	Імпорт
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Металургійна продукція – усього	млн дол.	20787,3	4742,73	+16044,57	18889,85	5238,91	+13650,94	90,87	110,46
	млн т	35,00	3,74	+31,26	27,81	3,11	+24,70	79,46	83,16
в тому числі:									
Чавун	млн дол.	612,36	58,20	+554,16	764,91	16,11	+748,80	124,91	27,68
	млн т	2,07	0,17	+1,90	1,97	0,03	+1,94	95,17	17,65
Питома вага в загальному обсязі, %	млн дол.	2,95	1,23		4,05	0,31		137,46	25,06
	млн т	5,91	4,55		7,08	0,96		119,77	21,22
Феросплави	млн дол.	1120,54	227,80	+892,74	948,88	378,71	+570,17	84,68	166,25
	млн т	1,22	0,06	+1,16	0,80	0,17	+0,63	65,57	283,33
Питома вага в загальному обсязі, %	млн дол.	5,39	4,80		5,02	7,23		93,19	150,50
	млн т	3,49	1,60		2,88	5,47		82,53	340,73
Прокат чорних металів	млн дол.	9589,79	1513,99	+8075,80	7960,96	1473,47	+6487,49	83,01	97,32
	млн т	16,39	1,62	+14,77	12,31	1,42	+10,89	75,11	87,65

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Закінчення табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Питома вага в загальному обсязі, %	млн дол.	46,13	31,92		42,14	28,13		91,35	88,11
	млн т	46,83	43,32		44,26	45,66		94,52	105,41
Сталь і напівфабрикати	млн дол.	5135,34	271,30	+4864,04	5493,14	269,79	+5223,35	106,97	99,44
	млн т	11,81	0,44	+11,37	10,12	0,36	+9,76	85,69	81,82
Питома вага в загальному обсязі, %	млн дол.	24,70	5,72		29,08	5,15		117,71	90,03
	млн т	33,74	11,76		36,39	11,58		107,84	98,39
Труби	млн дол.	2251,33	141,52	+2109,81	1874,76	180,66	+1694,10	83,27	127,66
	млн т	2,00	0,09	+1,91	1,55	0,08	+1,47	77,50	88,89
Питома вага в загальному обсязі, %	млн дол.	10,83	2,98		9,92	3,45		91,64	115,57
	млн т	5,71	2,41		5,57	2,57		97,54	106,90
Довідково:									
Євросоюз	млн дол.	4687,76	1412,87	+3274,90	3884,34	1030,27	+2854,07	82,9	72,9
	млн т	7,26	0,51	+6,74	6,01	0,48	+5,53	82,8	93,8
Питома вага в загальному обсязі, %	млн дол.	22,55	29,79		20,56	19,67		91,2	66,0
	млн т	20,74	13,76		21,62	15,53		104,3	112,8
Митний союз	млн дол.	4698,22	2478,54	+2219,67	4397,70	1449,10	+2948,60	93,6	58,5
	млн т	5,39	2,66	+2,73	4,98	1,71	+3,28	92,4	64,2
Питома вага в загальному обсязі, %	млн дол.	22,60	52,26		23,28	27,66		103,0	52,9
	млн т	15,41	71,08		17,92	54,92		116,3	77,3
Інші країни	млн дол.	11383,59	851,62	+10531,97	10607,82	2759,55	+7848,27	93,2	324,0
	млн т	22,35	0,57	+21,78	16,67	0,62	+16,05	74,6	108,1
Питома вага в загальному обсязі, %	млн дол.	54,76	17,96		56,16	52,67		102,5	293,3
	млн т	63,85	15,29		59,95	19,88		93,9	130,0

Складено за [40; 41; 46; 58].

Металургійна промисловість – одна із провідних галузей економіки України, яка займала в 2012 р. 16,0 % в обсягах промислового виробництва, 27,5 % в експорті товарів з країни та 11,7 % у чисельності працюючих у промисловості. В той же час, *масштабність і значущість металургійної галузі для економіки України після вступу до СОТ знизилася.*

Після вступу до СОТ в 2012 р. обсяг експорту металургійної продукції з України зменшився з 20,78 млрд дол. США в 2007 р. до 18,88 млрд дол. США (–1,89 млрд дол. США), в тому числі: до ЄС – на 0,8 млрд дол. США; до МС – на 0,3 млрд дол. США; до інших країн – на 0,78 млрд дол. США.

Збільшення обсягу імпорту металургійної продукції за аналогічний період склало 0,49 млрд дол. США, при цьому відбулося скорочення імпорту з країн ЄС (на 0,382 млрд дол. США) та МС (на 1,03 млрд дол. США) і одночасне збільшення імпорту з інших країн (на 1,91 млрд дол. США).

Отже, в 2012 р. порівняно з 2007 р. питома вага продукції *металургії* України впала як в *експорті* у загальному обсязі експорту країни – до 27,5 % в 2012 р. проти 42,2 % у 2007 р. (тобто в 1,53 рази), так і в *імпорті* – до 6,2 % в 2012 р. у загальному обсязі імпорту країни проти 7,8 % у 2007 р. (тобто в 1,26 рази). Після вступу до СОТ позитивне сальдо зовнішньоторгового балансу металургійної продукції України зменшилось на 2,39 млрд дол. США.

У період 2007 – 2012 рр. відбулося скорочення обсягу експорту металургійної продукції з України як у натуральному, так і у вартісному виразі. Питома вага українського експорту металургійної продукції до третіх країн, які не є членами ЄС і МС, у структурі загального експорту (у вартісному виразі) збільшилася на 1,4 %. Частка експорту до країн ЄС скоротилася майже на 2 %, а до МС – збільшилась на 0,68 %, що свідчить про *незначну переорієнтацію ринків збуту вітчизняної продукції* (табл. 3.1).

В табл. 3.2 наведено дані щодо середньозваженої експортно-імпортної ціни металургійної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Металургійна продукція, що експортується з України, має значно нижчу додану вартість ніж та, що імпортується. Після вступу України до СОТ на 32,83 % збільшилась середньозважена ціна імпортованої металургійної продукції, яка склала в 2012 р. 1684,54 дол. США за 1 тону (табл. 4). Водночас збільшення середньозваженої ціни металургійної продукції, що експортується з України, становило лише 14,37 %. В структурі експорту металургійної продукції з України переважає продукція з меншою доданою вартістю, а в структурі імпорту – з більшою. Особливо це стосується країн ЄС та інших країн. Коефіцієнт дискримінації в цілому по металургійній продукції України в 2012 році склав 2,48,

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

в тому числі по: чавуну – 1,38; феросплавах – 1,88; прокату чорних металів – 1,60; сталі і напівфабрикатах – 1,38; трубах – 1,87. *Переважання ціни імпорту над ціною експорту має негативну тенденцію до збільшення.*

Таблиця 3.2

Середньозважена експортно-імпортна ціна металургійної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	2007 рік			2012 рік			Темп росту 2012 р. до 2007 р., %	
	Експорт дол. США за 1 тонну	Імпорт дол. США за 1 тонну	Коефіцієнт дискримі- нації (імпорт / експорт)	Експорт дол. США за 1 тон- ну	Імпорт дол. США за 1 тон- ну	Коефіці- єнт дис- криміна- ції (імпорт / експорт)	Експорт	Імпорт
Металургійна продукція – усього	593,92	1268,11	2,14	679,25	1684,54	2,48	114,37	132,84
<i>в тому числі:</i>								
Чавун	295,83	342,35	1,16	388,28	537,00	1,38	131,25	156,86
Феросплави	918,48	3796,67	4,13	1186,10	2227,71	1,88	129,14	58,68
Прокат чорних металів	585,10	934,56	1,60	646,71	1037,65	1,60	110,53	111,03
Сталь і напів- фабрикати	434,83	616,59	1,42	542,80	749,42	1,38	124,83	121,54
Труби	1125,67	1572,44	1,40	1209,52	2258,25	1,87	107,45	143,61
<i>Довідково</i>								
Євросоюз	645,75	2744,90	4,25	645,90	2133,40	3,30	100,02	77,72
Митний союз	871,23	932,39	1,07	882,40	848,47	0,96	101,28	91,00
Інші країни	509,36	1489,11	2,92	636,30	4462,68	7,01	124,92	299,69

Складено і розраховано за [40; 41; 46; 58].

Структура поставок металургійної продукції зазнала відчутних змін: обсяг імпорту з країн ЄС скоротився на 27,1 % (у натуральному виразі скоротився на 5,9 %); з країн МС – скоротився на 41,5 % (у натуральному виразі скоротився на 35,7 %); з інших країн – збільшився в 3,2 рази (у натуральному виразі збільшився на 8,7 %). Це свідчить про зниження торгівельної активності України у сфері металургії як з країнами ЄС, так і з країнами МС, а також переорієнтації на торгівлю з іншими країнами.

Після вступу до СОТ в структурі експорту металургійної продукції з України відбулись наступні зміни, а саме: питома вага чавуну – в загальному обсязі збільшилась на 1,1 в. п. з 2,95 % у 2007 р. до 4,05 % у 2012 р.; феросплавів – у загальному обсязі зменшилась на 0,37 в. п. з 5,39 % у 2007 р. до 5,02 % у 2012 р.; прокату чорних металів – у загальному обсязі зменшилась на 3,99 в. п. з 46,13 % у 2007 р. до 42,14 % у 2012 р.; сталі і напівфабрикатів – у загальному обсязі збільшилась на 4,38 в. п. з 24,70 % у 2007 р. до 29,08 у 2012 р.; труб – у загальному обсязі зменшилась на 0,91 в. п. з 10,83 % у 2007 р. до 9,92 % у 2012 р.

Після вступу до СОТ у структурі імпорту металургійної продукції з України відбулись наступні зміни, а саме: питома вага чавуну в загальному обсязі зменшилась на 0,92 в. п. з 1,23 % у 2007 р. до 0,31 % у 2012 р.; феросплавів – в загальному обсязі збільшилась на 2,43 в. п. з 4,80 % у 2007 р. до 7,23 % у 2012 р.; прокату чорних металів – у загальному обсязі зменшилась на 3,79 в. п. з 31,92 % у 2007 р. до 28,13 % у 2012 р.; сталі і напівфабрикатів – у загальному обсязі зменшилась на 0,57 в. п. з 5,72 % у 2007 р. до 5,15 % у 2012 р.; труб – у загальному обсязі збільшилась на 0,47 в. п. з 2,98 % у 2007 р. до 3,45 % у 2012 р.

У табл. 3.3 представлені показники, що характеризують конкурентоспроможність і спрямованість збуту металургійної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.3

Порівняння конкурентоспроможності і спрямованості збуту металургійної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Експорт продукції металургійного виробництва	млн грн	104975,9	150929,9
Імпорт продукції металургійного виробництва	млн грн	23950,8	41858,9
Обсяг продукції металургійного виробництва	млн грн	157450,5	224138,2
Відношення експорту до обсягу продукції металургійного виробництва	%	66,7	67,3
Відношення імпорту до ємності внутрішнього ринку продукції металургійного виробництва	%	31,3	36,4
Ємність внутрішнього ринку продукції металургійного виробництва	млн грн	76425,4	115067,2

Розраховано на підставі [40; 58].

Так, після вступу до СОТ спостерігалось збільшення імпортової залежності галузі та експортної її спрямованості при зростаючій ємності внутрішнього ринку. Експортоорієнтованість та висока імпортозалежність галузі свідчить про незбалансованість потужностей і асортименту продукції, що виробляється.

У табл. 3.4 наведено дані щодо економічної безпеки металургійної промисловості України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.4

Показники економічної безпеки металургійної промисловості України в 2007 р і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Порогове значення	Рік	
			2007	2012
Відношення дефіциту (профіциту) торгового балансу продукції металургійного виробництва до загального обсягу зовнішньої торгівлі (сальдо до суми експорту та імпорту)	%	< 5	14,6	8,9
Частка імпорту продукції металургійного виробництва у внутрішньому споживанні (ємності ринку)	%	< 30	31,3	36,4
Відношення експорту продукції металургійного виробництва до обсягу виробництва металургійної продукції	%	< 50	66,7	67,3
Ступінь зносу основних засобів у металургійному виробництві	%	< 35	63,1	59,3**
Відношення обсягу інвестицій в основний капітал до вартості основних фондів металургійного виробництва	%	> 6	14,0	3,7**
Частка підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, у загальній кількості підприємств металургійного виробництва	%	> 50	12,4	15,2*
Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі продукції металургійного виробництва	%	> 5	6,2	1,7*
* – 2011 р.; ** – 2010 р.				

Розраховано на підставі [40; 58].

Після вступу до СОТ у металургійній галузі спостерігаються порушення порогових значень економічної безпеки за наступними напрямками: профіциту зовнішнього торгового балансу металопродукції; імпортової залежності внутрішнього ринку металопродукції; експортної залежності від кон'юнктури зовнішніх ринків металопродукції; ступеня зносу основних засобів; рівня інвестування в основний капітал; інвестиційної активності та випуску інноваційної продукції; низький рівень інноваційної діяльності підприємств.

В табл. 3.5 наведено дані і результати розрахунку ємності і ступеня відкритості національного ринку металургійної продукції України за період 2007 – 2012 рр.

3. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для окремих галузей промисловості

Загальний обсяг реалізації вітчизняної металургійної продукції у вартісному виразі в 2012 р. на 42,16 % перевищував відповідний показник 2007 р. Після вступу України до СОТ відбулося скорочення обсягів виробництва (в натуральному виразі) основних видів металургійної продукції: чавуну – на 19,96 %; феросплавів – на 35,0 %; прокату чорних металів – на 26,39 %; сталі і напівфабрикатів – на 23,24 %; труб – на 23,08 %.

Таблиця 3.5

Ємність і ступінь відкритості національного ринку металургійної продукції України за період 2007 – 2012 рр.

Показники	Роки						2012 р. до 2007 р., %
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	2	3	4	5	6	7	8
Чавун, млн т							
1. Виробництво	35,6	31	25,7	27,4	28,9	28,5	80,06
2. Імпорт	0,17	0,13	0,01	0,06	0,04	0,03	17,65
3. Експорт	2,07	1,47	1,38	1,48	1,77	1,97	95,17
у % до виробництва	5,81	4,74	5,37	5,40	6,12	6,91	×
4. Ємність ринку (1+2-3)	33,7	29,66	24,33	25,98	27,17	26,56	78,81
5 Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	0,50	0,44	0,04	0,23	0,15	0,11	×
Феросплави, млн т							
1. Виробництво	2	1,7	1,2	1,7	1,4	1,3	65,00
2. Імпорт	0,06	0,05	0,13	0,11	0,26	0,17	283,33
3. Експорт	1,22	0,99	0,77	1,11	0,93	0,8	65,57
у % до виробництва	61,00	58,24	64,17	65,29	66,43	61,54	×
4. Ємність ринку (1+2-3)	0,84	0,76	0,56	0,7	0,73	0,67	79,76
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	7,14	6,58	23,21	15,71	35,62	25,37	×
Прокат чорних металів, млн т							
1. Виробництво	36	31,6	26,8	28	28,2	26,5	73,61
2. Імпорт	1,62	1,89	0,72	1,22	1,37	1,42	87,65
3. Експорт	16,39	13,88	10,99	12,34	13,32	12,31	75,11
у % до виробництва	45,53	43,92	41,01	44,07	47,23	46,45	×
4. Ємність ринку (1+2-3)	21,23	19,61	16,53	16,88	16,25	15,61	73,53
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	7,63	9,64	4,36	7,23	8,43	9,10	×
Сталь і напівфабрикати, млн т							
1. Виробництво	43,7	38,1	30,3	33,3	35,4	33,5	76,66

Закінчення табл. 3.5

1	2	3	4	5	6	7	8
2. Імпорт	0,44	0,39	0,25	0,49	0,51	0,36	81,82
3. Експорт	11,81	12,62	11,5	11,41	10,81	10,12	85,69
у % до виробництва	27,03	33,12	37,95	34,26	30,54	30,21	Х
4. Ємність ринку (1+2-3)	32,33	25,87	19,05	22,38	25,1	23,74	73,43
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	1,36	1,51	1,31	2,19	2,03	1,52	Х
Труби, млн т							
1. Виробництво	2,6	2,4	1,6	1,8	2,2	2	76,92
2. Імпорт	0,09	0,1	0,04	0,06	0,08	0,08	88,89
3. Експорт	2	1,81	1,38	1,29	1,64	1,55	77,50
у % до виробництва	76,92	75,42	86,25	71,67	74,55	77,50	Х
4. Ємність ринку (1+2-3)	0,69	0,69	0,26	0,57	0,64	0,53	76,81
5. Ступінь відкритості ринку, % (2/4)	13,04	14,49	15,38	10,53	12,50	15,09	Х

Складено і розраховано на підставі [40;58].

Після вступу до СОТ скоротились обсяги експорту й імпорту основних видів металургійної продукції (в натуральному виразі), окрім феросплавів, обсяг імпорту яких збільшився у 2,83 рази.

В табл. 3.6 наведено основні показники, що характеризують масштабність та значущість виробництва та зовнішньої торгівлі металургійної продукції для економіки України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.6

Показники масштабності та значущості виробництва та зовнішньої торгівлі металургійної продукції для економіки України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Питома вага металургійного виробництва у ВВП	%	5,8	1,6*
Питома вага продукції металургійного виробництва в обсягах промислового виробництва	%	22,0	16,0
Частка експорту металургійного виробництва в експорті товарів з країни	%	42,2	27,5
Частка імпорту металургійного виробництва в імпорті товарів у країну	%	7,8	6,2
Питома вага металургійного виробництва у чисельності працюючих в економіці	%	3,7	3,0
Питома вага металургійного виробництва у чисельності працюючих у промисловості	%	12,8	11,7

* дані за 2011 р.

Розраховано на підставі [40; 58].

Металургійна промисловість – одна із провідних галузей економіки України, яка займала в 2012 р. 16,0 % в обсягах промислового виробництва, 27,5 % в експорті товарів з країни та 11,7 % у чисельності працюючих у промисловості.

Масштабність і значущість металургійної галузі для економіки України після вступу до СОТ знизилася. Відбулося скорочення обсягів виробництва основних видів металургійної продукції. Незбалансованість виробничих потужностей і асортименту продукції, що виробляється, сприяла зростанню імпоротної залежності галузі та експортної її спрямованості. Через низький технологічний рівень продукції вітчизняного виробництва та низьку конкурентоспроможність підприємства галузі втрачають як зовнішні, так і внутрішні ринки збуту.

В табл. 3.7 наведено порівняння тарифних і нетарифних заходів захисту металургійної промисловості в ЄС, МС і Україні.

Після вступу України до СОТ ринок металургійної продукції ЄС є більш відкритим ніж відповідний ринок країн – учасниць МС, про що свідчить відсутність квот та ввізного мита на основні види металургійної продукції (ввізне мито за ставкою від 0 % до 3,2 % встановлено для труби).

Таблиця 3.7

Захист ринків металургійної продукції

Металургійна продукція	ЄС			МС		Україна	
	Тариф	Діюча квота	Квота при підписанні асоціації	Тариф	Діюча квота	Тариф	Квота
Прокат чорних металів	0%	відсутня	відсутня	5%	відсутня	0%	відсутня
Сталь і напівфабрикати	0%	відсутня	відсутня	5%	відсутня	від 0% до 30%	відсутня
Труби	від 0% до 3,2%	відсутня	відсутня	від 5% до 15%	на 2014 рік – 4,514 млн. т	0%	відсутня

Складено за [4–8].

Доступ до ринку металургійної продукції МС обмежено за рахунок використання ввізного мита за ставками від 5 % до 15 % та квотами на окремі види продукції, розмір яких визначається рішенням Колегії Євразійської економічної комісії. Захист внутрішнього ринку металургійної продукції України обмежується використанням ввізного мита на сталь і напівфабрикати за ставкою від 0 % до 32 %.

У державній програмі активізації економіки на 2013 – 2014 рр., затвердженій Кабінетом Міністрів України наприкінці березня 2013 р., на розвиток конкретних галузей економіки, підтримку національного товаровиробника і реалізацію політики імпортозаміщення було заплановано витратити майже 40 млрд грн. З них 9,3 млрд грн – кошти держбюджету, а «інші ресурси», залучені в тому числі під держгарантії, складали 14,9 млрд грн (тобто у півтора рази більше) [30]. При цьому *гірничо-металургійному комплексу (ГМК)* уряд через механізм держгарантій планував надати держпідтримку на 10 млрд грн, а також звільнити підприємства галузі від сплати ввізного мита при імпорті обладнання й комплектуючих виробів до нього, які не виробляються в Україні та імпортуються «з метою технічного переозброєння виробництва».

За твердженням Кабміну, ГМК сьогодні є найбільшим постачальником валюти в Україну, одним із ключових роботодавців у промисловості, а основні фонди галузі потребують модернізації (зношування в середньому становить 70 %). Крім того, підтримка ГМК зумовлена потребою модернізувати загалом усе вітчизняне виробництво, для чого потрібно понад 300 млн тонн металопродукції. Як наслідок, переорієнтація галузі на внутрішній ринок дозволить мінімізувати її залежність від змін зовнішнього попиту. Відтак, фактично у Держпрограмі підтримувалася базова експортоорієнтована галузь, яка навіть за несприятливої кон'юнктури зовнішніх ринків має спроможність сама себе розвивати [30].

За фактом, у 2013 р. продовжувалося падіння промислового виробництва, зокрема у металургійній промисловості, порівняно з 2012 р. Скорочення темпів виробництва було викликане проблемами як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках у більшості українських виробників – на металургійних, хімічних і машинобудівних підприємствах.

Так, за 11 місяців випуск сталі в Україні навіть зріс – на 1%, до 30 млн т [31]. Найбільший приріст виробництва продемонстрували Алчевський меткомбінат (+ 9 % за 11 місяців 2013 р., до 3,8 млн т, контролюється групою російських акціонерів, дружніх до державного «Внешэкономбанка») і ДМЗ ім. Петровського (+ 24 %, до 0,93 млн т, входить у російську групу «Евраз»).

Збільшив завантаження до промислових масштабів електросталеплавильний завод «Інтерпайп» (належить Віктору Пінчуку), виробивши 1 млн т за 11 місяців 2013 р., тоді як протягом 2012 р. проходили випробування основного обладнання. В той же час, «Інтерпайп Сталь» у жовтні – листопаді 2013 р. скоротила обсяги виробництва майже вдвічі через проблеми материнської компанії зі збутом труб на російському ринку – до 60 – 65 тис. т [31].

Ще один електросталеплавильний завод – ДЕМЗ, навпаки, у жовтні 2013 р. після майже річного простою повернувся на ринок. Це сталося після того, як російський бізнесмен Вадим Варшавський викупив підприємство у групи «Мечел» і домовився з одним із українських великих постачальників брухту про регулярні закупівлі. Дефіцит брухту, що загострюється на внутрішньому ринку в Україні, був однією з перешкод для роботи підприємства.

Великі металургійні підприємства, які входять у вертикально інтегровані групи, показували відносно стабільні обсяги виробництва – невелике зниження або зростання. Так, три сталеливарні підприємства «Метінвесту» (належить Рінату Ахметову, Вадиму Новинському та Володимиру Бойку) знизили виробництво за 11 місяців 2013 р. на 1%, до 11,4 млн т, тобто фактично зберегли стабільне завантаження – зниження випуску сталі на ММК ім. Ілліча та «Азовсталь» було більшою мірою компенсоване зростанням на Єнакіївському метзаводі. У компанії «Метінвест» також відзначали гостроту дефіциту брухту на ринку, через що меткомбінати змушені працювати на підвищеній витраті чавуну. Тобто загалом група може продавати менше залізорудної сировини на експорт.

Протягом 2013 р. ціни на металопродукцію на зовнішніх ринках продовжували падати, що тиснуло на рентабельність продажів. Так, з початку року експортна ціна на квадратну заготовку знизилася на 7 %, до 502 дол./т, а гарячекатаний лист подешевшав на 5 %, до 531 дол./т [31]. У результаті українські металургійні підприємства експортували прокату на 11,9 млрд дол. за період із січня по жовтень, що становило 22 % від усього вітчизняного експорту. Але це нижче традиційних 25 % експорту, які приносили українські металурги раніше. У середньому за кордон продавалося продукції на 1,1 млрд дол. на місяць, тобто майже на чверть менше експортної щомісячної виручки торік.

На думку експертів, у 2014 р. надлишок потужностей на світовому ринку металургійної продукції та висока конкуренція матимуть свій вплив, однак попит може зрости за рахунок відновлення економіки Єврозони, де прогнозується зростання ВВП на 1% у 2014 р. порівняно з падінням на 0,4% у 2013 р. До того ж, американська економіка продовжуватиме певне стабільне зростання (тоді як стимулювання з боку ФРС поступово знижуватиметься), що також може привести до зростання попиту на продукцію металургійної промисловості на світовому ринку.

3.2. Перспективи розвитку ринку продукції машинобудування

3.2.1. Загальна оцінка ринку машинобудівної продукції

Для кожної країни, яка вважає себе більш-менш розвиненою, розвиток **машинобудування** є певним «квитком» до клубу заможних і авторитетних країн. Для України, яка за радянських часів посідала одне з провідних місць у світі за ступенем розвитку машинобудування, сьогодні особливо актуальною проблемою є визначення можливостей і загроз для цієї експортної галузі від членства країни у Світовій організації торгівлі (СОТ) з урахуванням поглибленої інтеграції України до таких регіональних економічних об'єднань, як Європейський Союз (ЄС) або Митний союз Росії, Білорусі і Казахстану (МС).

Для ринку продукції машинобудування після вступу України до СОТ відбулися наступні зміни. В табл. 3.8 наведено показники, що характеризують масштабність та значущість виробництва та зовнішньої торгівлі машинобудівної продукції для економіки України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.8

Показники масштабності та значущості виробництва та зовнішньої торгівлі машинобудівної продукції для економіки України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Рік	
		2007	2012
Питома вага машинобудування в ВВП	%	5,9	5,4*
Питома вага машинобудування в обсягах промислового виробництва	%	13,7	10,2
Питома вага машинобудування в експорті товарів з країни	%	17,2	19,3
Питома вага машинобудування в імпорті товарів в країну	%	32,7	26,5
Питома вага машинобудування в чисельності працюючих в економіці	%	6,0	5,5
Питома вага машинобудування в чисельності працюючих в промисловості	%	20,9	21,2

* дані за 2011 р.

Розраховано на підставі [40; 41; 46; 58].

Машинобудування – одна з провідних галузей економіки України, яка займала в 2012 р. більше 5 % у ВВП країни та більше 10% в обсягах промислового виробництва, а також 19,3 % в експорті товарів з країни. Після вступу до СОТ значущість машинобудування в обсягах виробництва промислової продукції змен-

шилась на 3,5 % (вплинула світова економічна криза 2009 р.), але питома вага експорту товарів машинобудування з країни збільшилися на 2,1% (табл. 3.8).

В табл. 3.9 представлені показники, що характеризують конкурентоспроможність і спрямованість збуту машинобудівної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.9

Порівняння показників, що характеризують конкурентоспроможність і спрямованість збуту машинобудівної продукції України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Рік		2012 р. до 2007 р, %
		2007	2012	
Експорт продукції машинобудування	млн грн	42841,9	106159,9	247,8
Імпорт продукції машинобудування	млн грн	99973,4	179492,2	179,5
Обсяг виробництва машинобудівної продукції	млн грн	98339,9	143913,4	146,3
Відношення експорту до обсягу виробництва машинобудівної продукції	%	43,6	73,8	-
Відношення імпорту до ємності внутрішнього ринку машинобудівної продукції	%	64,3	82,6	-
Ємність внутрішнього ринку машинобудівної продукції	млн грн	155471,4	217245,7	139,7

Складено за [40; 41; 46; 58].

Машинобудування – експортоорієнтована галузь. Внаслідок лібералізації режиму доступу України до зовнішніх ринків в результаті вступу до СОТ суттєвого збільшення обсягів виробництва продукції машинобудування не відбулось. Але товарні потоки експорту продукції машинобудування мали тенденцію до зростання. У вартісному вимірі обсяг продукції на експорт збільшився майже у 2,5 рази – з 42,8 млрд грн до 106,2 млрд грн і становив 73,8 % в обсязі виробництва машинобудівної продукції. Імпорт продукції машинобудування збільшився у 1,8 рази.

Після вступу до СОТ частка продукції машинобудування в загальному експорті українських товарів зросла з 17,2 % до 19,3 % у 2012 р. (тобто в 1,12 рази), а в загальному імпорті товарів зменшилась з 32,7 % до 26,5 % (в 1,23 рази).

У табл. 3.10 наведено дані щодо економічної безпеки машинобудування України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.10

Показники економічної безпеки машинобудування України в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Од. вим.	Порогове значення	Рік	
			2007	2012
Частка машинобудування у промисловому виробництві	%	> 20	13,7	10,2
Відношення дефіциту (профіциту) торговельного балансу машинобудівної продукції до загального обсягу зовнішньої торгівлі (сальдо до суми експорту та імпорту)	%	< 5	-40,0	-25,7
Частка імпорту машинобудівної продукції у внутрішньому споживанні (ємності ринку)	%	< 30	64,3	82,6
Відношення експорту машинобудівної продукції до обсягу виробництва машинобудівної продукції	%	< 50	43,6	73,8
Ступінь зносу основних засобів у машинобудуванні	%	< 35	68,9	84,3**
Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів в машинобудуванні	%	> 6	6,0	2,6**
Частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості машинобудівних підприємств	%	> 50	23,3	24,5*
Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі машинобудівної продукції	%	> 5	15,6	8,2*

* 2011 р., ** 2010 р.

Розраховано на підставі [40; 41; 46; 58].

За основними показниками економічної безпеки машинобудівна галузь України не може розглядатися як стійка. Після вступу до СОТ основні показники економічної безпеки машинобудівної галузі України не поліпились – з восьми основних показників сім не відповідають пороговому значенню, а саме такі:

- частка машинобудування в промисловому виробництві;
- дефіцит зовнішнього торговельного балансу машинобудівної продукції;
- імпортна залежність внутрішнього ринку машинобудівної продукції;
- експортна залежність від кон'юнктури зовнішніх ринків машинобудівної продукції;
- ступінь зношення основних засобів у галузі;
- обсяг інвестицій в основний капітал;
- інноваційна активність підприємств галузі.

В табл. 3.11 наведено дані для оцінки масштабності та значущості зовнішньої торгівлі України машинобудівною продукцією в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.11

Зовнішня торгівля України продукцією машинобудування в 2007 р. і 2012 р.

Показник	Одиниці виміру	2007 рік				2012 рік				Темп росту 2012 р. до 2007 р., %	
		Експорт	Імпорт	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт	Імпорт	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Машинобудівна продукція – усього	млн дол.	8486,4	19803,7	-11317,3	13286,7	22464,6	-9177,9	157	113		
в тому числі:											
Залізничні вагони та локомотиви	млн дол.	1840,2	334,1	+1506,1	4107,2	998,7	+3108,5	223	299		
	тис. т	1031,7	107,9	+923,8	1305,3	165,0	+1140,3	227	153		
Питома вага вартості залізничних вагонів та локомотивів в загальному обсязі продукції	%	21,7	1,7	+20,0	30,9	4,4	+26,5	142	259		
Реактори ядерні, котли, машини	млн дол.	2738,3	7436,6	-4698,3	3794,8	7226,9	-3432,1	139	97		
	тис. т	467,2	944,5	-477,3	394,8	744,2	-349,4	84	79		
Питома вага вартості реакторів ядерних, котлів, машин в загальному обсязі продукції	%	32,3	37,6	-5,3	28,6	32,2	-3,6	88,5	86		
Електричні машини	млн дол.	2238,2	3135,1	-896,9	3231,8	5951,8	-2720,0	144	190		
	тис. т	243,5	355,0	-111,5	286,9	391,7	-104,8	118	110		

Закінчення табл. 3.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Питома вага вартості електричних машин в загальному обсязі продукції	%	26,4	15,8	+10,6	24,3	26,5	-2,2	92	168
Літальні апарати	млн дол.	252,5	86,7	+165,8	925,8	107,3	+818,5	367	124
	тис. т	1,6	0,5	+1,1	4,0	1,2	+2,8	250	240
Питома вага вартості літальних апаратів у загальному обсязі продукції	%	3,0	0,44	+2,6	7,0	0,5	+6,5	233	114
Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби	млн дол.	484,1	3527,8	-3043,7	214,1	3247,1	-3033,0	44	92
	тис. т	75,9	331,1	-255,2	31,3	278,9	-247,6	41	84
Питома вага вартості автомобілів легкових та інших моторних транспортних засобів у загальному обсязі продукції	%	5,7	17,8	-12,1	1,6	14,4	-12,8	28	81
Довідково:									
Євросоюз (27)	млн дол.	1697,3	6515,5	-4818,2	2551,1	9390,2	-6839,1	150,3	144,1
Питома вага в загальному обсязі	%	20,2	54,6		19,2	41,8			
Країни СНД	млн дол.	5524,6	2195,7	+3328,9	8569,9	3504,5	+5065,4	155,1	159,6
Питома вага в загальному обсязі	%	65,1	18,4		64,5	15,6			
Інші країни	млн дол.	1264,5	3222,0	+1957,5	2165,7	9569,9	-7404,2	171,3	297,0
Питома вага в загальному обсязі	%	14,9	27,0		16,3	42,6			

Складено за [40; 41; 46; 58].

3. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для окремих галузей промисловості

Після вступу до СОТ збільшився темп зростання обсягів продукції машинобудування **на експорт**, який перевищив темп зростання імпорту продукції майже у 1,4 рази. Величина від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі зменшилась на 18,9 %. Збільшилось позитивне значення сальдо торгівлі з країнами СНД і суттєво зросло від'ємне значення сальдо торгівлі з ЄС та іншими країнами.

В табл. 3.12 наведено дані для порівняння вартості 1 тонни продукції машинобудування в зовнішній торгівлі України в 2007 р. і 2012 р.

Таблиця 3.12

Вартість 1 тонни продукції машинобудування в зовнішній торгівлі України в 2007 р. і 2012 р.

(тис. дол. США за 1 тону)

Продукція машинобудування	2007 р.		2012 р.		2012 р. до 2007 р., %	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
1	2	3	4	5	6	7
Залізничні локомотиви з електричним живленням (8601)	9,11	14,63	10,97	18,14	120,4	124,0
Інші залізничні локомотиви (8602)	4,56	5,49	11,94	12,24	261,8	222,9
Самохідні вагони пасажирські (8603)	3,48	5,11	4,77	49,35	137,1	965,7
Транспортні засоби самохідні для ремонту колій (8604)	1,27	17,09	3,79	14,0	298,4	81,9
Вагони пасажирські несамохідні (8605)	4,37	11,37	15,97	0,59	365,4	5,19
Вагони для перевезення вантажів несамохідні (8606)	1,81	1,02	2,84	0,63	156,9	61,8
Частини до залізничних локомотивів (8607)	1,59	2,37	3,33	4,52	209,4	190,7
Стаціонарне обладнання та пристрої (8608)	1,01	3,58	2,38	7,31	235,6	204,2
Контейнери транспортні (8609)	1,44	2,01	2,39	3,45	165,9	171,6
Реактори ядерні, неопромінені паливні елементи (твели) для ядерних реакторів; обладнання та пристрої для розділення ізотопів (8401)	-	1065	15,50	1634	-	153,4
Котли парові або інші парогенеруючі котли (8402)	3,19	7,56	4,16	9,26	130,1	122,5
Турбіни на водяній парі (8406)	31,44	19,58	42,72	24,90	135,9	127,2
Турбіни гідравлічні (8410)	8,23	4,61	18,40	33,29	223,6	722,1
Двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші, газові турбіни (8411)	259,0	137,6	313,2	275,0	120,9	199,8

Закінчення табл. 3.12

1	2	3	4	5	6	7
Холодильники, морозильники (8418)	4,27	3,25	4,89	4,95	114,5	152,3
Машини, обладнання промислове (8419)	8,56	10,71	10,68	10,94	125,0	102,1
Двигуни та генератори електричні (8501)	6,71	9,82	8,81	9,44	131,0	96,1
Трансформатори електричні (8504)	7,77	7,95	7,30	10,17	94,0	136,5
Вертольоти, літаки, космічні апарати (включаючи супутники), ракети-носії (8802)	140,1	197,7	227,1	73,15	162,1	37,0
Судна круїзні, екскурсійні, пароми, вантажні судна та ін. (8901)	2,50	1,83	0,78	0,99	312,0	54,1
Автомобілі легкові (8703)	6,38	10,66	6,84	11,64	107,2	109,2

Складено за [40; 41; 46; 58].

Вартість 1 тонни експорту продукції з України збільшилась за всіма товарними позиціями. Суттєво зросли ціни на експорт: залізничних локомотивів – 261,8 %; самохідних транспортних засобів для ремонту колій – 298,4 %; частин до залізничних локомотивів – 209,4 %; турбін гідравлічних – 223,6%; літальних апаратів – 162,1 %; суден – 312 %. Одночасно відбувалось збільшення цін на імпорту продукції машинобудування: самохідні вагони пасажирські – 965,7 %; частини до залізничних локомотивів – 190,7 %; турбіни гідравлічні – 722,1 % тощо. Це свідчить про те, що з країн світу в Україну імпортується більш технологічна продукція з більшою доданою вартістю порівняно і з вітчизняною.

На рис. 3.1 і рис. 3.2 представлені дані щодо структури експорту і імпорту продукції машинобудування України в 2007 р. і 2012 р.

Основні товарні групи експорту продукції машинобудування за обсягами зовнішньої торгівлі це – залізничні локомотиви та вагони (30,9 %); котли, машини, апарати і механічні пристрої (28,6 %); електричні машини і устаткування (24,3 %); літальні апарати, автомобілі легкові та запчастини до них. В експорті машинобудівної продукції з України збільшилася питома вага залізничних локомотивів і вагонів, а також літальних апаратів. У той же час зменшилася питома вага котлів, машин; електричних машин; засобів наземного транспорту, крім залізничного (рис. 3.1).

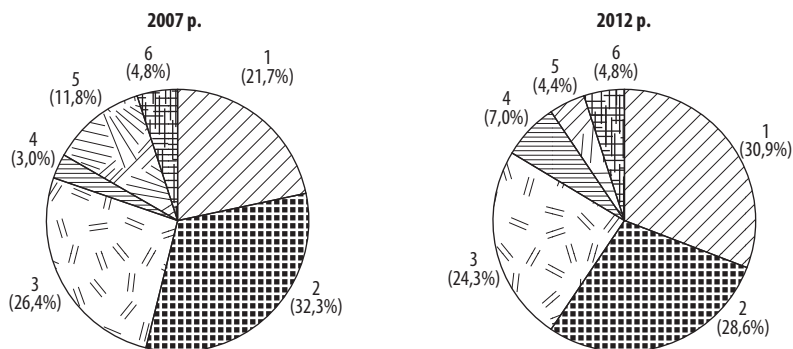

Рис. 3.1. Структура експорту машинобудівної продукції з України в 2007 р. і 2012 р.:

1 – залізничні локомотиви; 2 – котли, машини; 3 – електричні машини; 4 – літальні апарати;
5 – засоби наземного транспорту, крім залізнич.; 6 – інше

Складено за [17; 18; 23].

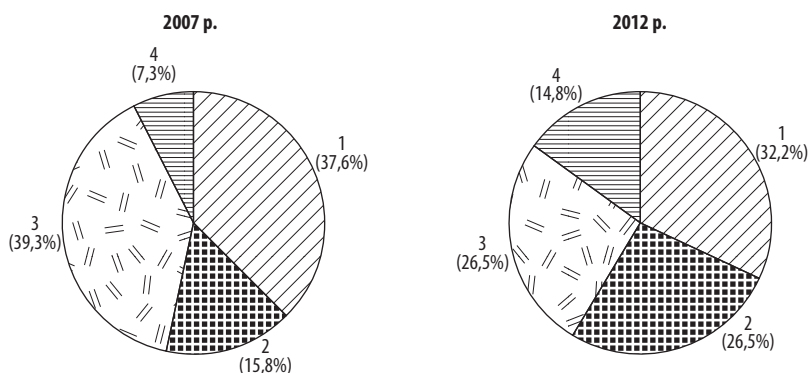

Рис. 3.2. Структура імпорту машинобудівної продукції в Україну в 2007 р. і 2012 р.:

1 – реактори ядерні, котли, машини; 2 – електричні машини; 3 – засоби наземного транспорту, крім залізнич.; 4 – інше

Складено за [17; 18; 23].

В імпорті продукції машинобудування переважає високотехнологічна і середньої технологічності продукція: реактори ядерні, котли, машини – 32,2 %; електричні машини – 26,5 %; засоби наземного транспорту (крім залізничного) – 26,5 % (рис. 3.2). Порівняно з 2007 р. в імпорті машинобудівної продукції в Україну в 2012 р. збільшилася питома вага електричних машин, зменшилася – реакторів ядерних; котлів і машин, а також засобів наземного транспорту.

На рис. 3.3 і рис. 3.4 представлені дані щодо структури експорту й імпорту продукції машинобудування України до ЄС, МС та інших в 2007 р. і 2012 р.

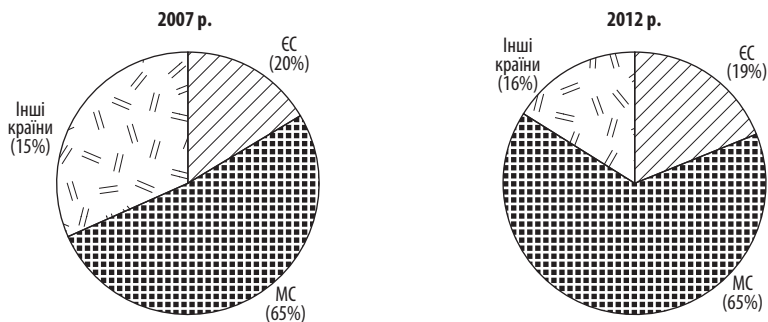

Рис. 3.3. Структура експорту продукції машинобудування з України до ЄС, МС та інших країн у 2007 р. і 2012р.

Складено за [40; 41; 46; 58].

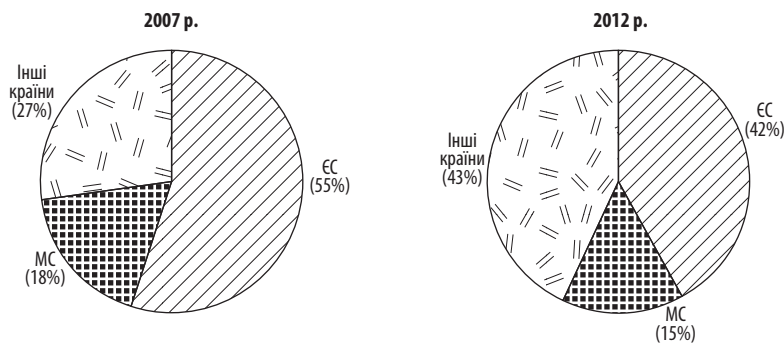

Рис. 3.4. Структура імпорту продукції машинобудування з України до ЄС, МС та інших країн у 2007 р. і 2012р.

Складено за [40; 41; 46; 58].

У країни ЄС експортується майже 20 % машинобудівної продукції, серед якої домінує продукція середньої та низької технологічності: залізничні локомотиви, вагони для перевезення вантажів, турбіни гідравлічні, автомобілі легкові, комплектуючі для автомобілів тощо (рис. 3.4).

Продукція з високою доданою вартістю йде в основному до Російської Федерації (літальні апарати, електричні машини та устаткування) поряд з середньо- та низькотехнологічною продукцією.

Вартість високотехнологічної продукції на експорт з України суттєво не збільшилась. У 2012 р. вона становила 1,3 млрд дол. США або 9,8 %, що не дозволяє ідентифікувати машинобудування України як високотехнологічне.

Вступ України до СОТ відкрив ринки країн ЄС та інших країн світу. Але в найбільших обсягах експорт продукції машинобудування здійснювався до країн Митного союзу (понад 60 %). В країни ЄС цей обсяг становив 19,2 %. Питома вага інших країн в експорті продукції ледь перевищила 16 % (рис. 3.4).

Імпорт продукції в найбільшому обсязі здійснювався з країн ЄС (більше 40 %) та інших країн (також більше 40 %). Питома вага країн Митного союзу в структурі імпорту продукції машинобудування зменшилась до 15,6 % (рис. 3.4).

У країни ЄС експортується з України в основному продукція середньої та низької технологічності, зокрема локомотиви, вагони для перевезення вантажів, турбіни гідравлічні, автомобілі легкові тощо. В цілому, частка імпорту в ємності внутрішнього ринку машинобудівної продукції збільшилась із вступом до СОТ та відкриттям нових ринків з 64,3 % до 83 % (табл. 3.12).

Тому для українського машинобудування найбільш актуальним є питання реалізації потенціалу імпортозаміщення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

У **державній програмі активізації економіки на 2013 – 2014 рр.**, затвердженій Кабінетом Міністрів України наприкінці березня 2013 р., на розвиток конкретних галузей економіки, підтримку національного товаровиробника і реалізацію політики імпортозаміщення було заплановано витратити майже 40 млрд грн з них 9,3 млрд грн – кошти держбюджету, а «інші ресурси», залучені в тому числі під держгарантії, складали 14,9 млрд грн (тобто у півтори рази більше) [30].

При цьому для розвитку, за визначенням українського уряду, «високотехнологічних» галузей заплановано фінансування в розмірі 44 млрд грн, з яких із держбюджету – всього 1,8 млрд, а 16,5 млрд – інші джерела, у т. ч. під держгарантії. Зокрема, пропонуються наступні стимулюючі заходи [30]:

- для авіаційної галузі – за допомогою купівлі вітчизняних літаків шляхом використання лізингових компаній із застосуванням зниженої ставки кредитування (на рівні дисконтної ставки +2 %). Під цю справу в 2013 р. передбачено 5 млрд грн (але жодної копійки з бюджету або під держгарантії);
- для ракетно-космічної галузі – прописано 11,8 млрд грн, з яких у т. ч. під держгарантії – 9,8 млрд грн;

- для суднобудування – «прямого» фінансування немає, але галузь може розраховувати на певні вливання завдяки планам Кабміну забезпечити Міноборони кораблем класу «корвет» (на це планується витратити 1,2 млрд грн);
- для автомобілебудування – у розділі про громадській транспорт передбачено фінансування 11,2 млрд грн (з яких під держгарантії – 10 млрд грн).

Крім того, на розвиток *низькотехнологічних, але життєво необхідних галузей* Державною програмою передбачено [30]:

- для розвитку імпортозамісних *виробництв сільгосптехніки* заплановано 5 млрд грн (під держгарантії) і 700 млн грн – для забезпечення підприємств галузі пільговими кредитами;
- на будівництво, реконструкцію, ремонт *автомобільних доріг* мають спрямувати 68,9 млрд грн (переважно небюджетні кошти);
- у рамках розвитку *залізничного транспорту* передбачається придбання вантажних і пасажирських вагонів, а також рухомого складу для приміських перевезень (усе – вітчизняного виробництва) майже на 20 млрд грн (переважно кошти, залучені під держгарантії, та приватні інвестиції);
- для розвитку й реконструкції *аеропортів* в Одесі, Дніпропетровську, Сімферополі, Луганську, Севастополі, Києві, а також реалізації проєктів в Одеському, Феодосійському, Іллічівському, «Південному» *портах*, а також на створення глибоководного суднового ходу Дунай – Чорне море планується витратити 11,6 млрд грн (із них бюджетних – 33,8 млн грн, а також 7,1 млрд грн під урядові гарантії). Хоча виникає питання щодо доцільності державного спонсорування об'єктів, більша частина яких уже перебуває або планується до швидкої передачі в концесію, тобто фактично під приватний контроль.

Заходи Державної програми – імпортозаміщення, протекціонізм, державна підтримка галузей, державні гарантії, державний «банк реконструкції та розвитку» і т. ін. – по суті, *спрямовані насамперед на підтримку традиційних галузей, а вибір галузей у програмі свідчить про орієнтацію на підтримку бізнесу, наближеного до влади*. Саме «старі» галузі, всупереч будь-якій економічній логіці, одержують підтримку завжди та всюди (не тільки в Україні!), коли мова заходить про галузеву політику. Тому, як давно доведено, ефективність такої політики сумнівна (і обставлена багатьма умовами, які дуже рідко можна виконати) навіть у країнах на етапі індустріалізації; і вона завжди завдавала тільки шкоди в країнах із уже розвинутою промисловістю [30].

Українські автомобільне і сільськогосподарське машинобудування, а також вітчизняні авіаційна і ракетно-космічна галузі не є сьогодні високотехнологічними. Звичайно, вони більш високотехнологічні, ніж видобуток вугілля, але це не нове слово, не нові технічні рішення і технології. Безумовно, підтримувати треба точки зростання в нових галузях, наприклад, тих, що орієнтуються на створення шостого технологічного укладу на період до 2030 р. і які забезпечать технологічне лідерство (а відтак, відповідний рівень життя і споживання) у найближчому майбутньому.

У 2013 р. динаміка роботи машинобудування України була неоднорідною, а саме [31]:

- для вагонобудування – 2013 р. був однозначно кризовим. Російський ринок – ключовий для українських піввагонів – закrywся як через переговори України щодо підписання Угоди про асоціацію з ЄС, так і у зв'язку з фактичним надлишком вагонів на ринку РФ. Уведення в Росії нових додаткових потужностей разом із падінням попиту на вантажні перевезення призвели до такої ситуації: якщо недавно піввагон був у великому дефіциті, то в 2013 р. по ринку пішли чутки, що російські вагони, які вже використовувалися, заповнюватимуть сусідні ринки, зокрема український, щоб розвантажити російський. І росіяни почали скасовувати видані раніше сертифікати для українських вагонобудівників, що фактично блокувало поставки. Після відмови підписувати Угоду про асоціацію з ЄС українським вагонобудівникам російською стороною було обіцяно скасувати заборону на вагони до лютого 2014 р. Сьогодні це рішення знаходиться виключно в політичній площині;
- для автомобілебудування – 2013 р. показує зовсім протилежну, оптимістичну динаміку. Причиною послужили такі кроки, як: запровадження з квітня 2013 р. спецмит на імпорт автомобілів від 6,46 до 12,95 %; введення утилізаційного збору, який разом із митами може становити до 20 % вартості деяких автомобілів. Така різниця особливо відчутна для покупців автомобілів економ-класу. У результаті, наприклад, Кременчуцький авто-складальний завод (КрАСЗ), який входить до групи «АІС» Д. Святаша та В. Полякова, має намір у 2014 р. подвоїти кількість вироблених автомобілів до 18 тис. штук. Корпорація «Богдан» О. Свиначука планує збільшити випуск легкових автомобілів у 2,4 рази, до 21,5 тис. штук. Необхідно, щоб автовиробники скористалися запровадженими бар'єрами для імпорту, щоб не лише збільшити обсяги складання, але й наростити частку локалізації до необхідного в перспективі рівня в 50 %.

Відтак, у 2014 р. в українському машинобудуванні загальні проблеми зберуться. Однак по окремих секторах намічається можливість для відновлення, яка позитивно впливатиме на економічне зростання та надходження валютної виручки в країну.

3.2.2. Розвиток ринку продукції українського автомобілебудування

Від вступу України до СОТ найбільше постраждало вітчизняне **автомобілебудування**, тому розглянемо більш докладно існуючі тенденції у розвитку цієї галузі у світі, а також перспективи розвитку в Україні.

Галузь автомобілебудування має значний вплив на розвиток світової економіки і представлена понад 50 компаніями з випуску легкових автомобілів, виробничі потужності яких сконцентровано у понад 35 країнах світу. За даними «Світової асоціації виробників автотранспортних засобів» (ОІСА) на світовому ринку виробництва автомобілів у 2005 – 2011 рр. спостерігалось динамічне зростання.

На *рис. 3.5* представлено динаміку світового виробництва автомобілів у 2007 – 2011 рр.

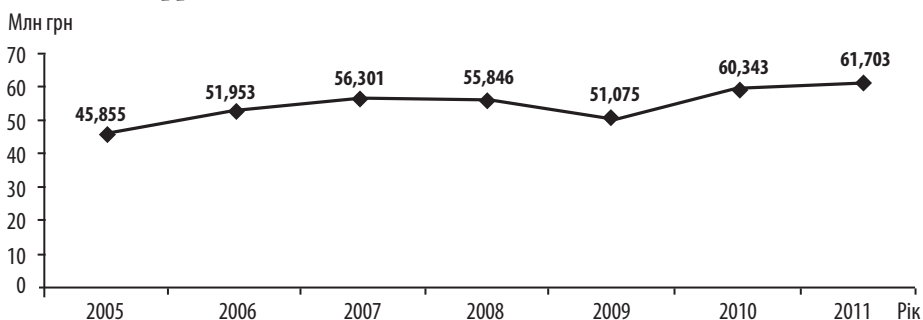

Рис. 3.5. Динаміка світового виробництва автомобілів у 2007–2011 рр.

Складено за даними [48].

В *табл. 3.12* наведено дані щодо динаміки виробництва легкових автомобілів провідними компаніями світу в 2007 – 2011 рр.

Беззаперечне лідерство протягом 2007 – 2011 рр. у виробництві автомобілів належить компанії «Toyota» (Японія) (*табл. 3.12*). У 2011 р. на перше місце з виробництва автомобілів вийшов концерн Volkswagen Group (Німеччина), на друге – General Motors (США). В Україні товаровиробники автомобілів з країн – членів МС серед провідних компаній по випуску легкових автомобілів не представлені.

Таблиця 3.12

Динаміка виробництва легкових автомобілів провідними компаніями світу в 2007–2011 рр., млн од.

Виробник	Рік			
	2007	Ранг	2011	Ранг
Toyota (Японія)	7,2	1	6,8	3
Volkswagen Group (Німеччина)	5,9	3	8,1	1
General Motors (США)	6,2	2	6,9	2
Hyundai-Kia (Корея)	—	—	6,1	4
Honda (Японія)	3,8	4	2,8	7
Ford (США)	3,5	5	2,6	8
PSA Peugeot Citroen (Франція)	3,0	6	3,1	6
Nissan (Японія)	2,6	7	3,6	5
Suzuki (Японія)	2,2	9	2,3	9
Renault (Франція)	2,2	10	2,4	10

Складено за даними [48].

Склад провідних корпорацій (бізнес-груп) автомобільної промисловості України відрізняється переважною більшістю підприємств у формі закритого та відкритого акціонерного товариства (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Склад провідних корпорацій (бізнес-груп) автомобільної промисловості України

Корпорація	Бізнес-група	Підприємство
УкрАвто	УкрАвто	Запорізький автомобілебудівний завод, ЗАТ
Холдингова компанія «АвтоКрАЗ»	Фінанси і кредит	Холдингова компанія «АвтоКрАЗ»; Полтавський автоагрегатний завод, ВАТ
Корпорація «Богдан»	Укрпромінвест	Автомобільний завод «Богдан» (ЛуАЗ) ВАТ; Черкаський автобус, ВАТ
Єврокар	Атолл холдинг	Єврокар, ЗАТ
Автоінвестстрой	Автоінвестстрой	Кременчуцький автозбиральний завод, (КрАЗ) ВАТ
НАК «ІСТА»	Укрпромінвест	Іста-центр, ЗАТ СП; Укравтозапчасть, ВАТ
Сил-авто	Сил-авто	Завод комунального транспорту (Львівський автомобільний завод), ЗАТ
Веста-Днепр	Веста-Днепр	Веста-Днепр, ЗАТ СП
Корпорація «Еталон»	Корпорація «Еталон»	Бориспільський автозавод, ЗАТ; Чернігівський автозавод, ЗАТ

Складено за даними [40–50].

Найбільша кількість підприємств належить Холдинговій компанії «Авто-КрАЗ», Корпорації «Богдан», НАК «ІСТА» та Корпорації «Еталон». Решта корпорацій мають у своїх активах по одному підприємству. Єдине підприємство, на якому сконцентровано повний цикл виробництва, належить корпорації «УкрАвто».

На сьогодні лідером з виробництва легкових автомобілів в Україні за кількістю марок є «Запорізький автомобілебудівний завод» і єдине підприємство, що представляє вітчизняну продукцію (марку) на ринку (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Провідні українські підприємства з виробництва легкових автомобілів

Підприємство	Місцезнаходження	Власник	Марки автомобілів, що збираються
«Запорізький автомобілебудівний завод»	м. Запоріжжя	«УкрАвто»	ZAZ (моделі «VIDA», «Lanos»), BA3, Opel
«Іллічівський завод автоагрегатів»	м. Іллічівськ	«УкрАвто»	Mercedes-Benz (під замовлення), Chevrolet, TATA, Cherry
Автомобільний завод «Богдан» (ЛуАЗ)	м. Луцьк	«Богдан»	BA3, KIA, Hyundai
«Кременчуцький автозбиральний завод»	м. Кременчук	Автоінвестстрой (AIC)	«BA3», Geely, SsangYoong, Great Wall
Єврокар	м. Соломоново	«Єврокар»	Skoda, Volkswagen, Seat

Складено за даними [51].

При цьому автомобільний завод «Богдан» (ЛуАЗ) та «Кременчуцький автозбиральний завод» переважно спеціалізуються на викрутковому збиранні корейських легкових автомобілів.

Втрати для вітчизняного автомобілебудування від вступу України до СОТ пов'язані зі зменшенням ставки імпортного ввізного мита з 25 % до 10 %. Імпортне мито у розмірі 25 % надавало конкурентні переваги вітчизняним виробникам легкових автомобілів перед іноземними, які прагнули вийти на український ринок.

На рис. 3.6 представлено динаміку виробництва легкових автомобілів в Україні в 2007 – I півріччі 2013 рр.

Порівняно з 2008 р. виробництво легкових автомобілів в Україні в 2012 р. скоротилося у 5,7 рази. У вітчизняній автомобільній галузі міститься значний потенціал імпортозаміщення. В Україні виробляються автомобілі ZAZ Forza, Lanos, Chance, Sens, Chevrolet Aveo, Lada, певні моделі марок KIA, Hyundai, Chevrolet, SsangYong, Geely, Chery та Skoda. Вантажні автомобілі виробляють-

ся ПАТ «АвтоКРАЗ», автобуси – ПАТ «Автомобільна компанія «Богдан Моторс» («Луцький автомобільний завод»), ПАТ «Бориспільський автозавод», Львівський автобусний завод та ЗАЗ.

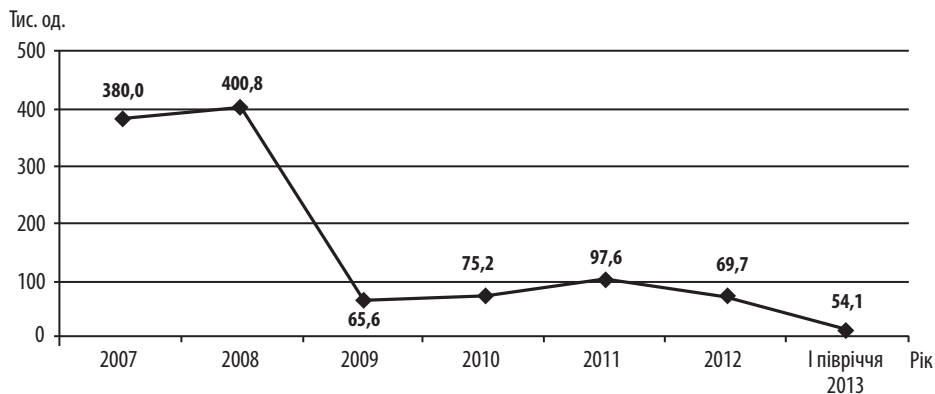

Рис. 3.6. Динаміка виробництва легкових автомобілів в Україні в 2007–2013 рр.

Складено за [51].

На рис. 3.7 наведено динаміку виробництва легкових автомобілів в Україні в 2007 – I півріччі 2013 рр. по виробниках (за даними Асоціації автовиробників України «Укравтопром»).

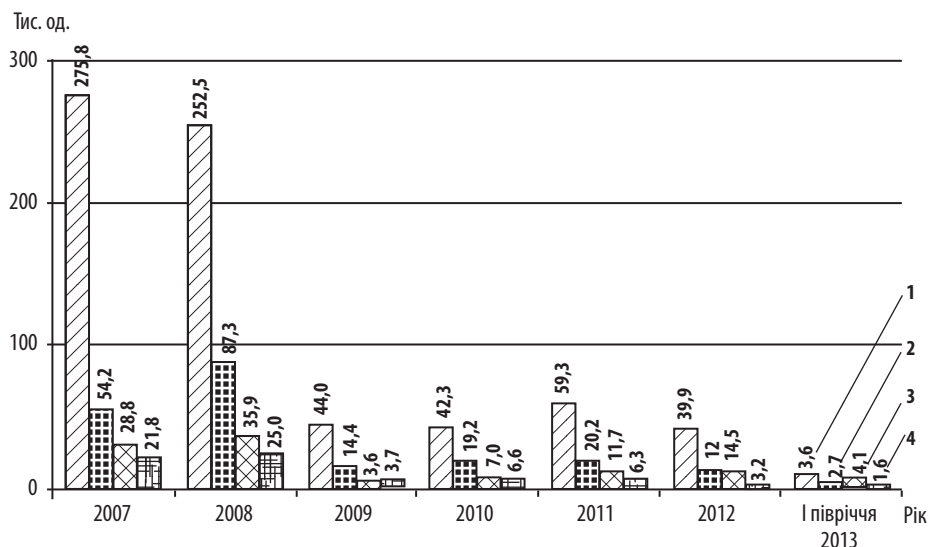

Рис. 3.7. Динаміка виробництва легкових автомобілів в Україні в 2007–I півр. 2013 рр. по виробниках (за даними Асоціації автовиробників України «Укравтопром»):

1 – ЗАТ «ЗАЗ»; 2 – ВАТ «ЛуАЗ»; 3 – ЗАТ «Єврокар»; 4 – ВАТ «КрАЗ»

Складено за [51].

Основними проблемами вітчизняного автомобілебудування є відносно низький техніко-економічний рівень, слабо розвинуте виробництво комплектуючих, неналежна реалізація потенціалу міжнародного науково-технічного співробітництва, відставання в упровадженні екологічних стандартів, невирішеність проблеми утилізації старих автомобілів. Але введення 13 % надбавки імпортного мита та утилізаційного збору вже забезпечило позитивний ефект: на українських заводах було почато виробництво п'яти нових моделей автомобілів.

На рис. 3.8 представлено зовнішньоторговельний баланс України у розрізі легкових автомобілів у 2007 – 2012 рр.

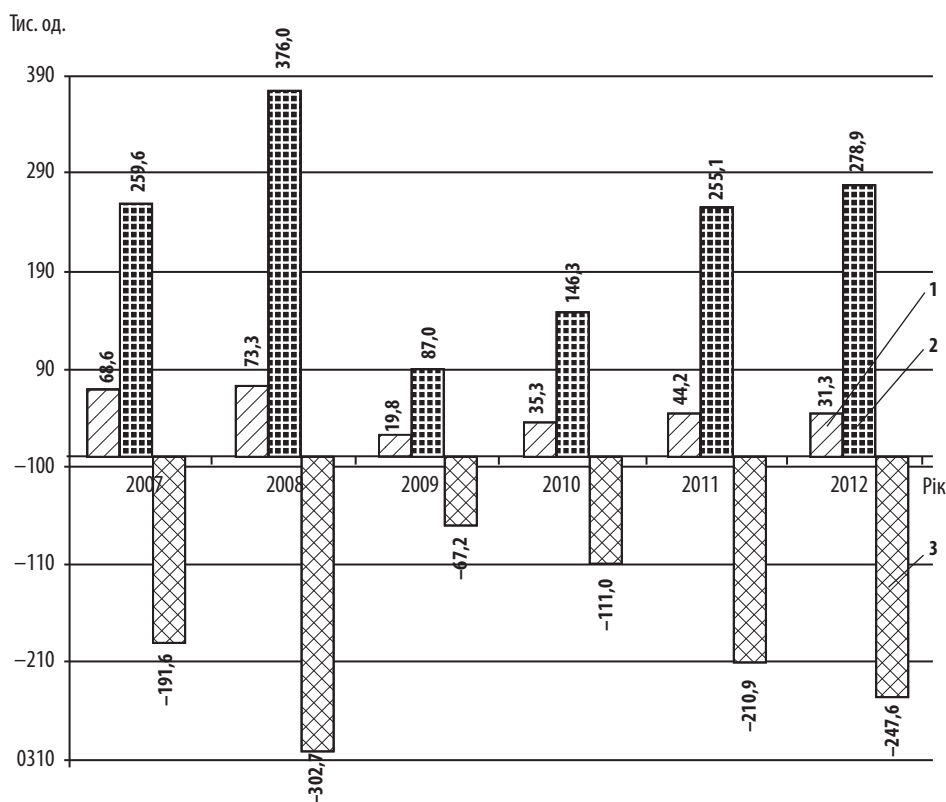

Рис. 3.8. Зовнішньоторговельний баланс України у розрізі легкових автомобілів у 2007–2012 рр.:

1 – обсяг експорту; 2 – обсяг імпорту; 3 – сальдо

Складено за [51].

Українська автомобільна промисловість має від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу протягом 2007 – 2012 рр. При цьому спостерігаються два

піки зростання від'ємного сальдо: перший – 302,7 тис. од. у 2008 р. та другий – 247,6 тис. од. у 2012 р. (рис. 3.8).

Негативними наслідками вступу України до СОТ для вітчизняних автомобілебудівників є наступні:

- відсутність перехідного періоду після вступу до СОТ;
- цінова перевага імпортованих машин за рахунок зниження ставок ввізного мита на автомобілі у 2,5 рази (з 25 % до 10 %);
- збільшення частки продажів автомобілів іноземного виробництва;
- витіснення національного виробника з ринку дешевими імпортними автомобілями, які були у використанні, за рахунок скасування обмежень на їх ввезення;
- різке скорочення обсягів реалізації автомобілів українського виробництва;
- обмеженість щодо розширення ринків збуту у зв'язку з низькою конкурентоспроможністю вітчизняних автомобілів;
- зниження інвестиційної активності у галузь та інвестиційної привабливості країни для створення й розвитку виробництва легкових автомобілів.

За даними Асоціації «Укравтопром» наслідки вступу до СОТ для автомобілебудування є такими: ліквідація обмежень у сфері переміщення товарів; ліквідація преференцій для національних автовиробників; скасування обмежень на ввезення автомобілів старше 8 років, які були у використанні; скасування системи обов'язкових мінімальних цін при імпорті; встановлення однакових ставок акцизного збору на вітчизняні й імпортні транспортні засоби.

В табл. 3.15 наведено SWOT-аналіз перспектив розвитку українського автомобілебудування в умовах поглиблення інтеграції з ЄС і МС ЄврАзЕС.

Таблиця 3.15

SWOT-аналіз перспектив розвитку українського автомобілебудування

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
I. Номенклатура продукції та її конкурентоспроможність	
Українські автомобілі краще пристосовані до низького рівня технічного обслуговування, неякісних доріг і палива. Низькі ціни на вітчизняні автомобілі, що відповідає купівельній спроможності біль-	Вузький асортимент вітчизняної автомобільної промисловості, продукція якої представлена тільки у сегменті найпростіших дешевих легкових автомобілів («С-клас» - середній клас).

Закінчення табл. 3.15

1	2
шої частини населення країн МС (див. табл. 2.3.4 і рис. 2.3.6.)	Низький технічний рівень, якість та конкурентоспроможність вітчизняної продукції (див. табл. 2.3.4; 2.3.5). В Україні відсутній власний досвід проектування та виготовлення автомобілів світового рівня
II. Технологічний рівень виробництва	
Можлива кооперація з зарубіжними виробниками країн – членів ЄС з організації збирання сучасних легкових автомобілів різного класу у наступній послідовності: крупновузове (SKD) → середньовузове (MKD) → повний цикл (CKD)	Високий ступінь зносу основних фондів. Технологічна відсталість виробництва. Подальша деградація галузевої науки
III. Фінанси	
	Слабкий фінансовий стан вітчизняних підприємств. Відсутність достатнього обсягу інвестицій для здійснення модернізації вітчизняних підприємств
IV. Внутрішній попит і конкуренція	
	Низька платоспроможність більшої частини населення України, що підтримується за рахунок банківського кредитування. Значно більша питома вага закордонних автомобілів у внутрішньому споживанні, ніж вітчизняних
V. Кадри	
	Старіння кадрового складу і зниження рівня його кваліфікації. Подальше зниження рівня галузевої освіти
Зовнішні можливості	Зовнішні загрози
VI. Зовнішній попит і конкуренція	
	Практично відсутній попит на вітчизняні легкові автомобілі на зовнішніх ринках збуту, у тому числі в країнах – членах ЄС і МС. Зниження світового попиту на автомобільну продукцію у зв'язку з рецесією провідних економік країн світу
VII. Умови вступу України до СОТ (див. Додаток 5)	
Потенційна можливість збільшити експорт вітчизняної автомобільної продукції в країни – члени СОТ у зв'язку зі зменшенням ввізного тарифного мита	Зниження тарифної ставки на імпорт автомобілів відкрило вітчизняний ринок для експансії закордонних виробників. Відмова України від багатьох спеціальних засобів підтримки вітчизняних товаровиробників, які застосовує більшість країн – членів СОТ, унеможливило державну підтримку вітчизняної автомобільної промисловості

Складено авторами.

Відтак, у 2011 – 2012 рр. світове автомобілебудування уповільнило темпи свого зростання. Основними країнами – виробниками легкових автомобілів є такі: Китай, Японія, Німеччина (ЄС), Корея, США, Бразилія та Іспанія (ЄС). Україна та країни – учасники МС не є провідними світовими виробниками легкових автомобілів.

Вітчизняна продукція не охоплює всіх сегментів автомобільного ринку країни та значно поступається конкурентам і потребує підвищення якості своєї продукції та її технічного рівня. Необхідна кооперація з зарубіжними виробниками з країн – членів ЄС з метою створення спільних підприємств зі збирання сучасних легкових автомобілів різного класу у наступній послідовності: крупновузлове збирання (SKD) → середньовузлове збирання (MKD) → повний цикл збирання (CKD).

3.2.3. Перспективи для сільгоспмашинобудування України

Ефективність аграрного сектора економіки залежить від застосовуваних технологій, основні з яких представлені в *табл. 3.16*.

Таблиця 3.16

Базові технологічні операції різних способів передпосівної обробки і посіву

Традиційна (на базі оранки)	Консервуюча (на базі глибокого розпушування)	Мульчуюча (на базі поверхневого розпушування)	Прямий посів культур
Лущення	Мульчування-дискування	Дискування (мульчування)	Мульчування (за необхідності)
Оранка	Чизелювання	Поверхнева обробка	Обприскування
Закладення борозен			
Передпосівна культивация	Передпосівна культивация	Передпосівна культивация	Посів
Посів	Посів	Посів	
Прикочування (за необхідності)	Прикочування (за необхідності)	Прикочування (за необхідності)	
Догляд за посівами	Догляд за посівами	Догляд за посівами	Догляд за посівами

Складено за [53].

Для впровадження сучасних сільськогосподарських технологій використовуються певні тяглові класи тракторів. Трактори тяглового класу, які зокрема виробляються українським підприємством ПАТ «ХТЗ», можуть використовуватися господарствами, що мають до 3 тис. га, при застосуванні всіх способів передпосівної обробки і посіву (*табл. 3.17*).

Таблиця 3.17

Рекомендовані типи тягових класів тракторів залежно від площі ріллі

Площі, що обробляються (га)	Трактори (к.с.)	
	Основні (тяговий клас)	Допоміжні (тяговий клас)
до 500	80–100 (1,4–2)	80–100 (1,4–2)
500–3000	120–220 (2–4)	100–120 (1,4–2)
3000–5000	220–300 (4–5)	120–180 (2–3)
5000–10000	300–400 (5–6)	180–220 (4)
Вище 10000	400 (6 й вище)	180–220 (4)

Складено за [54].

В 2008 – 2009 рр. ринок продаж сільськогосподарських тракторів пережив сильне падіння у зв'язку зі світовою фінансовою кризою (рис. 3.9). Проте до 2012 р. він практично відновився.

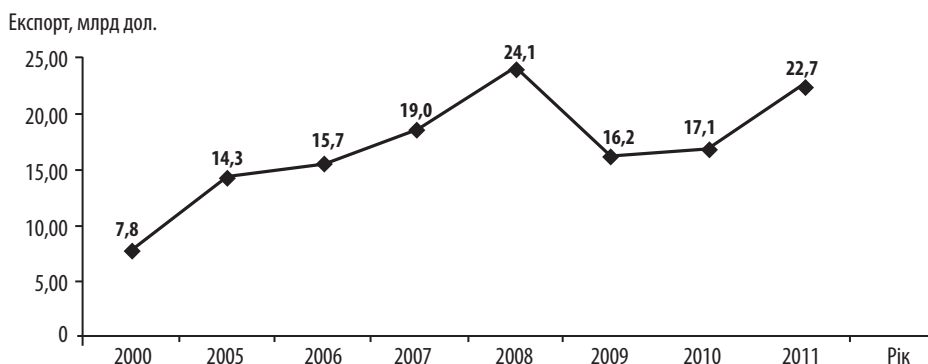

Рис. 3.9. Динаміка світового експорту сільськогосподарських тракторів в 2000–2011 рр.

Складено за [54].

В 2011 р. основними країнами – експортерами сільськогосподарських тракторів у світі стали: Німеччина – 17,9 %, США – 16,7 % та Італія – 9,5 % (рис. 3.10).

В той же час у 2011 р. основними країнами – імпортерами тракторів сільськогосподарського призначення у світі стали : США – 13,1 %, Франція – 6,6 %, Канада – 6,2 %, Німеччина – 6,2 % і Росія – 4,8 % (рис. 3.11).

Структура світового ринку випуску сільськогосподарської техніки представлена чотирма крупними транснаціональними компаніями, на які приходить

40 % обсягів випуску продукції. Найбільшу долю (18 %) займає John Deere, у Case New-Holland – 11 %, у AGCO – 7 % і у Claas 4 % (рис. 3.12).

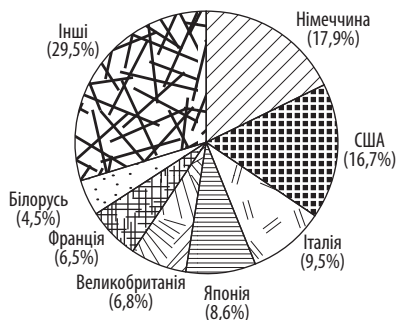

Рис. 3.10. Структура світового експорту сільськогосподарських тракторів у 2011 р.

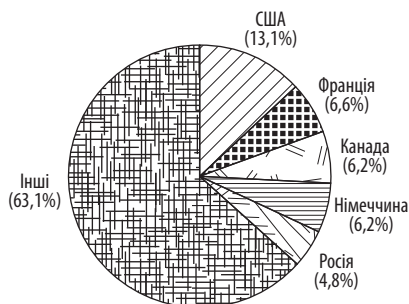

Рис. 3.11. Структура світового імпорту сільськогосподарських тракторів у 2011 р.

Складено за [55; 56].

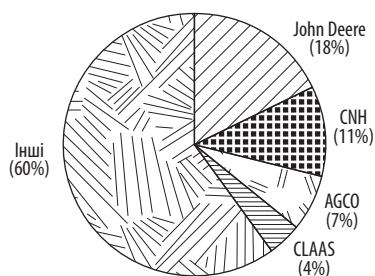

Рис. 3.12. Доля ринку виробництва сільськогосподарських тракторів за основними світовими виробниками

Складено за [55; 56].

У структурі наявного парку сільськогосподарських тракторів в Україні в 2011 р. переважали трактори з потужністю двигуна від 54 до 81 к. с. – 37,2 % і вище 81 к. с. – 56,5 % (рис. 3.13). При цьому частка сільськогосподарських тракторів з потужністю двигуна менше 54 к. с. не перевищувала 6,3 %.

У структурі продажу тракторів в Україні в 2011 р. переважали трактори з потужністю двигуна від 81 до 136 к. с. – 45,2 % і більше 136 к. с. – 36,1 % (рис. 3.14). При цьому частка продажу сільськогосподарських тракторів з потужністю двигуна до 54 к. с. не перевищувала 2,3 %.

В 2000 – 2011 рр. в Україні спостерігалась тенденція збільшення наявності с/г тракторів у сегменті господарства населення із 100,9 тис. шт. до

178,9 тис. шт. і зменшення у сільськогосподарських підприємств з 281,7 тис. шт. до 134,6 тис. шт. (рис. 3.15). Дана обставина разом з іншими факторами пов'язана з недостатньою державною підтримкою як аграрного сектора, так і галузі машинобудування з випуску сільськогосподарської техніки.

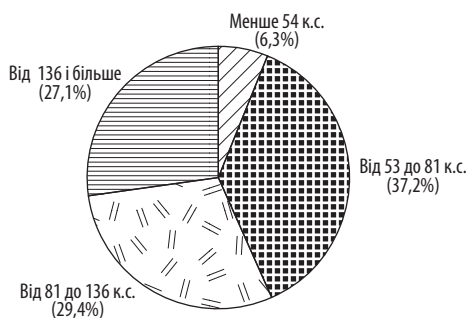

Рис. 3.13. Структура парку сільськогосподарських тракторів України за потужністю двигуна в 2011р.

Складено за [56].

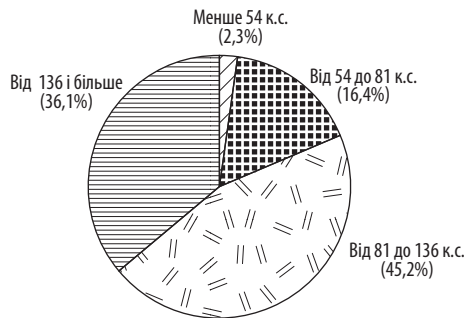

Рис. 3.14. Структура продажів тракторів в Україні за потужністю двигуна в 2011р.

Збільшення кількості с/г тракторів у населення пов'язане з реформами із розпаювання земельних ділянок, що проводяться в Україні, а також у переході населення в сільській місцевості на самозайнятість.

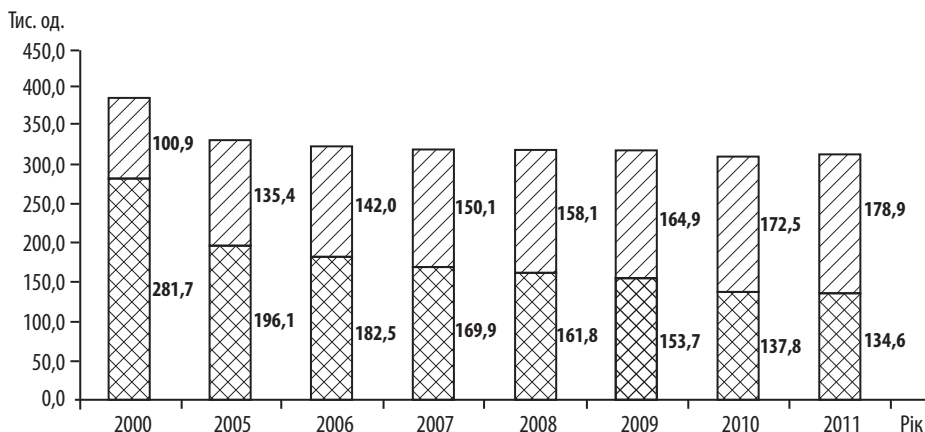

Рис. 3.15. Динаміка наявності сільськогосподарських тракторів у суб'єктів господарювання в Україні:

1 – сільськогосподарські підприємства; 2 – господарства населення

Складено за [56].

На ринку продажу сільськогосподарських колісних тракторів з потужністю двигуна 150 – 250 к. с. в Україні як у 2011 р., так і в 2012 р. переважали трактори ПАТ «ХТЗ», відповідно – 51 % и 43 % (рис. 3.16, рис. 3.17).

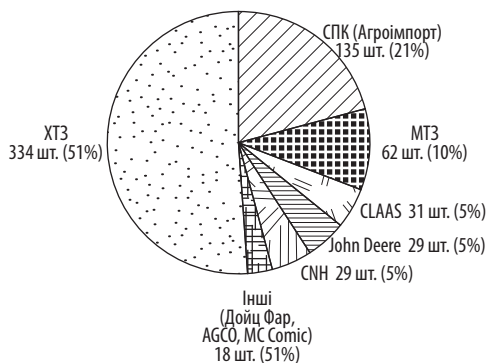

Рис. 3.16. Структура ринку колісних тракторів з потужністю двигуна 150–250 к. с. в Україні в 2011 р.

Складено за [56].

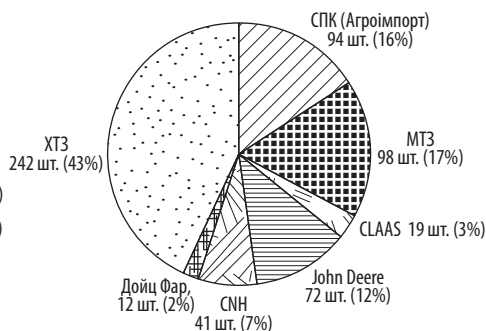

Рис. 3.17. Структура ринку колісних тракторів з потужністю двигуна 150–250 к. с. в Україні в 2012 р.

Необхідно зазначити скорочення питомої ваги виробництва ПАТ «ХТЗ» на ринку колісних тракторів з потужністю двигуна 150 – 250 к. с. у 2012 р. порівняно з 2011 р. на 8 %. Найбільш суттєво в 2012 р. порівняно з 2011 р. в Україні збільшилась доля ринку продажу тракторів MTЗ – на 7 % і John Deere – на 7 % (рис. 3.17).

Переважання частки продажів ПАТ «ХТЗ» характерне і для ринку сільськогосподарських колісних тракторів в Росії за допомогою двигуна 150 – 250 к. с. в 2011 і 2012 рр. відповідно 42 % і 41 % (рис. 3.18, рис. 3.19).

В 2012 р. порівняно з 2011 р. доля продажів ПАТ «ХТЗ» на ринку сільськогосподарських колісних тракторів з потужністю двигуна 150 – 250 к. с. у Росії скоротилась незначно – на 1 %. При цьому необхідно відзначити збільшення кількості проданих тракторів порівняно з попереднім роком на 118 одиниць.

В 2012 р. порівняно з 2011 р. частка продаж ПАТ «ХТЗ» на ринку сільськогосподарських колісних тракторів з потужністю двигуна 150 – 250 к. с. у Росії скоротилась незначно – на 1 %. При цьому необхідно відзначити збільшення кількості проданих тракторів порівняно з попереднім роком на 118 одиниць. Значні частки ринку продаж сільськогосподарських тракторів з потужністю двигуна 150 – 250 к. с. у Росії займають трактори виробництва John Deere – 30 % і MTЗ – 12 % в 2012 р. (рис. 3.19).

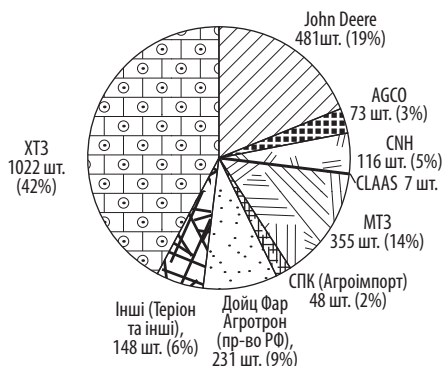

Рис. 3.18. Структура ринку колісних тракторів з потужністю двигуна 150–250 к.с. у РФ в 2011 р.

Складено за [56; 57].

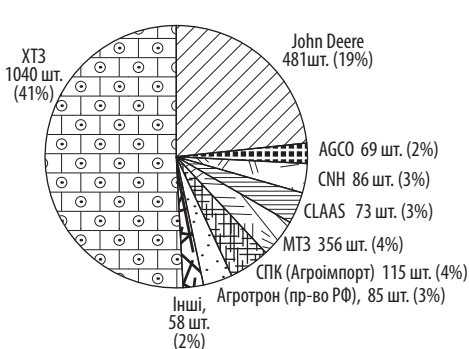

Рис. 3.19. Структура ринку колісних тракторів з потужністю двигуна 150–250 к.с. у РФ в 2012 р.

Виробничі потужності ПАТ «ХТЗ» розраховані на 6,5 тис. штук колісних і гусеничних тракторів у рік (рис. 3.20). Рівень спеціалізації існуючого технологічного обладнання на заводі складає 70 %, в тому числі 32 «жорстких» автоматичних лінії і 39 поточно-механізованих ліній.

Стримуючим фактором у перепрофілюванні виробничих потужностей є віковий склад наявного на підприємстві обладнання, 83,9 % якого має вік вище 20 років, 9,9 % – вище 15 років, що призводить до скорочення тривалості міжремонтних періодів і збільшення норм часу на його ремонт (рис. 3.21).

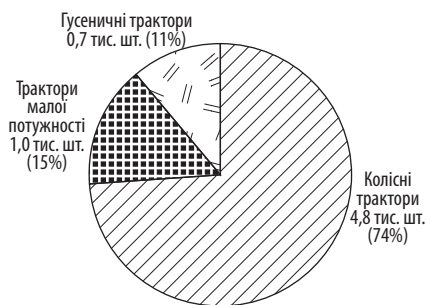

Рис. 3.20. Асортиментний потенціал виробничих потужностей ПАТ «ХТЗ»

Складено за [56].

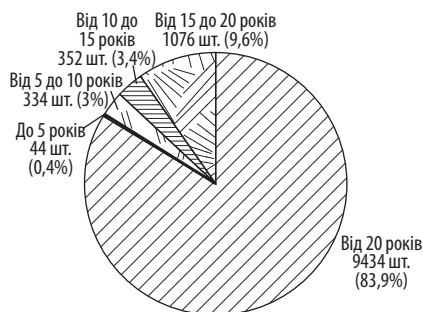

Рис. 3.21. Вікова структура основного та допоміжного технологічного обладнання на ПАТ «ХТЗ»

3. Оцінка можливостей і загроз від вступу України до СОТ для окремих галузей промисловості

Загальний наявний парк тракторів ПАТ «ХТЗ» у країнах світу складає 138325 шт., в тому числі на території РФ – 99210 шт. (71,7 %), України – 35400 шт. (25,6 %) (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Наявний парк тракторів виробництва ПАТ «ХТЗ» за країнами світу, шт.

Показник	Країна							Усього
	Таджикистан	Білорусь	Монголія	Молдова	Казахстан	Росія	Україна	
Кількість тракторів, шт.	19	26	640	800	2230	99210	35400	138325
Частка в загальному тракторному парку, %	0,0	0,0	0,5	0,6	1,6	71,7	25,6	100

Складено за [56].

Недостатня кількість центрів сервісного обслуговування продукції ПАТ «ХТЗ» свідчить про необхідність розробки відповідної програми з метою покращення якості сервісного обслуговування. Крім того, в країнах, що експлуатують тракторну техніку виробництва ПАТ «ХТЗ», існує незадоволений попит на оригінальні запасні частини.

В табл. 3.19 наведено аналіз сильних і слабких сторін сільськогосподарського машинобудування України (на прикладі ПАТ «ХТЗ»), а також загроз і можливостей зовнішнього середовища.

Таблиця 3.19

Аналіз сильних і слабких сторін сільськогосподарського машинобудування України (на прикладі ПАТ «ХТЗ»), а також загроз і можливостей зовнішнього середовища

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
1. Ринок	
- Відомість торгової марки; - Наявність великої кількості тракторів виробництва ПАТ «ХТЗ» 3-го тягового класу в наявних тракторних парках країни СНД.	- Неефективно організована система продажу нової тракторної техніки та її сервісне обслуговування; - Відсутність вітчизняного підприємства на ринку продажів тракторної техніки, яка була у користуванні та її капітального ремонту; - Недостатня присутність вітчизняного підприємства на ринку виробництва та продажу оригінальних запасних частин для тракторної техніки.

Продовження табл. 3.19

1	2
2. Продукт	
- Наявність конструктивно відпрацьованої моделі 3-го тяглового класу, яка пройшла тривалий період експлуатації у користувачів; - Базовий трактор 3-го тяглового класу по умовам експлуатації та простоті обслуговування відповідає рівню спеціалістів країн СНД, які його експлуатують; - Низька, порівняно із конкурентами із країн далекого зарубіжжя, ціна на трактор 3-го тяглового класу; - Трактори 3-го тяглового класу ПАТ «ХТЗ» можуть використовуватись господарствами, що мають по 3 тис. га, при застосуванні всіх сучасних технологій обробки посівів	- Більш низький, порівняно з конкурентами із далекого зарубіжжя, технічний рівень тракторної техніки; - Не завжди модернізація тракторної техніки, що виготовляється вітчизняним підприємством, виконується у руслі світових тенденцій; - Невисока якість виготовлення тракторної техніки
3. Виробництво та технологія	
	- Морально і фізично зношене вітчизняне обладнання; - Існуюча на підприємстві технологія та організація в багатьох випадках не відповідає фактичному типу виробництва
4. Фінанси	
	Критичний фінансовий стан вітчизняного підприємства
5. Кадри	
	Старіння кваліфікованих кадрів
6. Управління	
	Розроблена стратегія розвитку вітчизняного підприємства не відповідає його фактичному стану і тенденціям розвитку ринків продажу техніки
Зовнішні можливості:	Зовнішні загрози:
- Зростання світового попиту на продукти харчування; - Тенденція зростання виробництва продукції рослинництва в Україні;	- Відсутність зацікавленості у власника вітчизняного підприємства до його розвитку і фінансування програм модернізації; - Ініціювання кредиторами процедури банкрутства вітчизняного підприємства;

Закінчення табл. 3.19

Зовнішні можливості:	Зовнішні загрози:
▪ Досить ємний ринок тракторної техніки країн СНД; ▪ Можливість збільшення на ринках продажу б/у тракторної техніки, виробництва і реалізації запасних частин та сервісного обслуговування нової техніки	▪ Концентрація сільськогосподарських угідь у руках невеликої кількості власників; ▪ Низький рівень купівельної спроможності дрібних та середніх вітчизняних сільгоспвиробників

Складено авторами.

Отже, у світовому сільському господарстві впроваджуються нові ефективні агротехнології: консервуюча (на базі глибокого розпушування) мультуюча (на базі поверхневого розпушування) і прямиї посів культур. Для впровадження сучасної сільськогосподарської технології повинні використовуватися і відповідна сільськогосподарська техніка, включаючи трактори.

На світовому ринку виробництва сільськогосподарських тракторів домінують чотири крупних ТНК, на які припадає 40 % загального випуску продукції. Українська тракторна техніка поступається технічним рівнем закордонним аналогам, але є більш дешевою, крім того вона більш пристосована до умов експлуатації та рівня спеціалістів із країн СНД, які її експлуатують та обслуговують. Вітчизняна тракторна техніка не має ринків збуту в країнах – членах ЄС. Вона відповідає купівельній спроможності сільськогосподарських товаровиробників в країнах, що входять до МС.

3.3. Можливості і загрози від вступу для високотехнологічних галузей

3.3.1. Загальна оцінка ринку високотехнологічної продукції

Виробництво і експорт високотехнологічної продукції, яка виробляється будь-якою країною, стали сьогодні віддзеркаленням обраної моделі економічного зростання, індикатором ефективності інноваційної діяльності, досягнутого рівня технологічності промисловості та результативності витрат держави і бізнесу на розвиток інновацій у країні. Всі країни світу, які володіють виробництвами, здатними створювати високотехнологічну продукцію, прагнуть захищати, стимулювати і підтримувати власного виробника, зокрема тарифними і нетарифними заходами регулювання зовнішньої торгівлі. В умовах вибору Україною шляхів інтеграції до світогосподарської системи, членства протягом

п'яти років у СОТ, поглибленої інтеграції з ЄС і співробітництва з МС вкрай актуальним постає питання оцінки можливостей і загроз для високотехнологічних галузей промисловості, які визначають місце країни в економіці майбутнього [32 – 35].

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) на базі Міжнародної стандартної торговельної класифікації (МСТК) [36] до високотехнологічних галузей відносить, в узагальненому вигляді, наступні: авіакосмічну; фармацевтичну; конторського обладнання; телекомунікаційного обладнання та приладобудування. Але для більш детального вивчення світового ринку високотехнологічної продукції необхідно виокремити в цих п'яти галузях товарні групи, які слід відносити до високотехнологічних. Було прийнято за доцільне – обмежитися тризначним рівнем товарних підгруп МСТК [36 – 37].

В табл. 3.20 представлено класифікацію високотехнологічних галузей і товарів за МСТК, на базі якої проведено дослідження.

Таблиця 3.20

Класифікація високотехнологічних галузей і товарів за МСТК

Галузь	Код	Назва товару
1	2	3
Авіакосмічна Фармацевтична	792	Літаки та допоміжне обладнання, космічні кораблі та ракетonoсії, запчастини
	714	Двигуни неелектричні (реактивні, газові турбіни тощо)
	54	Лікарняна та фармацевтична продукція:
		541 – медична і фармацевтична продукція, різні види медикаментів
		542 – медикаменти (які включають ветеринарні медикаменти)
Конторське обладнання	75	Офісні машини і автоматичні машини обробки даних:
		751 – Офісна техніка
		752 – ЕОМ для обробки даних
		759 – деталі і аксесуари (не кришки корпусу, пакувальний ящик і т. д.) для машин 751 і 752
Комунікаційне обладнання	76	Телекомунікацій, звуковий запис і обладнання для репродукування:
		761 – Телевізори
		762 – Радіоприймачі
		763 – Пристрої для звукозапису та відтворення, пристрої для відеозапису
		764 – Обладнання для телекомунікацій, запчастини, аксесуари до 76
Приладо- будування	774	Електромедична і радіологічна апаратура
	776	Термоіонні прилади, мікросхеми, транзистори, катоди, діоди тощо

Закінчення табл. 3.20

1	2	3
	87	<i>Професійні, наукові інструменти і апаратура:</i>
		871 – оптичні інструменти і апаратура
		872 – інструменти і побутові прилади для медичних і ветеринарних наук
		873 вимірювачі та лічильники
		874 – інструменти, апарати для вимірювань, перевірки, аналізування та контролю
	88	<i>Апаратура для фотографування, обладнання, оптичні товари, запчастини:</i>
		881 – фотографічна апаратура та техніка
		882 – фотографічна і кінематографічна апаратура
		883 – кінематографічна плівка, експонована і проявлена
		884 – оптичні товари
		885 – годинники, наручні годинники

Таблиця складена за [36–38].

Як видно з табл. 3.20, кожна з п'яти галузей економіки, що були виділені як високотехнологічні, включає в себе декілька підгруп товарів. Визначивши групи товарів високотехнологічних галузей, можна провести аналіз структури світового ринку високотехнологічної продукції.

На рис. 3.22 і рис. 3.23 представлена динаміка об'ємів і питомої ваги світового експорту-імпорту високотехнологічної продукції відповідно. Зважаючи на зменшення в період з 2007 р. по 2012 р. об'ємів експорту та імпорту високотехнологічних товарів, спостерігається зниження частки високотехнологічної продукції в загальносвітовому експорті та в імпорті.

В 2012 р. в структурі світового експорту та імпорту високотехнологічної продукції найбільшу питому вагу займала продукція приладобудівної галузі – 40,4 % та 40,6 % відповідно, найменшу – товари авіакосмічної галузі – 8,4 % та 8,8 % відповідно. В світовому експорті високотехнологічної продукції в 2012 р. порівняно з 2007 р. помітно зросла частка фармацевтичної продукції, а зменшилася частка приладобудівної галузі, в імпорті зросла частка комунікаційного обладнання, а зменшилася також частка приладобудівної галузі.

В табл. 3.21 і табл. 3.22 представлено обсяги і частка експорту-імпорту високотехнологічної продукції за окремими країнами та угрупованнями.

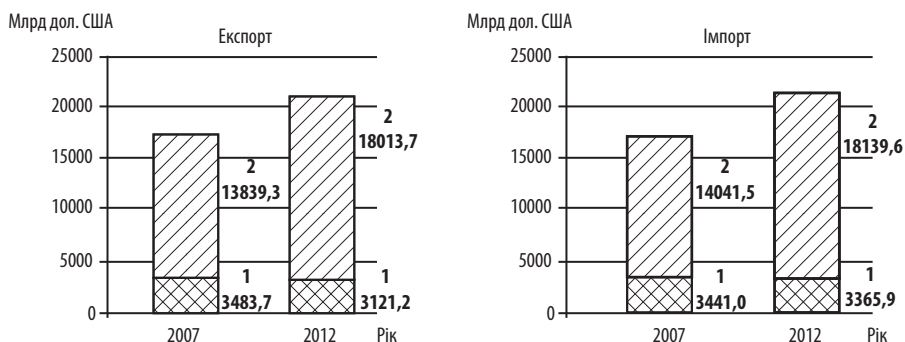

Рис. 3.22. Динаміка об'ємів світового експорту-імпорту високотехнологічної продукції:

1 – експорт-імпорт високотехнологічної продукції; 2 – загальний експорт-імпорт продукції

Складено за [41; 46].

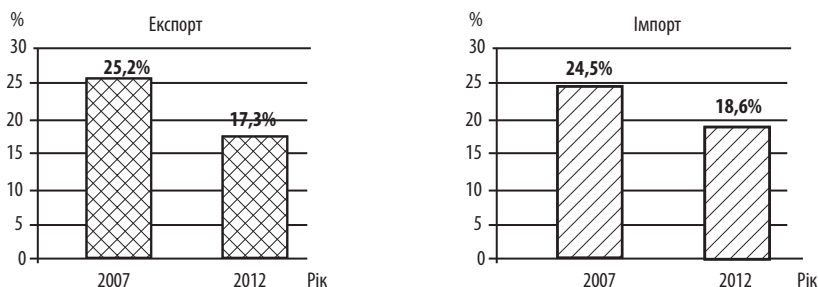

Рис. 3.23. Динаміка питомої ваги високотехнологічної продукції в загальносвітовому експорті-імпорті

Складено за [41; 46].

Таблиця 3.21

Обсяги експорту-імпорту високотехнологічної продукції за окремими країнами та угрупованнями, млрд дол. США

Країна / група країн	Рік					
	2007 р.			2012 р.		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
1	2	3	4	5	6	7
ЄС	351,8	391,8	-46,3	434,6	413,0	21,6
МС:	4,3	35,5	-31,2	8,0	60,1	-52,2
Росія	3,4	30,7	-26	6,5	52,3	-45,8
Білорусь	0,4	1,5	-1,1	0,7	5,4	-4,7

Закінчення табл. 3.21

1	2	3	4	5	6	7
Казахстан	0,5	3,3	-2,8	0,8	2,5	-1,7
Україна	1,5	4,5	-3	3,2	7,9	-4,6
Світ	3483,7	3441	42,7	3161,2	3365,9	-204,7

Складено за [41; 46].

Таблиця 3.22

**Частка окремих країн та угруповань у загальносвітовому експорті-імпорті
високотехнологічної продукції, %**

Країна / група країн	Рік			
	2007		2012	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
ЄС	10,1	11,4	13,75	12,27
МС:	0,12	1,03	0,25	1,79
Росія	0,1	0,89	0,21	1,55
Білорусь	0,01	0,05	0,02	0,16
Казахстан	0,01	0,09	0,02	0,07
Україна	0,04	0,13	0,10	0,23

Складено за [41; 46].

Частка країн ЄС в загальносвітовому експорті високотехнологічної продукції в 2012 р. склала 13,75 %, а в імпорті – 12,27 %, частка країн МС в експорті склала 0,25 %, а в імпорті – 1,79 %, частка України в експорті склала – 0,10 %, а в імпорті – 0,23 %.

Україна ще до офіційного приєднання до СОТ (наприкінці 2003 р.) з метою прискорення переговорного процесу взяла зобов'язання щодо приєднання до 16 секторальних угод та ініціатив, які передбачали введення нульових ставок імпортного мита на понад третину тарифних ліній промислової продукції (які складають основну частку імпорту), зокрема за всіма основними групами високотехнологічних товарів, які згідно з міжнародною класифікацією визначають рівень технологічного розвитку будь-якої держави (5 груп за МСТК).

Так, нульове імпортне мито введено в Україні з 2004 р. на інформаційні технології та фармацевтичні препарати, з 2006 р. – на наукове обладнання і медичне обладнання; з 2010 р. – на цивільну авіацію. Цей крок значно полегшив доступ до українського ринку продукції так званого критичного імпорту з провідних країн

світу і створило суттєві труднощі для українських виробників аналогічної високотехнологічної продукції, яка має відносно низький рівень конкурентоспроможності і на зовнішньому, і на внутрішньому ринку.

За показником частки високотехнологічних товарів у структурі експорту обробної промисловості (4,1%) Україна посідає 91 місце серед усіх країн світу, це свідчить про *слабку високотехнологічну складову українського експорту*.

На рис. 3.24, рис. 3.25 і рис. 3.26 представлена структура експорту високотехнологічної продукції ЄС, МС і України.

В 2012 р. в структурі **експорту** високотехнологічної продукції:

- ЄС – найбільшу питому вагу займає продукція фармацевтичної галузі – 32,1 %, найменшу – конторське обладнання – 6,1 %, а в структурі імпорту найбільшу – комунікаційне обладнання – 26,4 %, найменшу – товари авіакосмічної галузі – 16,3 % (рис. 3.24);

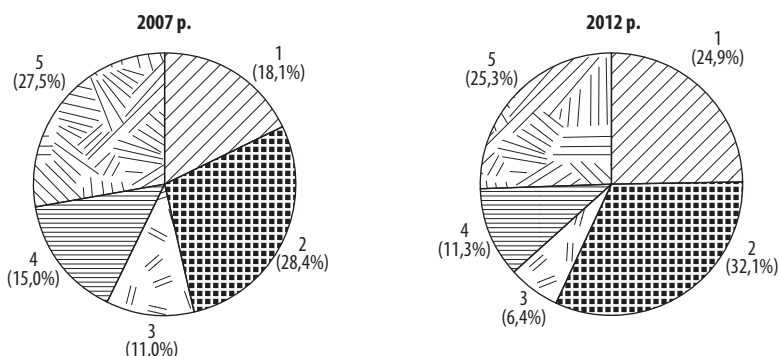

Рис. 3.24. Структура експорту високотехнологічної продукції ЄС:

1 – авіакосмічна; 2 – фармацевтична; 3 – конторське обладнання; 4 – комунікаційне обладнання;
5 – приладобудування

Складено за [41; 46].

- МС – найбільшу питому вагу займає продукція авіакосмічної галузі – 34,1 %, найменшу – конторське обладнання – 7,1 %, в структурі імпорту найбільшу – комунікаційне обладнання – 28,6 %, найменшу – товари авіакосмічної галузі – 8,7 % (рис. 3.25);
- України – найбільшу питому вагу займає продукція авіакосмічної галузі – 57,6 %, найменшу – конторське обладнання – 1,4 %, в структурі імпорту найбільшу – продукція фармацевтичної галузі – 42,9 %, найменшу – товари авіакосмічної галузі – 2,9 % (рис. 3.26).

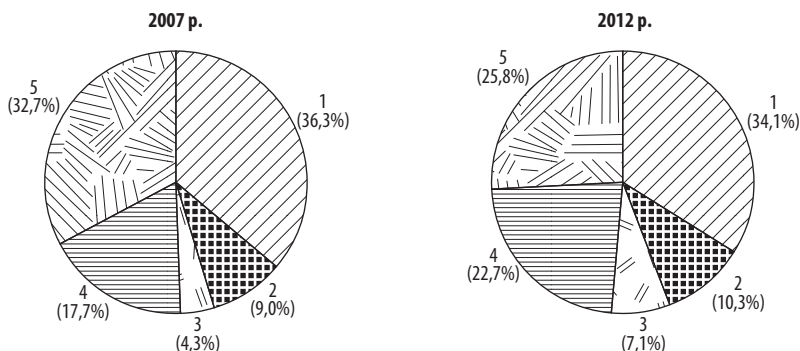

Рис. 3.25. Структура експорту високотехнологічної продукції МС:

1 – авіакосмічна; 2 – фармацевтична; 3 – конторське обладнання; 4 – комунікаційне обладнання;
5 – приладобудування

Складено за [41; 46].

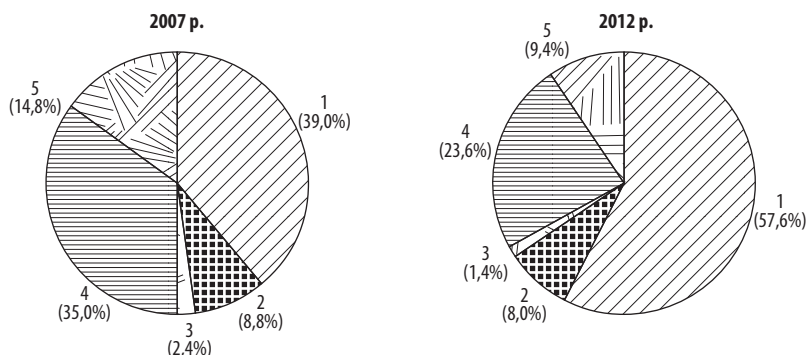

Рис. 3.26. Структура експорту високотехнологічної продукції України:

1 – авіакосмічна; 2 – фармацевтична; 3 – конторське обладнання; 4 – комунікаційне обладнання;
5 – приладобудування

Складено за [41; 46].

В табл. 3.23 представлено експорт високотехнологічної продукції України до окремих країн за галузями в 2012 р., млн дол. США.

В 2012 р. експорт України високотехнологічної продукції в вартісному вираженні до країн ЄС склав – 748,46 млн дол. США, а до країн МС – 1325,69 млн дол. США, отже, Україна експортувала в 2012 р. до країн МС високотехнологічної продукції на 577,23 млн дол. США більше, ніж до країн ЄС. Найбільшими імпортерами української високотехнологічної продукції серед країн ЄС стали: Угорщина та Німеччина, а серед країн МС – Росія.

Таблиця 3.23

Експорт високотехнологічної продукції України до окремих країн за галузями в 2012 р.,
млн дол. США

Країна	Галузі					
	Авіакосмічна	Фармацев- тична	Конторське обладнання	Комунікаційне обладнання	Приладо- будування	Разом
1	2	3	4	5	6	7
Австрія	12,9	0,05	16,6	10,5	1,39	41,44
Бельгія	0,001	0,5	0,09	11,5	0,82	12,91
Болгарія	0,052	0,3	0,3	0,3	0,3	1,25
Великобританія	12	0,1	0,3	10,3	2,68	25,38
Угорщина	0,029	7,5	2,7	360,3	13,34	383,87
Німеччина	130,5	12,1	1,2	4,2	10,3	158,30
Греція	0,009	-	0,03	0,0004	0,07	0,11
Данія	0,002	0,001	-	0,007	0,8	0,81
Ірландія	0,05	0,0006	0,02	-	0,0094	0,08
Іспанія	0,27	0,05	0,08	0,2	0,916	1,52
Італія	34,73	0,004	0,01	0,01	1,48	36,23
Кіпр	0,39	-	0,004	0,008	0,0942	0,50
Латвія	3,4	3,4	0,2	0,2	1,122	8,32
Литва	2,06	0,7	0,06	0,5	0,51	3,83
Люксембург	-	-	-	-	0,0002	0,0002
Мальта	-	-	0,005	-	0,0082	0,01
Нідерланди	0,013	5,8	17,9	5,9	1,572	31,19
Польща	9,5	1,4	1,2	0,7	11,8	24,60
Словаччина	0,14	1,7	0,03	0,05	0,511	2,43
Словенія	-	0,8	-	0,1	0,005	0,91
Португалія	1,72	-	0,04	0,04	0,0029	1,80
Румунія	0,072	0,05	0,08	0,08	2,667	2,95
Фінляндія		0,2	0,009	0,005	0,075	0,29
Франція	0,362	0,1	0,4	1,3	1,33	3,49
Чехія	0,288	0,4	0,7	0,7	1,15	3,24
Швеція	0,0004	-	0,02	0,04	0,308	0,37
Естонія	0,05	0,2	1,7	0,06	0,63	2,64

Закінчення табл. 3.23

1	2	3	4	5	6	7
ЄС загалом	208,54	35,36	43,68	407,00	53,89	748,46
Росія	785,8	44,4	8,3	216,1	141,7	1196,30
Білорусія	10	29,4	0,97	8,5	9,4	58,27
Казахстан	10,7	28,4	2,8	7,8	21,42	71,12
МС загалом	806,5	102,2	12,07	232,4	172,52	1325,69
Інші	849,56	121,44	11,05	121,3	94,69	1198,05
Всі країни	1864,6	259,0	66,8	760,7	321,1	3272,2

Складено за [46].

На рис. 3.27 і рис. 3.28 представлена структура експорту високотехнологічної продукції України до ЄС та МС за угрупованнями країн та за галузями в 2012 р. відповідно.

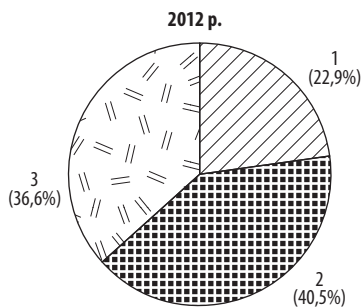

Рис. 3.27. Структура експорту високотехнологічної продукції України за угрупованнями країн в 2012 р.: 1 – ЄС; 2 – МС; 3 – інші

Складено за [46].

Україна в 2012 р. експортувала до країн МС 40,5 % від загального експорту високотехнологічної продукції, до країн ЄС лише 22,9 % і 36,6 % до решти країн світу. Найбільшу питому вагу в експорті високотехнологічної продукції України до ЄС займає продукція галузі комунікаційного обладнання – 54,4 %, найменшу – продукція фармацевтичної галузі – 4,7 %. Стосовно експорту до МС, то найбільшу питому вагу займає продукція авіакосмічної галузі – 60,8 %, найменшу – продукція галузі конторського обладнання – 1,0 %.

Тобто Україні для розвитку ринку високотехнологічної продукції необхідно розвивати зовнішню торгівлю з країнами ЄС, оскільки частка даних країн у світо-

вому експорту та імпорту значно перевищує частку країн МС, що свідчить про більший розвиток високотехнологічного сектора країн ЄС. Водночас країни МС, зокрема Росія, є найбільшими імпортерами високотехнологічної продукції України (40,5 % від загального експорту), тому з ними також необхідно продовжувати співпрацю.

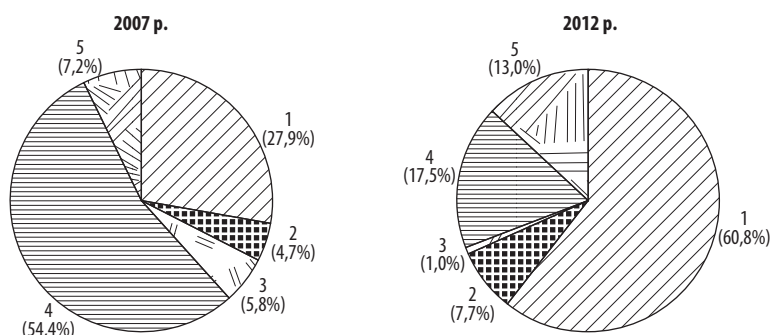

Рис. 3.28. Структура експорту високотехнологічної продукції України до ЄС та МС за галузями в 2012 р.:

1 – авіакосмічна; 2 – фармацевтична; 3 – конторське обладнання; 4 – комунікаційне обладнання;
5 – приладобудування

Складено за [46].

3.3.2. Перспективи розвитку для ринку продукції цивільного авіабудування України

Як видно з рис. 3.28, найбільшу питому вагу в експорті високотехнологічної продукції України займає продукція **авіакосмічної галузі** (в 2012 р. – 57,6 %).

Розглянемо більш докладно перспективи розвитку виробництва цивільних літаків у світі і в Україні в сучасних умовах.

В табл. 3.24 представлено прогноз середньорічних темпів приросту пасажирських авіап перевезень у регіонах світу в 2007 – 2026 рр.

На рис. 3.29 представлено динаміку відправлення (перевезення) пасажирів авіаційним транспортом в Україні в 2007 – 2012 рр.

Прогноз кон'юнктури ринку авіап перевезень на період 2007 – 2026 рр. фірмою Airbus Global Market Forecast є позитивним: світова динаміка збільшення пасажирських перевезень у регіонах світу буде зростати більш швидкими тем-

пами, аніж ВВП (середньорічний темп приросту пасажирських перевезень має скласти 4,9 %).

У 2010 р. комерційні рейси вітчизняних та іноземних авіакомпаній обслуговували 28 українських аеропортів та аеродромів, пасажиропотоки в яких зросли порівняно з 2009 р. на 14,4 % і склали 10,2 млн пас. За підсумками 2010 р. вітчизняним авіакомпаніям вдалось подолати, як і в докризовому 2008 р., шестимільйонну позначку пасажирських авіаперевезень (рис. 3.29) [38]. Темп зростання в 2010 р. порівняно з 2009 р. склав 19 %, у 2011 р. порівняно з 2010 р. – 23 %, у 2012 р. порівняно з 2011 р. – 8%.

Таблиця 3.24

**Прогноз середньорічних темпів приросту пасажирських авіаперевезень у регіонах світу
в 2007–2016 рр. та прогноз до 2026 р., %**

Регіон	2007 – 2016 рр.	2017 – 2026 рр.	2007 – 2026 рр.
КНР – Північна Америка	10,6	7,6	9,1
На внутрішніх лініях США	3,0	2,8	2,9
КНР – Європа	9,7	7,3	8,5
На внутрішніх лініях КНР	11,9	9,2	10,5
Азія – Північна Америка	6,1	4,7	5,4
Європа – Північна Америка	4,5	4,0	4,2
Європа – КНР	10,0	6,6	8,3
Північна Америка – Європа	3,5	4,8	4,2
Північна Америка – КНР	9,4	7,2	8,3
Азія – Європа	5,1	4,0	4,5
Північна Америка – Азія	4,7	4,7	4,7
Європа – Азія	5,6	4,3	5,0
Південна Америка – Європа	7,5	5,2	6,3
Індійський півострів - Північна Америка	6,1	4,5	5,3
Африка – Європа	7,1	4,3	5,7
Японія – Європа	4,7	4,3	4,5
Японія – Північна Америка	3,4	3,9	3,6
Північна Америка – Японія	4,1	3,7	3,9
Європа – Індійський півострів	9,3	7,0	8,2
Європа – Африка	5,3	4,2	4,7

Складено за [38].

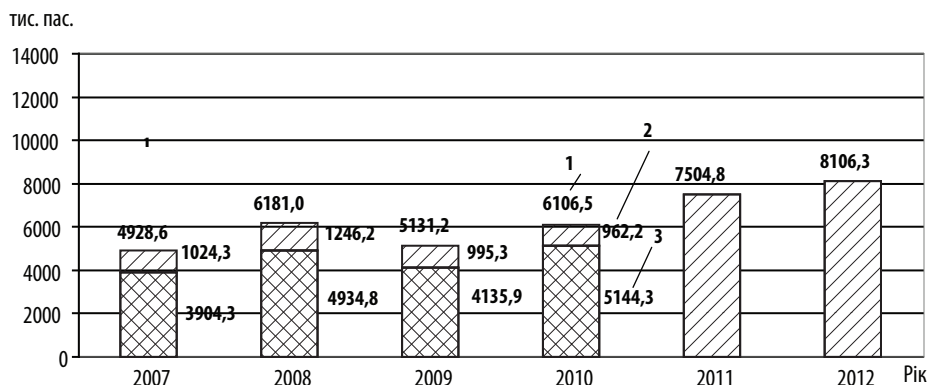

Рис. 3.29. Динаміка відправлення (перевезення) пасажирів авіаційним транспортом в Україні в 2007–2012 рр.:

1 – усього; 2 – внутрішні; 3 – міжнародні

Складено за [38].

У табл. 3.25 наведено характеристику стану світового парку літаків, у табл. 3.26 – структуру авіапарку регіональних літаків у Росії в 2011р., а у табл. 3.27 – характеристику авіапарку провідних українських авіакомпаній у 2011 р.

Таблиця 3.25

Характеристика стану світового парку літаків

Країна	Кількість, од.	Середній вік, рік	Наявний ресурс
США	8074	13,3	
Російська Федерація	2190	20,9	вичерпано
Канада	851	16,7	
Німеччина	656	7,6	
Китай	600	7,0	
Україна	477	22,2	вичерпано
Нідерланди	204	9,0	
Швейцарія	194	6,5	
Казахстан	185	22,0	вичерпано

Складено за [38].

Таблиця 3.26

Структура авіапарку регіональних літаків у Росії в 2011р.

Вітчизняного виробництва		Західного виробництва	
Тип літака	Кількість, од.	Тип літака	Кількість, од.
Ту-134	99	ATR-72-200	3
Ан-148	6	CRJ-100/200	28
Іл-114	2	SAAB 2000	5
Ан-26-100	28	DHC-8-300	1
Ан-24	101	ATR-42-320	12
Ан-140	4	EMB-120	5
Як-40	78	SAAB 340	5
Ан-38	3	Dash 8-100/200	2
Усього	321	Усього	61

Складено за [38].

Таблиця 3.27

Авіапарк провідних українських авіакомпаній у 2011 р.

Компанія	Тип літака	Кількість, од	Середній вік, рік
1	2	3	4
1. Aerosvit Airlines	Airbus A320, Boeing 737, Boeing 767, Antonov Ан-148	24	18,8
2. Bukovyna Aviation Enterprise	McDonnell Douglas MD-80/90	6	19,2
3. Dniproavia	Boeing 737, Boeing 767, Embraer 135/145	26	12,3
4. Donbassaero	Airbus A320, Airbus A321	9	15,5
5. ISD Avia	Canadair Regional Jet	3	3,8
6. Khors Air	Airbus A320, McDonnell Douglas MD-80/90	24	20,9
7. MRK	Saab 340	2	23,7
8. Sahand Airlines	McDonnell Douglas MD-80/90	2	16,4
9. South Airlines	Saab 340	2	20,7
10. Ukraine Government	Airbus A319	1	3,8
11. Ukraine International Airlines	Boeing 737, Boeing 737 Next Gen	19	14,8
12. UM Air	Airbus A320, Boeing 737, BAe 146 / Avro RJ, McDonnell Douglas MD-80/90	3	23,4

Закінчення табл. 3.27

1	2	3	4
13. UT Air Ukraine	ATR 42/72, Boeing 737	4	16,7
14. Wind Rose Aviation	Airbus 321, Embraer 190/195, McDonnell Douglas MD-80/90	6	11,8
15. Wizzair Ukraine	Airbus A320	2	3
Разом		133	16,2

Складено за [38].

Унаслідок старіння парку літаків країн СНД зберігається попит на придбання недорогих літаків, до яких, в першу чергу, належать літаки українського виробництва.

Станом на 2011 р. авіапарк провідних українських авіакомпаній майже повністю складається з літаків закордонного виробництва. Середній вік літаків українського повітряного флоту становить близько 16 років. Склад авіапарку українських авіакомпаній свідчить про інтенсивне витиснення з боку закордонних конкурентів літаків вітчизняного виробництва з ринку національних і міжнародних авіаперевезень (табл. 9).

Відповідно до звіту компанії Embraer за перший квартал 2011 р. в Україну авіакомпанії «Дніпроавіа» було продано десять літаків EMB-190 jets, що підтверджує існування тенденції до втрати конкурентних позицій українського авіапрому навіть на внутрішньому ринку. Структура авіапарку регіональних літаків Росії на 80 % складається з повітряних суден вітчизняного виробництва, переважна більшість яких потребує модернізації або заміни на нові.

У табл. 3.28 наведено дані щодо поставок пасажирських літаків у регіони світу за прогнозами компанії Airbus у період до 2026 р., а у табл. 3.29 представлено оцінку поставок пасажирських літаків у парк російських авіакомпаній у період до 2020 р. [38].

На рис. 3.30 представлена динаміка закупівель літаків закордонного виробництва українськими авіаперевізниками в 2005 – 2010 рр.

Згідно з прогнозами компаній Airbus, Boeing, Bombardier, JADC, Embraer, очікується глобальний попит на 30 – 120 регіональних комерційних турбореактивних літаків. Основні тенденції розвитку ринку світового авіаційного флоту за прогнозом на період до 2026 р. фірма Airbus оцінює таким чином (табл. 3.28):

- нові літаки будуть мати більш високу продуктивність, до 2027 р. перевізна потужність літака в середньому зросте на 40 % (прибуткова ставка на пасажиро-кілометр);

Таблиця 3.28

Поставки пасажирських літаків у регіони світу за прогнозами компанії Airbus у період до 2026 р.

Кількість місць у літаках	Регіони світу							
	Африка	Тихоокеанський регіон	СНГ	Європа	Латинська Америка та Кариби	Близький Схід	Північна Америка	Усього
50 – місць	80	352	78	590	183	19	1 264	2 566
70/85 – місць	168	461	298	873	164	43	1 580	3 587
100 – місць	174	219	85	617	237	63	976	2 371
125/210 – місць	473	4 152	455	3 568	975	392	4 234	14 249
Малі з 2-ма проходами	153	1 368	78	929	196	410	733	3 867
Середні з 2-ма проходами	53	781	27	341	24	162	227	1 615
Великі	27	711	11	274	16	157	87	1 283
Усього:	1128	8044	1032	7192	1795	1246	9101	29 538

Складено за [38].

Таблиця 3.29

Оцінка поставок пасажирських літаків у парк російських авіакомпаній у період до 2020 р.

Пасажиромісткість повітряного судна, місць	Кількість повітряних суден, од.
1	2
Більше 350	71-90
280-350	73-97
220-280	0-0
170-220	119-165
140-170	167-224
110-140	110-158
85-110	145-176
Усього магістральних	685-910
60-85 з ТРДД	100-110
60-85 з ТГД	35-45

Закінчення табл. 3.29

1	2
40-60 з ТРДД	49-55
40-60 з ТГД	68-77
20-40 з ТРДД	16-27
20-40 з ТГД	54-68
Усього регіональних	322-382
Разом	1007-1292

Складено за [38].

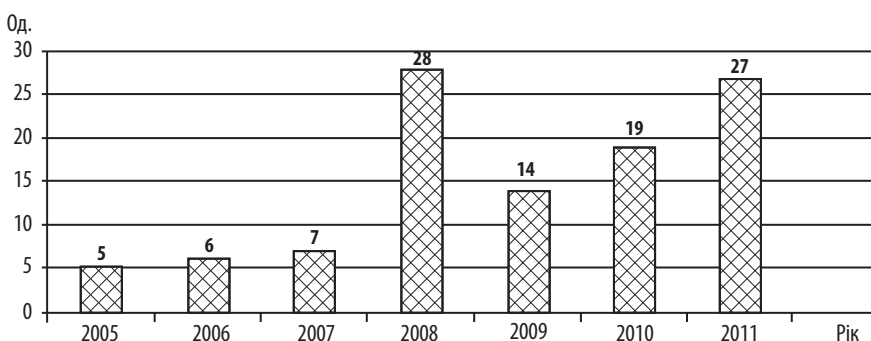

Рис. 3.30. Динаміка закупівель літаків закордонного виробництва українськими авіаперевізниками в 2005–2010 рр.

Складено за [38].

- географія постачань буде мати більш збалансовану структуру;
- найбільшим ринком нових літаків за обсягами й за місткістю ринку буде Азіатсько-Тихоокеанський регіон;
- через 20 років 82 % світового парку авіаційної техніки будуть становити нові літаки;
- прогнози віддають перевагу реактивним літакам, при цьому простежується тенденція до збільшення виробництва реактивних регіональних літаків більшої місткості (75 – 90, 90 – 120 і більше місць);
- для задоволення попиту до 2027 р. необхідно буде виготовити 29538 нових літаків.

Ємність російського ринку регіональних літаків до 2020 р. становить близько 480 одиниць (табл. 3.29). За період 2005 – 2010 рр. українськими авіаперевіз-

никами було придбано 106 літаків закордонного виробництва (рис. 3.30), з яких 80 % було поставлено в 2008 – 2011 рр.

Конкурентоспроможність літака складається з оцінки його з позицій суб'єктів інфраструктури, експлуатантів і споживачів (рис. 3.31).

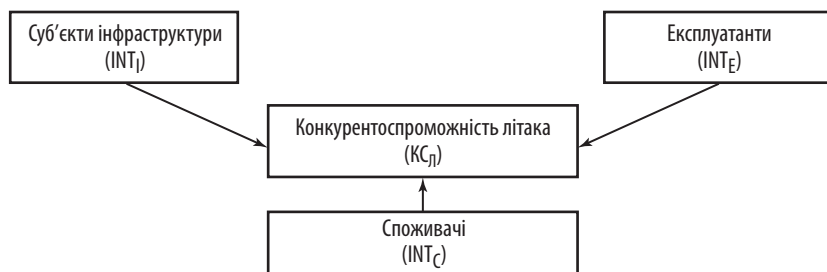

Рис. 3.31. Схема оцінки конкурентоспроможності літака

В табл. 3.30 наведено результати розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності 50-місних повітряних суден.

Таблиця 3.30

Розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності 50-місних повітряних суден

Назва	КСЛ	Ранг	складові конкурентоспроможності літака					
			INTC	Ранг	INTI	Ранг	INTE	Ранг
Ан-140-100	0,429	10	0,328	9	0,590	6	0,377	11
Ан-24РВ	0,511	5	0,398	6	0,578	7	0,684	2
Ан-74ТК-100/-200	0,461	8	0,235	10	0,102	11	0,635	4
Ил-114-100	0,688	1	0,406	5	0,655	3	0,862	1
АТР-42-500	0,478	6	0,397	7	0,653	4	0,677	3
Saab 2000	0,470	7	0,506	2	0,615	5	0,515	7
CRJ 200	0,568	2	0,498	3	0,367	10	0,484	8
Dash 8-300В	0,430	9	0,379	8	0,680	2	0,481	9
F-50	0,529	3	0,616	1	0,739	1	0,615	5
ERJ-145(EMB-145)	0,520	4	0,482	4	0,488	9	0,462	10
MA-60	0,404	11	0,229	11	0,506	8	0,529	6

Складено за [38]

За загальною інтегральною оцінкою в класі 50-місних літаків Ан-24 (знятий з виробництва) посідає 5-е місце, Ан-74ТК – 8-е місце, а Ан-140 – передостаннє 10-е місце (табл. 3.30).

Порівняльна характеристика літака Ан-74ТК з літаками інших конкурентів свідчить про такі його позиції:

1) До недоліків слід віднести:

- за питомою вагою вартості літака на одного пасажирів – 5-е місце;
- за паливною ефективністю (у розрахунку кількості палива на одного пасажирів) – 10-е місце;
- за кількістю авіапригод на один мільйон рейсів – 4-е місце;
- за необхідною довжиною злітно-посадкової смуги – 1-е місце;
- за максимальною злітною масою – 1-е місце;
- за вартістю перельоту одного пасажирів на 1 кілометр – 3-е місце;
- за комфортом пасажирів (у розрахунку простору салону на одного пасажирів) – 11-е місце.

2) До переваг слід віднести:

- за пасажировміщенням – 3-є місце (перевага);
- за крейсерською швидкістю літака – 3-є місце (перевага).

Порівняльна характеристика літака Ан-140 з літаками інших конкурентів свідчить про такі його позиції:

1) До недоліків слід віднести:

- за паливною ефективністю (кількість палива на пасажирів) – 7-е місце;
- за кількістю авіапригод на один мільйон рейсів – 1-е місце;
- за необхідною довжиною злітно-посадкової смуги – 5-е місце;
- за максимальною злітною масою – 7-е місце;
- за вартістю перельоту одного пасажирів на 1 кілометр – 6-е місце;
- за крейсерською швидкістю літака – 5-е місце.

2) До переваг слід віднести:

- за питомою вагою вартості літака на одного пасажирів – 8-е місце;
- за пасажировміщенням – 3-є місце.

В табл. 3.31 наведено дані щодо випуску регіональних літаків на підприємствах-виробниках України в 2003 – 2011 рр., а в табл. 3.32 – наведено основні фінансово-економічні показники діяльності провідних виробників комерційних літаків у світі та Україні в 2010 р.

Порівняно з основними конкурентами Embraer та Bombardier харківське підприємство ХДАВП виробляє майже в 100 разів менше літаків, що значно

зменшує рівень присутності та його конкурентоспроможність на світовому ринку. Порівняння обсягу продажів регіональних літаків ХДАВП з конкурентами вказує на істотне його відставання від лідерів за основними фінансово-економічними показниками (табл. 3.32).

Таблиця 3.31

Випуск регіональних літаків на підприємствах-виробниках України в 2003–2011 рр.

Рік	ХДАВП	КіДАЗ «Авіант»	АНТК ім. Антонова	усього	з них пасажирські
2003	3 – Ан-140, 1 – Ан-74ТК-100	-	-	4	4
2004	2 – Ан-140-100	-	1 – Ан-148-100	3	3
2005	1 – Ан-74Т-200А, 2 – Ан-140-100	2 – Ан-32П	1 – Ан-148-100 (до- слідний)	6	4
2006	-	2 – Ан-32Б	-	2	0
2007	-	1 – Ан-32П	-	1	0
2008		3 – Ан-32П	-	3	0
2009	3 – Ан-74Т-200А	1 – Ан-148	-	4	4
2010	-	-	4 – Ан-148; 2 – Ан-32	6	4
2011	1 – Ан-74ТК-300	-	1 – Ан-148; 2 – Ан-32	4	1

Складено за [38].

Таблиця 3.32

Основні фінансово-економічні показники діяльності провідних виробників комерційних літаків у світі та Україні в 2010 р.

Компанія (країна) Відділення	Загальний обсяг продаж, млн дол.	Операційний прибуток, млн дол.	Активи, млн дол.	Загальна чисельність персоналу, чол.
1	2	3	4	5
Boeing (USA)	64 306	4 971	33 170	160 500
регіональні літаки	31 834	3 006	н/д	н/д
EADS (Netherlands) (без ATR)	60 608	1 572	52 216	121 691
регіональні літаки	36 659	350	н/д	н/д
General Dynamics (USA)	32 466	3 945	21 368	90 000
регіональні літаки	5 299	860	н/д	н/д

Закінчення табл. 3.32

1	2	3	4	5
Bombardier (Canada)	17 712	1 050	10 827	65 200
регіональні літаки	8 614	448	н/д	н/д
Textron (USA)	10 525	416	12 625	32 000
регіональні літаки	2 563	-29	н/д	н/д
Dassault Aviation (France)	5 547	783	6 185	11 551
регіональні літаки	4 276	н/д	н/д	н/д
Embraer (Brazil)	5 364	392	6 002	18 884
регіональні літаки	2 889	241	н/д	н/д
Hawker Beechcraft (USA)	2 805	-174	2 279	6 800
ATR (France-Italy, EADS)	1 350	н/д	н/д	н/д
ХДАВП (Україна)	20	-30	272	4 724

Складено за [38].

В табл. 3.33 наведено аналіз сильних і слабких сторін авіабудівної промисловості (на рівні підприємства ХДАВП), а також загроз і можливостей для авіабудування України у зв'язку із впливом зовнішнього середовища – інтеграційними процесами з ЄС і Митним союзом ЄврАзЕС.

Таблиця 3.33

Аналіз сильних і слабких сторін авіабудівної промисловості (на рівні підприємства), а також загроз і можливостей для авіабудування України у зв'язку із впливом зовнішнього середовища

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
I. Рівень підприємства	
1. Продукція	
Висока конкурентоспроможність за наступними показниками: ▪ крейсерська швидкість; ▪ пасажироміщення	Низька конкурентоспроможність за наступними показниками: ▪ велика вартість перельоту пасажирів на 1 км; ▪ велика злітна маса літака; ▪ велика вартість літака на одного пасажирів; ▪ невисока надійність літака; ▪ необхідна довга злітно-посадкова смуга; ▪ низька комфортність пасажирів; ▪ низька паливна ефективність

1	2
2. Технологічний рівень і основні фонди	
	- Технологічне відставання від закордонних конкурентів у зв'язку з відсутністю коштів на модернізацію; - Високий рівень зносу основних фондів у зв'язку з відсутністю коштів на їх оновлення
3. Виробництво	
	- Одиничне та дрібносерійне виробництво за умови збереження надлишків виробничих потужностей; - Висока енергоємність виробництва; - Довгий строк підготовки серійного виробництва
4. Фінанси	
	- Слабкий фінансовий стан підприємств галузі з негативною динамікою; - Обсяги продажу не покривають витрати на виробництво, внаслідок чого зростає збитковість діяльності підприємства; - Неефективне використання кредитних ресурсів у зв'язку з їх дорожнечою та необґрунтованим ростом незавершеного виробництва
5. Збут продукції	
	- Сервісне обслуговування в експлуатації літаків не відповідає світовим стандартам; - Нерозвинута логістика запасних частин; - Недосконалість системи просування продукції на закордонні ринки
6. Кадри та стимулювання праці	
	- Старіння та скорочення кваліфікованого кадрового складу; - Низький рівень заробітної платні та затримка з її виплати
Можливості	Загрози
II. Міжнародний рівень	
- Існує тенденція до зростання авіаперевезень у світі; - Ємний та зростаючий світовий ринок для поставок нових регіональних пасажирських літаків; - Усього 8 держав світу (включаючи Україну) мають замкнутий цикл ви-	- Скорочення присутності літаків «Антонова» на світовому ринку у зв'язку з закінченням строку їх експлуатації внаслідок вичерпання їх ресурсу, а також незначних поставок нових літаків для їх заміни; - Низький міжнародний імідж підприємства у зв'язку з невиконанням договірних обов'язків і переносом строків поставок нових літаків

Продовження табл. 3.33

1	2
робництва літаків: від проектної розробки до випуску, тому є можливість організувати випуск вітчизняних літаків у країнах, що не мають власної авіаційної галузі; ▪ Кооперація з закордонними авіабудівними підприємствами з виробництва комплектуючих виробів, вузлів та агрегатів на літаки закордонного виробництва	▪ АНТК ім. Антонова передає на російські підприємства технічну документацію з виробництва вітчизняних літаків, а останні роблять все можливе, щоб скоротити кооперацію з українськими авіаційними підприємствами; ▪ Нестабільні політичні відносини з Росією на міжнародному рівні при певній залежності випуску українських літаків від поставок по кооперації з російських підприємств деяких високотехнологічних вузлів; ▪ Можлива купівля концерном EADS акцій російського «ОАК»; ▪ Пряма конкуренція більшості проектів українських регіональних пасажирських літаків з європейськими аналогами; ▪ Галузеві стандарти в авіаційній промисловості України не відповідають західноєвропейським; ▪ Заборона США та деяких держав ЄС на польоти над своєю територією літаків застарілих типів; ▪ Виключення України з категорії I та віднесення її до категорії II у зв'язку з порушенням стандартів авіаційної безпеки, що визначені ICAO
III. Національний рівень	
▪ У зв'язку з проведенням в Україні Євро-2012 з футболу були відбудовані нові аеропорти та злітно-посадкові смуги в м. Києві, м. Донецьку, м. Харкові та м. Львові; ▪ Організація дієвої державної підтримки галузі, включаючи як фінансування, так і розвиток лізингової системи та лобювання інтересів виробників регіональних літаків	▪ Невизначеність стратегії держави у сфері розвитку вітчизняного авіабудування; ▪ Недостатня державна підтримка галузі; ▪ Незначна ємність внутрішнього ринку, яка недостатня для компенсації коштів, необхідних для розробки нових моделей літаків та беззбиткової діяльності вітчизняних заводів-виробників; ▪ Конкуренція у внутрішніх перевезеннях пасажирів з боку автомобільного та залізничного транспорту; ▪ Заміна вітчизняних авіаперевізників закордонними; ▪ Концентрація авіаперевезень (як міжнародних, так і внутрішніх) в аеропортах м. Києва, м. Донецька та м. Дніпропетровська; ▪ Старіння парку вітчизняних літаків у національних авіаперевізників та заміна його закордонними літаками; ▪ Слабка розвинутість лізингової системи просування вітчизняних літаків на внутрішньому ринку

Закінчення табл. 3.33

1	2
IV. Галузевий рівень	
Створення єдиної вертикально та горизонтально інтегрованої структури з проектування та серійного випуску обмеженого асортименту конкурентоспроможних літаків	- Відсутність у галузі єдиної вертикально та горизонтально інтегрованої структури, яка б проводила скоординовану науково-технічну, маркетингову та фінансово-економічну політику; - Відсутня цілеспрямована політика проєктанта (АНТК ім. Антонова) і національних виробників (ХДАВП та КіДАЗ «Авіант») з концентрації зусиль щодо серійного випуску того чи іншого літака, в результаті чого: - Жоден із літаків серійно не виробляється на вітчизняних підприємствах; - Проектант продовжує розробку нових моделей літаків в той час як серійно виробляються вже розроблені; - Заводи-виробники власними силами доводять окремі проектно-конструкторські розробки АНТК ім. Антонова

Складено за [20].

Світовий ринок регіональних літаків має тенденцію до зростання, але надзвичайно велика конкуренція потребує виваженої державної політики та підтримки галузі. Відсутність виваженої державної стратегії розвитку галузі, суттєвої її підтримки та недостатній контроль за поточною діяльністю українських авіабудівних підприємств призвели до втрати нею конкурентоспроможності, набуття стану «понадкритичної неплатоспроможності» та втрати на цей час перспективи розвитку. Без цілеспрямованої державної політики та підтримки авіабудівна галузь не має перспективи сама вийти з кризи та знайти внутрішні можливості для розвитку.

У зв'язку з тим, що Україна не може самостійно зберегти національне авіабудування, необхідно розвивати співробітництво і тісну кооперацію як з підприємствами з Росії, так і з країнами Західної Європи.

Для збереження виробничого потенціалу авіабудівної галузі України доцільно:

- створити транснаціональну вертикально та горизонтально інтегровану компанію на базі попередньо приватизованих АНТК ім. О. К. Антонова та КіДАЗ «Авіант» разом з російською «Об'єднаною авіаційною корпорацією» з проектування та серійного виробництва пасажирських і транспортних літаків вітчизняної розробки;

- створити спільне підприємство на базі попередньо приватизованого авіабудівного підприємства (наприклад ХДАВП) разом із закордонними авіабудівними компаніями, зокрема з країн – членів ЄС з виготовлення вузлів, агрегатів та інших комплектуючих виробів для літаків закордонного виробництва.

Для успішної реалізації наведених вище пропозицій органам державного управління, яким підпорядковане підприємство, доцільно зробити наступне:

- здійснити фінансове оздоровлення підприємства;
- провести реструктуризацію виробництва з метою скорочення надлишкових потужностей.
- розробити комплекс заходів з реалізації наведених вище пропозицій і здійснити їх.

Певна перспектива для розвитку українського авіакосмічного комплексу може відкритися у зв'язку з попередніми домовленостями від 17.12.2013 р., досягнутими після зустрічі в Москві президентів України і Росії.

У напрямку співпраці українського і російського авіапромів (частка співпраці з російським авіапромом останніми роками не перевищувала 10 % у загальних обсягах проектів українського літакобудування) були попередньо погоджені наступні проекти [39]:

- *проект спільного випуску близько 80 літаків Ан-124* на замовлення Росії може принести Україні 12,89 млрд дол. прибутку. Проект передбачає істотне збільшення замовлень як конструкторських робіт, так і безпосередньо виробничих, оскільки сьогодні в Ульяновську є тільки робочі документи на виготовлення літака, притому навіть хвостове оперіння «Руслана» робить Україна. Крім того, українські авіапідприємства мають відповідні кадри, досвід і необхідну документацію як на планер, так і на потрібні авіаційні двигуни для відновлення серійного виробництва «Русланів», чого поки що немає на російських підприємствах. Участь України у такому проекті дозволить зберегти її місце (разом з Росією) як світового монополіста на ринку перевезень великогабаритних вантажів;
- продовження співробітництва з випуску для РФ літаків *Ан-70, Ан-148, Ан-140*. Сьогодні в Росії немає альтернативи вказаними машинам, а затримка на кілька років можлива хіба що стосовно Ан-70 – до того моменту, коли він буде на ринку.

Узагальнюючи представлені аналітичні матеріали, можна дійти висновку, що, незважаючи на світову фінансово-економічну кризу, з часу приєднання України

до СОТ відбувається диверсифікація та зміна структури українського експорту. Це не лише сприяє зниженню залежності національної економіки від окремих географічних ринків, а й зумовлює необхідність для українського уряду захищати інтереси національних виробників на нових ринках.

Висновки до розділу 3

Отже, можна зробити наступні **висновки**:

1. **Металургійна промисловість** – одна з провідних галузей економіки України, яка займала в 2012 р. 16,0 % в обсягах промислового виробництва, 27,5 % в експорті товарів з країни та 11,7 % у чисельності працюючих у промисловості. В той же час, *масштабність і значущість металургійної галузі для економіки України після вступу до СОТ знизилася.*

2. В 2012 р. порівняно з 2007 р. частка металургії у структурі експорту з України знизилася до 27,5 % у загальному обсязі по країні проти 42,2 % у 2007 р., а в структурі імпорту – знизилася до 6,2 % проти 7,8 % у 2007 р. Після вступу до СОТ позитивне сальдо зовнішньоторгового балансу металургійної продукції України зменшилось на 2,39 млрд дол. США. Відтак, у 2012 р. порівняно з 2007 р. питома вага продукції металургії в Україні впала як в експорті (в 1,53 рази), так і в імпорті (в 1,26 рази).

3. У період 2007 – 2012 рр. відбулося *скорочення обсягу експорту металургійної продукції з України як у натуральному, так і у вартісному виразі.* Металургійна продукція, що експортується з України, має значно нижчу додану вартість, ніж та, що імпортується. *Переважає ціна імпорту над ціною експорту має негативну тенденцію до збільшення.*

4. Після вступу до СОТ для української продукції в цілому відбулось суттєве зниження тарифних ставок та лібералізація доступу на світові ринки, поряд із цим внутрішній ринок України став більш відкритим для імпортової продукції. Так, ринок металургійної продукції ЄС є більш відкритим, ніж відповідний ринок країн – учасниць МС, про що свідчить відсутність квот та ввізного мита на основні види металургійної продукції (ввізне мито за ставкою від 0 % до 3,2 % встановлено для труб). Доступ до ринку металургійної продукції МС обмежено за рахунок використання ввізного мита за ставками від 5 % до 15 % та квотами на окремі види продукції. Захист внутрішнього ринку металургійної продукції України обмежується використанням ввізного мита на сталь і напівфабрикати за ставкою від 0 % до 32 %.

5. Після вступу до СОТ питома вага українського експорту металургійної продукції до третіх країн, які не є членами ЄС і МС, у структурі загального експорту (у вартісному виразі) збільшилася в 2012 р. проти 2007 р. на 1,4 %. Частка експорту до країн ЄС скоротилася майже на 2 %, а до МС – збільшилась на 0,68 %, що свідчить про *незначну переорієнтацію ринків збуту вітчизняної продукції*. В той же час, обсяг імпорту з країн ЄС скоротився на 27,1 % (в натуральному виразі скоротився на 5,9 %); з країн МС – скоротився на 41,5 % (в натуральному виразі скоротився на 35,7 %); з інших країн – збільшився в 3,2 рази (в натуральному виразі збільшився на 8,7 %). Це підтверджує висновок щодо *зниження торговельної активності України у сфері металургії як з країнами ЄС так і з країнами МС, а також переорієнтації на торгівлю з іншими країнами*.

6. У період 2007 – 2012 рр. відбулося скорочення обсягів виробництва основних видів металургійної продукції. Незбалансованість виробничих потужностей і асортименту продукції, що виробляється, сприяла *зростанню імпоротної залежності галузі та її експортної спрямованості при зростаючій ємності внутрішнього ринку*. Через низький технологічний рівень продукції вітчизняного виробництва та низьку конкурентоспроможність підприємства галузі *втрачають як зовнішні, так і внутрішні ринки збуту*.

7. У 2014 р. надлишок потужностей на світовому ринку металургійної продукції та висока конкуренція матимуть вплив, однак попит може зрости за рахунок відновлення економіки Єврозони, а також завдяки стабілізації і зростанню на ринках Північної Америки.

8. *Машинобудування* – одна з провідних галузей економіки України, яка займала в 2012 р. більше 5 % у ВВП країни та більше 10 % в обсягах промислового виробництва, а також 19,3 % в експорті товарів з країни. Після вступу до СОТ значущість машинобудування в обсягах виробництва промислової продукції зменшилась на 3,5 %, але питома вага експорту товарів машинобудування з країни збільшилася на 2,1 %.

9. Після вступу до СОТ основні показники економічної безпеки машинобудівної галузі України не поліпились – з восьми основних показників сім не відповідають пороговому значенню.

10. *Машинобудування – експортоорієнтована галузь*. Внаслідок лібералізації режиму доступу України до зовнішніх ринків в результаті вступу до СОТ *суттєвого збільшення обсягів виробництва продукції машинобудування не відбулось*. В той же час, *експорт продукції машинобудування у вартісному вимірі збільшився в майже у 2,5 рази – з 42,8 млрд грн у 2007 р. до 106,2 млрд грн у 2012 р. і становив 73,8 % в обсязі виробництва машинобудівної продукції. Імпорт продук-*

ції машинобудування збільшився у 1,8 рази. Частка продукції машинобудування в загальному експорті українських товарів зросла з 17,2 % у 2007 р. до 19,3 % у 2012 р., а в загальному імпорті товарів зменшилась з 32,7 % до 26,5 %.

11. У 2012 р. збільшився темп зростання обсягів продукції машинобудування на експорт, який перевищив темп зростання імпорту продукції майже у 1,4 рази. Величина від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі зменшилась на 18,9 %. Збільшилось позитивне значення сальдо торгівлі з країнами СНД і суттєво зросло від'ємне значення сальдо торгівлі з ЄС та іншими країнами.

12. Вартість 1 тонни експорту продукції з України збільшилась за всіма товарними позиціями. Одночасно значно збільшилися ціни на імпорт продукції машинобудування, що свідчить про зростаючу тенденцію імпорту в Україну технологічної продукції з більшою доданою вартістю порівняно з вітчизняною.

13. Порівняно з 2007 р. в експорті машинобудівної продукції з України в 2012 р.: збільшилася питома вага залізничних локомотивів і вагонів, а також літальних апаратів; зменшилася питома вага котлів, машин; електричних машин; засобів наземного транспорту, крім залізничного. За цей же період в імпорті продукції машинобудування переважала високо- і середньотехнологічна продукція: збільшилася питома вага електричних машин, зменшилась – реакторів ядерних; котлів і машин, а також засобів наземного транспорту.

14. Продукція з високою доданою вартістю йде переважно до Російської Федерації (літальні апарати, електричні машини та устаткування). Вступ України до СОТ відкрив ринки країн ЄС та інших країн світу. Але в найбільших обсягах експорт продукції машинобудування здійснювався до країн Митного союзу (понад 60 %). В країни ЄС цей обсяг становив 19,2 %. Питома вага інших країн в експорті продукції ледь перевищила 16 %. Імпорт продукції в найбільшому обсязі здійснювався з країн ЄС (більше 40 %) та інших країн (також більше 40 %).

15. Частка імпорту в ємності внутрішнього ринку машинобудівної продукції збільшилась із вступом до СОТ та відкриттям нових ринків з 64,3 % до 83 %. Тому для українського машинобудування найбільш актуальним є питання реалізації потенціалу імпортозаміщення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

16. Заходи державної програми України з економічного розвитку на 2013 – 2014 рр.: імпортозаміщення, протекціонізм, державна підтримка галузей, державні гарантії, державний «банк реконструкції та розвитку» і т. ін.) по суті, спрямовані, насамперед, на підтримку традиційних галузей, а вибір галузей у програмі свідчить про орієнтацію на підтримку бізнесу, наближеного до влади. Ефективність політики підтримки саме «старих» галузей сумнівна (і обставле-

на багатьма умовами, які дуже рідко можна виконати) навіть у країнах на етапі індустріалізації; і вона завжди завдавала тільки шкоди в країнах із уже розвинутою промисловістю. Як наслідок, підтримувати треба точки зростання в нових галузях, наприклад, тих, що орієнтуються на створення шостого технологічного укладу на період до 2030 р. і які забезпечать технологічне лідерство.

17. Від вступу України до СОТ найбільше постраждало *автомобілебудування*, що пов'язано зі зменшенням ставки імпортного ввізного мита з 25 % до 10 % і втратою конкурентної переваги вітчизняними виробниками легкових автомобілів перед іноземними, які прагнули вийти на український ринок. Україна та країни – учасники МС не є провідними світовими виробниками легкових автомобілів. Вітчизняна продукція не охоплює всіх сегментів автомобільного ринку країни та значно поступається конкурентам і потребує підвищення якості своєї продукції та її технічного рівня. Сьогодні основними проблемами українського автомобілебудування є відносно низький техніко-економічний рівень, слабо розвинуте виробництво комплектуючих, неналежна реалізація потенціалу міжнародного науково-технічного співробітництва, відставання у впровадженні екологічних стандартів, невирішеність проблеми утилізації старих автомобілів. Для вирішення вказаних проблем необхідна кооперація з зарубіжними виробниками з країн – членів ЄС з метою створення спільних підприємств зі збирання сучасних легкових автомобілів різного класу.

18. Для впровадження сучасної сільськогосподарської технології у провідних країнах світу використовується відповідна сільськогосподарська техніка, включаючи трактори. На світовому ринку виробництва сільськогосподарських тракторів домінують чотири крупних ТНК, на які приходить 40 % загального випуску продукції. Українська тракторна техніка поступається технічним рівнем закордонним аналогам, але є більш дешевою, крім того вона більш пристосована до умов експлуатації та рівня спеціалістів із країн СНД, які її експлуатують та обслуговують. Вітчизняна тракторна техніка не має ринків збуту в країнах – членах ЄС, в той же час, вона відповідає купівельній спроможності сільськогосподарських товаровиробників в країнах, що входять до МС.

19. За період 2001 – 2010 рр. у світовому обсязі доданої вартості частка високотехнологічних виробництв значно зросла, що призвело до структурних перетворень у світовій промисловості. Водночас, в період 2007 – 2012 рр., об'єми світового експорту та імпорту високотехнологічних товарів зменшилися внаслідок розгортання світової економічної кризи і переорієнтації урядів провідних країн світу на вирішення першочергових завдань поточного економічного життя.

20. Після вступу до СОТ для української продукції в цілому відбулось суттєве зниження тарифних ставок та лібералізація доступу на світові ринки, поряд з цим внутрішній ринок України став більш відкритим для імпортової продукції. Ще до вступу до СОТ було введено *нульові ставки імпортного мита* на понад третину тарифних ліній промислової продукції (які складають основну частку імпорту), зокрема за всіма основними групами високотехнологічних товарів. Цей крок значно полегшив доступ на український ринок продукції так званого критичного імпорту з провідних країн світу і створило суттєві труднощі для українських виробників аналогічної високотехнологічної продукції, яка має відносно низький рівень конкурентоспроможності і на зовнішньому, і на внутрішньому ринках.

21. В 2012 р. експорт Україною високотехнологічної продукції в вартісному вираженні до країн ЄС склав – 748,46 млн дол. США, а до країн МС – 1325,69 млн дол. США. Отже, *Україна експортувала в 2012 р. до країн МС високотехнологічної продукції на 577,23 млн дол. США більше, ніж до країн ЄС.* Україна в 2012 р. експортувала до країн МС 40,5 % від загального експорту високотехнологічної продукції, до країн ЄС лише 22,9 % і 36,6% до решти країн світу. Найбільшу питому вагу в експорті високотехнологічної продукції України до ЄС займає продукція галузі *комунікаційного обладнання* – 54,4 %, найменшу – продукція фармацевтичної галузі – 4,7 %. Стосовно експорту до МС, то найбільшу питому вагу займає продукція *авіакосмічної галузі* – 60,8 %, найменшу – продукція галузі конторського обладнання – 1,0 %.

22. Для розвитку ринку високотехнологічної продукції необхідно розвивати зовнішню торгівлю з країнами ЄС, оскільки частка даних країн в світовому експорті та імпорті значно перевищує частку країн МС, що свідчить про більший розвиток високотехнологічного сектора країн ЄС. Водночас країни МС, зокрема Росія, є найбільшими імпортерами високотехнологічної продукції України (40,5 % від загального експорту), яка потребує подальшої модернізації і доведення до світових стандартів.

23. Світовий ринок регіональних літаків має тенденцію до зростання, але надзвичайно велика конкуренція потребує виваженої державної політики та підтримки галузі. Відсутність в Україні виваженої державної стратегії розвитку галузі, суттєвої її підтримки та недостатній контроль за поточною діяльністю українських авіабудівних підприємств призвели до втрати ним конкурентоспроможності, набуття стану «понадкритичної неплатоспроможності» та втрати на цей час перспективи розвитку. Так, наприклад, порівняно з основними конкурентами Embraer та Bombardier харківське підприємство ХДАВП виробляє

майже в 100 разів менше літаків, що значно зменшує рівень присутності та його конкурентоспроможність на світовому ринку.

24. Без цілеспрямованої державної політики та підтримки авіабудівна галузь не має перспективи сама вийти з кризи та знайти внутрішні можливості для розвитку. У зв'язку з тим, що Україна не може самостійно зберегти національне авіабудування, необхідно розвивати співробітництво і тісну кооперацію як з підприємствами Росії, так і з країнами Західної Європи.

ВИСНОВКИ

1. В умовах вступу до СОТ зростає роль і значення державної підтримки розвитку машинобудівної галузі, яка забезпечує підвищення конкурентоспроможності всієї економіки. За результатами проведених досліджень виявлено як негативні, так і позитивні тенденції щодо зміни кількісно-якісних параметрів стану машинобудівної галузі.

До негативних тенденцій належать:

- зниження питомої ваги ВВП машинобудування у ВВП країни;
- зниження частки машинобудівної галузі у промисловому виробництві;
- збільшення від'ємного значення сальдо зовнішньої торгівлі продукцією машинобудування з країнами ЄС та іншими країнами;
- зменшення кількості підприємств, що реалізували інноваційну продукцію;
- скорочення ємності внутрішнього ринку;
- погіршення порогових значень основних показників економічної безпеки.

До позитивних тенденцій належать:

- зростання товарних потоків експорту продукції машинобудування;
- збільшення питомої ваги галузі в експорті продукції з України;
- позитивне сальдо зовнішньої торгівлі з країнами Митного союзу;
- уповільнення темпів зростання обсягів імпорту продукції машинобудування та сальдо зовнішньої торгівлі.

2. Порівняно зі світовими тенденціями у структурі експорту продукції машинобудування з України спостерігається наступне:

- провідною товарною групою МБГ є продукція середньої технологічності – локомотиви, вагони та інший рухомий склад, тоді як у світі в цілому та у розвинених країнах вона не входить до п'ятірки товарів, що найбільше експортуються;
- світові тенденції розвитку машинобудування та динаміка експорту продукції машинобудування свідчать про те, що українські виробники не мають значних переваг у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування (продукція п'ятого технологічного укладу), у верстатобуду-

ванні, тракторобудуванні, а також у авіабудуванні. Потенціал є в енергомашинобудуванні та ракетно-космічній галузі.

3. Вступ України до СОТ суттєво не змінив структуру зовнішнього ринку. В найбільших обсягах експорт продукції машинобудування здійснювався до країн Митного союзу (понад 60 %). В країни ЄС цей обсяг становив 20 %. Імпорт продукції в найбільшому обсязі здійснювався з країн ЄС (більше 40 %) та інших країн (також більше 40 %). Питома вага країн Митного союзу в структурі імпорту продукції машинобудування не перевищує 20 %.

4. Розроблений науково-методичний підхід щодо оцінки стану машинобудівної галузі після вступу до СОТ дозволив визначити галузі, для яких необхідно застосувати випереджаючу, підтримуючу та наздоганяючу стратегії розвитку, а також загальну, селективну та крапкову державні підтримки:

випереджаючу – для ракетно-космічної галузі, авіабудування, виробництва медичної техніки, оборонно-промислового комплексу;

підтримуючу – для енергомашинобудування, автомобілебудування, локомотиво- та вагонобудування;

наздоганяючу – для тракторобудування, суднобудування, верстатобудування.

Загальна підтримка необхідна при всіх видах обраної стратегії, селективна та крапкова – при підтримуючій та випереджаючій стратегіях розвитку з урахуванням як сценарію шансів, так і сценарію загроз для конкретних суб'єктів господарювання.

5. Виходячи з наявності зв'язку між експортною спрямованістю продукції та конкурентними перевагами, найбільш інтенсивною має бути державна підтримка підприємств машинобудування, що матимуть випереджаючу стратегію розвитку. Інтенсивність державної підтримки може бути меншою для підприємств, які мають підтримуючу та наздоганяючу стратегії розвитку.

6. Інструментарій загальної державної підтримки машинобудівної галузі повинен включати як інструменти податкового регулювання (спеціальні податкові режими, податковий кредит тощо), так і неподаткові механізми державного регулювання (нетарифні заходи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, цільові комплексні програми, прямі державні інвестиції тощо).

7. Фінансування з державного бюджету розвитку виробництва вітчизняної системи машин і обладнання сільськогосподарського призначення для обробки ґрунту необхідно здійснювати за наступними напрямками:

- закупівлі вітчизняної сільськогосподарської техніки і обладнання з наступною їх реалізацією сільськогосподарським товаровиробникам на умовах фінансового лізингу;

- частковою (до 40 %) компенсацією державою вартості сільськогосподарської техніки і обладнання, що поставляється сільськогосподарським товаровиробникам;
- частковою (до 70 %) компенсацією облікової ставки НБУ за кредитами банків, що надаються вітчизняним машинобудівним підприємствам на виробництво сільськогосподарської техніки і обладнання.

Література

1. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України : монографія. В 3 т. [Текст] / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семіноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007.
2. Соціально-економічний стан України : наслідки для народу та держави : національна доповідь [Текст] / за заг. ред. В. М. Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
3. Суспільство, держава, економіка : феноменологія взаємодії та розвитку [Текст] / В. М. Геець ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозування. – К., 2009. – 864 с.
4. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ : кон'юнктура та інтеграція [Текст] / за ред. проф. В. О. Точиліна; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 552 с.
5. Сиденко В. Р. Глобализация и экономическое развитие. Т. 1 [Текст] / В. Р. Сиденко. – К. : Фенікс, 2008. – 376 с.
6. Осташко Т. О., Волощенко-Холда Л. Ю. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів : монографія [Текст] / Т. О. Осташенко, Л. Ю. Волощенко-Холда ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 224 с.
7. Кобута І. В. Аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС [Текст] / І. В. Кобута // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С.31 – 38.
8. Три роки членства в СОТ : тенденції зовнішньої торгівлі України у пост-кризовий період : аналіт. доповідь [Текст] / І. В. Клименко, О. А. Федірко, І. В. Ус ; Нац. ін-т. стратег. дослідж. – К. : НІСД, 2011. – 72 с.
9. Аналіз соціально-економічних наслідків членства України в СОТ після трьох років членства : очікування і реалії [Текст] / Ін-т екон. дослідж. та політ. консульт. – К. : ІЕДПК, 2011. – 58 с.
10. Членство України у СОТ : нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій [Текст] / За заг. ред. Д. В. Ляпіна; Д. В. Ляпін, В. М. Мовчан; Ін-т власн. та своб. – К. : Ін-т власн. та своб. ; LAT&K, 2010. – 104 с.
11. Сколотняний Ю. Валерій П'ятницький: «Ми – частина міжнародного торговельного простору і відсикати себе від нього не збираємося» [Текст] / Ю. Сколотняний. – Дзеркало тижня. – 29.09.2012. – № 34. – С. 7.

12. Сколотняний Ю. Валерій П'ятницький: «СОТ загине, якщо буде накладене вето на зміни» [Текст] / Ю. Сколотняний. – Дзеркало тижня. – 07.03.2013. – № 9. – С. 7.
13. Дрозач О. Членство упущенных возможностей [Текст] / О. Дрозач. – Эксперт. – 10.06.2013. – № 22. – С. 26.
14. Гончарук А. Право на захист (але без шкоди для економіки) [Текст] / А. Гончарук. – Дзеркало тижня. – 13.07.2013. – № 26. – С. 6.
15. Козьяков С. Навіщо слону граблі в посудній крамниці? [Текст] / С. Козьяков. – Дзеркало тижня. – 27.04.2013. – № 16. – С. 10.
16. Козьяков С. Зовнішньоторговельні граблі і снігова куля [Текст] / С. Козьяков. – Дзеркало тижня. – 13.07.2013. – № 26. – С. 6.
17. Ничай Н. СОТ по-українськи: чи скористається Україна можливостями захисту торговельних інтересів через механізми Світової організації торгівлі? [Текст] / Н. Ничай. – Дзеркало тижня. – 23.11.2013. – № 43 – 44. – С. 6.
18. Аналітична доповідь Центра Розумкова «Україна і СОТ» [Текст] // Нацбезпека і оборона. – 2002. – № 6.
19. Дюмулен И.И. Всемирная торговая организация [Текст] / И. И. Дюмулен. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 271 с.
20. Мовчан В. Україна і СОТ: структура, порядок прийняття рішень і процедури [Текст] / Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій // За заг. ред. Д. В. Ляпіна. – К.: Ін-т власності і свободи; LAT&K, 2010. – С. 16 – 41.
21. Микольська Н., Махінова А. Заходи торговельного захисту та вирішення спорів в рамках СОТ: нові можливості для українських компаній [Текст] // Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій // За заг. ред. Д. В. Ляпіна. – К.: Ін-т власності і свободи; LAT&K, 2010. – С. 49 – 77.
22. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: монографія [Текст] / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 660 с.
23. Звіт Робочої групи з питань вступу України до Світової організації торгівлі. WT/ACC/UKR152. – 25.01.2008 (08-0399). – с. 374 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32172>
24. Бородіна О., Покопа І. Яка модель агросектора потрібна Україні? [Текст] / О. Бородіна, І. Покопа. – Дзеркало тижня. – 18.05.2012. – № 18. – С. 8.

25. Бородіна О., Покопа І. На яку модель аграрного сектора має орієнтуватися Україна у стратегічній перспективі? [Текст] / О. Бородіна, І. Покопа. – Дзеркало тижня. – 06.07.2013. – № 25. – С. 8.
26. Гоцуєнко Є., Гоцуєнко Н. Продовольча безпека ... з відстрочкою [Текст] / Є. Гоцуєнко, Н. Гоцуєнко. – Дзеркало тижня. – 19.10.2013. – № 38. – С. 9.
27. Дашковська І. Розчарування високим урожаєм [Текст] / І. Дашковська. – Дзеркало тижня. – 13.07.2013. – № 26. – С. 9.
28. Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація економіки України : монографія [Текст] / М. О. Кизим. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 304 с.
29. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України : монографія [Текст] / за ред. Л. І. Федулової ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – 656 с.
30. Матюшенко І. Ю. Стимулювання технологічного розвитку України в державних програмах економічного розвитку в 2013–2014 рр. [Текст] / І. Ю. Матюшенко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 4. – С. 29 – 37.
31. Івченко Р. Рік наступний для промисловості [Текст] / Р. Івченко. – Дзеркало тижня. – 2013. – № 49. – С. 7.
32. Саліхова О. Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні: монографія / О. Б. Саліхова ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2012. – 624 с.
33. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) [Текст] / В. П. Соловьев. – К.: Феникс, 2004. – 560 с.
34. Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління: монографія [Текст] / А. Є. Никифоров. – К.: КНЕУ, 2010 – 420 с.
35. Бова Т. В. Державна інноваційно-інвестиційна політика України: теорія, методологія, напрями розвитку: монографія [Текст] / Т. В. Бова. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 452 с.
36. Международная стандартная торговая классификация. Департамент по экономическим и социальным вопросам. Статистический отдел. Статистические документы, Серия М, No. 34 / Rev. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_34rev4r.pdf
37. Кизим М. О., Матюшенко І. Ю., Чередник В. І. Високотехнологічний сектор економіки України та країн світу: стан і тенденції розвитку [Текст] // Проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С. 3 – 17.

38. Кизим М. О., Матюшенко І. Ю., Купріянова В. С. Перспективи розвитку та державна підтримка виробництва цивільних літаків в Україні : монографія [Текст] / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко, В. С. Купріянова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 228 с.
39. Лантан А. Літаки, космос, ОПК [Текст] / А. Лантан. – Дзеркало тижня. – 21.12.2013. – № 48. – С. 2.
40. Інтернет-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
41. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>
42. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>
43. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>
44. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>
45. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>
46. База даних ООН з міжнародної статистики торгівлі товарами International trade statistics yearbook 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/pb/first.aspx>
47. WTO ITC UNCTAD World Tariff Profiles 2013
48. Офіційний сайт світової асоціації виробників автотранспортних засобів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oica.net/>
49. Гвардия – корпорации Украины // Галицькі контракти. – 2006. – С. 85.
50. Гвардия – рейтинг самых дорогих корпораций Украины // Галицькі контракти. – 2009. – С. 70.
51. Ассоциация автопроизводителей Украины «Укравтопром»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrautoprom.com.ua/>
52. Стратегія розвитку автомобільної промисловості та регулювання ринку автомобілів на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим досту-

пу: http://ukrautoprom.com.ua/index.php?option=com_docman&task=doc_details&gid=2&Itemid=79

53. Ганжара Н. Ф. Грунтознавство. - М.: Агроконсалт, 2001.

54. Класифікація тракторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://at-its.com/tehnka-transport/7376-klasifikacija-traktoriv.html>

55. Сумарний обсяг імпорту та експорту окремих підгруп товарів за кодами УКТЗЕД. Статистика Державної митної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arc.customs.gov.ua/control/uk/cstat/f11a/showstat>

56. Официальный сайт ПАО «Харьковский тракторный завод им. С. Орджоникидзе» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://xtz.ua/>

57. Ассоциация испытателей сельскохозяйственной техники и технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aist-agro.ru/>

58. Інтернет-сайт Міністерства доходів і зборів України бази даних митної статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/mitna-statistika>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Суть домовленостей і угод Уругвайського раунду

Питання	Суть угоди чи домовленості
1	2
Торгові бар'єри	
Митні тарифи	Протокол до ГАТТ-1994 передбачає зниження середнього рівня мит на промислові товари на 38 % протягом 5 років, скасування мит по 11 групах товарів, збільшення частки пов'язаних мит від 2 до 97 % в промислово розвинених країнах і до 91 % в країнах, що розвиваються. Однак, за наявними оцінками, після реалізації тарифних домовленостей від 30 до 50 % всіх ставок мит у США, ЄС, Японії і Канаді будуть мати висоту 5 % і вище і тільки від 37 до 48 % всіх ввезених товарів не обкладатимуться митом. Максимальні ставки на окремі товари в цих країнах будуть досягати 70 – 120 %. Інакше кажучи, зберігається досить високий тарифний протекціонізм і після Уругвайського раунду (УР)
Нетарифні заходи (НТЗ)	Домовленість про відмову від застосування НТЗ так званої «сірої зони» (заходи, нерегульовані ГАТТ, в їх числі «добровільні» обмеження експорту, угоди про впорядкування збуту). Більш жорстке застосування положень статті XI ГАТТ, новий кодекс за правилами імпорту ліцензування. Перерахунок нетарифних заходів, що застосовуються в сільськогосподарській торгівлі, в так званий «тарифний еквівалент» та їх скорочення протягом 6 років на 36 %. Характерно, що тарифні еквіваленти в США, ЄС, Японії і Канаді становлять 450, 280, 552 і 171 відсотків відповідно. У цілому, домовленості Уругвайського раунду не передбачають зниження конкретних нетарифних заходів на основі тарифних позицій, як у випадку ставок мит, а встановлюють більш жорсткі правила щодо нетарифних заходів. Уважне вивчення правил і положень нових Угод і вже вживаних положень і прецедентів ГАТТ говорить про те, що багато нетарифних обмежень зберегли право на життя
Торгові бар'єри за окремими групами товарів	
Товари, вироблені на основі природних ресурсів	Зниження мит і збільшення частки пов'язаних мит. Частка неоподаткованого імпорту по цій групі товарів складає в США, ЄС, Японії і Канаді близько 60 % товарних позицій
Тропічні товари	Зниження максимальних тарифних ставок і збільшення частки пов'язаних тарифів у Канаді, ЄС, Японії і США складе 74, 50, 40, 73 % по сільгосппродуктах і 13, 57, 78, 53 % по сировинних товарах відповідно

Продовження табл. А.1

1	2
Текстильні вироби та одяг	Угоди щодо текстилю й одягу. Поступове, в чотири етапи (розтягнутих на 10 років) скасування Угоди щодо виробів з різних видів волокон (Multi-Fiber Arrangement-MFA) і застосування на цій ділянці положень і дисципліни ГАТТ. Обмеження, що діють в рамках MFA, повинні бути повністю скасовані до кінця цього терміну. Однак середні ставки мит на ці товари залишаться високими. У Канаді, ЄС, США та Японії середні мита складають 9,4; 7,8; 14,9 відсотків при дуже високих ставках мит на окремі товари. При цьому імпортери квоти не повинні більше використовувати в торгівлі текстильними товарами
Сільськогосподарські товари	<i>Угода щодо сільського господарства</i> спрямована на те, щоб поширити на цю ділянку світової торгівлі дію основних положень ГАТТ. Угода передбачає переведення всіх заходів, що обмежують імпорт с/г товарів, в тарифний еквівалент за спеціально розробленою методикою і поступове зниження тарифів у середньому на 36 % за 6 років. Другий елемент угоди - зниження прямої державної внутрішньої підтримки сільськогосподарства. За 1995 – 2000 рр. державна підтримка с/г в США, ЄС, Японії і Канаді повинна знизитися з 143 млрд дол. до 117 млрд дол. Для розрахунку цього процесу використовується складна методологія переведення всіх форм підтримки в так званий агрегований показник підтримки (АПП). Експортні субсидії повинні бути скорочені за 6 років на 36 % у розрахунку на бюджетні асигнування і на 21 % у розрахунку на кількість субсидованого експорту. Іншими словами, реалізація угоди по сільському господарству зберігає досить високий рівень аграрного протекціонізму, особливо по с/г продуктах помірної зони, і забезпечує збереження високого рівня внутрішньої державної підтримки сільського господарства
Зміцнення і розвиток системи ГАТТ-1994	<i>Угода про створення СОТ</i> включає ГАТТ як головну складову частину правової основи, регулюючої міжнародну торгівлю товарами в рамках нової торгової організації. Одночасно угоди і домовленості УР істотно зміцнюють ГАТТ. Угоди про захисні заходи, субсидії та компенсаційні мита, антидемпінг та інші угоди, які розвивають положення ГАТТ. Ці та інші угоди стають інтегральною частиною ГАТТ. Разом з рядом інших домовленостей вони створюють нову ГАТТ-1994, відмінну в правовому відношенні від колишньої ГАТТ, що отримала назву ГАТТ-1947. Важлива відмінність ГАТТ-1994 від ГАТТ-1947 полягає в тому, що країни, що приймають зобов'язання ГАТТ-1994, повинні привести своє національне законодавство, що регулює зовнішню торгівлю, у повну відповідність з ГАТТ-1994 (ГАТТ-1947 вимагала зблизити його в максимально можливій мірі)
Субсидії і компенсаційні мита	<i>Угода про субсидії і компенсаційні заходи</i> стає інтегральною складовою частиною ГАТТ. Містить визначення терміну «субсидія», досягнуте консенсусом. Угода визначає ті види субсидій, які повинні бути заборонені (експортні субсидії та субсидії для національних товарів, що захищають їх на національних ринках); субсидії, які дозволені або можуть бути застосовані за умови, що вони не порушують торговельні інтереси інших країн. Ця угода містить спеціальне положення для країн перехідного періоду

Продовження табл. А.1

1	2
Застосування статті VI ГАТТ (Антидемпінговий кодекс)	<i>Антидемпінговий кодекс</i> передбачає уточнення процедур розрахунку розміру демпінгу і зміцнення процедур антидемпінгових заходів, встановлення факту збитків від демпінгу та механізму врегулювання суперечок, введення поняття мінімальної шкоди, при якому антидемпінгові заходи не будуть застосовуватися. Угода передбачає автоматичне скасування антидемпінгового мита протягом 5 років з моменту її введення
Правила походження товарів	Угода, що зобов'язує країни-учасниці гармонізувати національні правила походження товарів і застосовувати їх таким чином, щоб не створювати додаткових перешкод для міжнародної торгівлі. Передбачає продовження переговорів у цій області
Санітарні та фітосанітарні заходи	<i>Угода про санітарні та фітосанітарні заходи</i> визнає право вводити ці заходи, але вимагає гармонізації подібних національних заходів, застосування їх на недискримінаційній основі (національний режим) і здійснення таким шляхом, щоб вони не створювали додаткових перешкод для міжнародної торгівлі
Технічні бар'єри в торгівлі	Нова, більш чітка редакція <i>Угоди про технічні бар'єри в торгівлі</i> 1979 року
Торговельні аспекти інвестиційної політики	<i>Угода про торговельні аспекти інвестиційної політики</i> забороняє застосування заходів інвестиційної політики, які суперечать статті III ГАТТ (національний режим) і статті XI. Угода містить приблизний, відкритий перелік подібних заходів
Захисні заходи	<i>Угода про захисні заходи</i> встановлює порядок введення захисних заходів на підставі статті XIX ГАТТ, визначає тимчасові рамки застосування цих заходів (не більше 8 років), забороняє застосування захисних заходів, які не регулюються правилами ГАТТ (заходи сірої зони) і вимагає їх усунення протягом 4-х років
Нові питання: Міжнародна торгівля послугами	<i>Генеральна Угода з торгівлі послугами (ГАТС)</i> – самостійна угода, що створює багатосторонній механізм, що визначає правила міжнародної торгівлі послугами. Містить три частини. У першій викладаються визначення торгівлі і постачання послуг і визнається, що сфера дії угоди поширюється як на транскордонний рух послуг, так і на їх постачання і споживання в рамках національних територій країн-учасниць. Крім того, угода визначає принципи використання національного режиму та режиму найбільшого сприяння у сфері торгівлі послугами. Друга і третя частини угоди – додатки про спеціальний статус окремих видів послуг і списки початкових взаємних поступок щодо доступу на ринки послуг
Торговельні аспекти прав інтелектуальної власності	<i>Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС)</i> – самостійна угода, що входить до правової системи СОТ. Угода ТРИПС встановлює правила застосування національного режиму та режиму НС. В угоді також містяться конкретні положення щодо авторських прав, торгових знаків, географічних зазначень, промислових зразків, топології інтегральних схем, торгових секретів, «ноу-хау». Положення угоди визначають заходи, які повинні вжити митні органи для запобігання ввезення товарів з підробленими товарними знаками і самих підроблених товарів

Закінчення табл. А.1

1	2
Новий інституційний механізм СОТ	Угода про створення СОТ створює єдиний інституційний і організаційний механізм для реалізації всіх угод і домовленостей УР. Угода визначає головні функції СОТ, встановлює її міждержавні органи. СОТ у своїй діяльності буде застосовувати практику ГАТТ, рішення, процедури та методи прийняття рішення, що встановилися в ГАТТ. СОТ не застосовуватиме будь-яких дій або санкцій відносно країн, що порушують угоду (ГАТТ-1994, ГАТС або ТРІПС), але може дозволяти постраждалим країнам не застосовувати режим найбільшого сприяння до порушників. Членом СОТ може стати країна, яка приєдналася до всіх договорів та домовленостей УР. У рамках СОТ діють загальні для всіх угоди, єдина система врегулювання СОТ суперечок і механізм огляду торгової політики окремих країн-учасниць

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Основні напрями багатосторонніх переговорів «Раунду розвитку»
(визначені Декларацією IV Конференції міністрів СОТ у Катарі)**

Питання переговорів	Предмет обговорення та досягнуті домовленості	Терміни
1	2	3
Сільське господарство	Переговори з питань сільського господарства відбуваються відповідно до статті 20 Угоди про сільське господарство. Декларація IV Конференції міністрів СОТ у Катарі підтвердила довгострокову ціль, вже узгоджену в Угоді – запровадити справедливу та ринково-орієнтовану торговельну систему через реалізацію Програми реформи. Програма містить посилені правила, а також чітко визначені зобов'язання щодо державної підтримки та захисту сільського господарства. Мета полягає в усуненні обмежень і викривлень на світових сільськогосподарських ринках, а також у запобіганні їх появі в майбутньому. Уряди країн – членів СОТ взяли на себе зобов'язання провести всеохоплюючі переговори стосовно: ▪ доступу до ринку: про суттєві скорочення тарифів; ▪ експортних субсидій: про поступове скорочення всіх форм експортних субсидій; ▪ внутрішньої підтримки: про суттєві скорочення тих видів підтримки, що спотворюють торгівлю. Особлива увага буде приділена неторговельним аспектам – таким, як захист довкілля, продовольча безпека, розвиток сільських районів тощо	Початок переговорів – 2000 р. Розробка та можливі формулювання зобов'язань країн – до 31.03.2003 р. Розширені проекти зобов'язань країн – до V Конференції міністрів у 2003 р. (Мехіко). Завершення переговорів – 01.01.2005 р.
Доступ до ринку несільськогосподарських товарів	Досягнуті домовленості про початок переговорів про зменшення тарифів на всі несільськогосподарські товари. Метою є зменшення або усунення тарифів, включаючи скорочення чи усунення тарифних піків, високих тарифів і тарифної ескалації, а також нетарифних бар'єрів – зокрема, стосовно товарів, в експорті яких зацікавлені країни, що розвиваються. На початку переговорів учасники мають домовитися про правила зниження тарифів (на Токійському раунді учасники використовували узгоджену математичну формулу зменшення тарифів; на Уругвайському – домовилися знижувати тарифи на потоварній основі)	Початок переговорів – 01.01.2002 р. Розширений огляд – V Конференція міністрів у 2003 р. (Мехіко). Завершення – 01.01.2005 р.
Послуги	Переговори стосовно торгівлі послугами відбуваються в рамках діяльності Ради з торгівлі послугами. Відповідно до Генеральної	Початок переговорів – 2000 р.

Продовження табл. Б.1

1	2	3
	угоди про торгівлю послугами (ГАТС), члени СОТ зобов'язані провести переговори з визначених питань і перейти до наступних раундів переговорів з метою подальшої лібералізації торгівлі послугами. У березні 2001р. Рада з торгівлі послугами запровадила методологію і процедури проведення зазначених переговорів. Схвалені результати роботи, підтверджена методологія, процедури і окремі ключові аспекти проведення переговорів	Розширений огляд— V Конференція міністрів у 2003 р. (Мехіко) . Завершення— 01.01.2005 р.
Правила СОТ стосовно анти-демпінгу та субсидій	Міністри домовилися провести переговори стосовно угод про анти-демпінг (стаття VI ГАТТ) і субсидії. Метою переговорів має бути уточнення та покращання правил з одночасним збереженням базових засад, концепцій і принципів угод, а також урахування потреб країн, що розвиваються, та найменш розвинутих країн	
Торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС)	ТРИПС та охорона здоров'я. Акцентовано увагу на важливості впровадження Угоди ТРИПС таким чином, щоб це сприяло охороні здоров'я шляхом як спрощення доступу до існуючих лікарських засобів, так і створення нових. Визначено, що: ▪ Рада ТРИПС повинна знайти рішення проблем, що можуть постати при застосуванні обов'язкового ліцензування перед країнами, які мають незначні чи зовсім не мають можливостей виробляти фармацевтичні препарати; ▪ для найменш розвинутих країн термін застосування ними правил патентування фармацевтичних препаратів подовжено до 01.01.2016р. Система реєстрації географічних позначень. Географічні позначення містять назви місць, що ідентифікують товари з особливими характеристиками, які визначаються місцем їх походження. Рада СОТ з ТРИПС вже почала роботу над багатосторонньою системою реєстрації географічних позначень для вино-горілчанних виробів	Переговори з цього питання мають закінчитися до V Конференції міністрів у 2003 р. (Мехіко)
Зв'язок між торгівлею та інвестиціями	Перегляд положень ТРИПС. Рада з ТРИПС почала розглядати питання стосовно патентоздатності або непатентоздатності винаходів у сфері рослинництва та тваринництва, а також питання захисту видів рослин. Відповідно до Декларації IV Конференції міністрів СОТ у Катарі, Рада з ТРИПС повинна розглянути також питання взаємозв'язку між Угодою ТРИПС і Конвенцією ООН щодо біологічного розмаїття, захисту традиційних знань і фольклору та ін. До початку переговорів Робоча група має зосередити свою діяльність на:	Початок переговорів з цього питання — після V Конференції міністрів у 2003 р. (Мехіко)

Закінчення табл. Б.1

1	2	3
	▪ визначенні питань для переговорів; ▪ вивченні проблем забезпечення прозорості, недискримінації; ▪ підготовці договірних зобов'язань; ▪ визначенні винятків у зв'язку з платіжним балансом; ▪ врегулюванні спорів тощо	
Зв'язок між торгівлею і конкурентною політикою	До початку переговорів Робоча група має зосередити свою діяльність на визначенні: ▪ основних принципів, включаючи прозорість, недискримінацію і справедливі процедури; ▪ шляхів добровільного співробітництва членів СОТ у сфері конкурентної політики; ▪ напрямів підтримки та поступового зміцнення конкуренції в країнах, що розвиваються	Початок переговорів з цього питання — після V Конференції міністрів у 2003 р. (Мехіко)

Додаток В

Таблиця В.1

Умови вступу України до СОТ: можливості та загрози

МОЖЛИВОСТІ		ЗАГРОЗИ	
№ з/п	№ з/п	3	4
І. Геополітичні і гео економічні аспекти			
1	Членство в СОТ стало практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, котра прагне інтегруватися у світове господарство. Приєднання України до СОТ розглядалось усіма українськими урядами (з моменту проголошення незалежності) як економічний крок і обіцяло наступні потенційні вигоди для України: - отримання у відносинах зі всіма країнами — членами СОТ режиму найбільшого сприяння (MFN - most favorite nation); - вихід в міжнародний правовий простір і отримання захисту вітчизняних виробників на основі норм і правил СОТ; - доступ до механізму розв'язання торгових суперечок в межах СОТ; - приведення українського законодавства і практики зовнішньоторговельної діяльності у відповідність з міжнародними правилами регулювання торгівлі; - розширення доступу вітчизняних підприємств до зовнішніх ринків унаслідок створення більш сприятливих умов для інвестиційної співпраці; - безпосередня участь у подальшій розробці норм, що регулюють міжнародну торгівлю	1	Сьогодні в умовах приєднання до СОТ різних країн світу спостерігаються значні відмінності, а саме: <i>розвинуті країни</i> здійснюють державну підтримку важливих для економічної безпеки галузей, у той же час, забороняють це новим членам СОТ. Розвинуті країни розширюють сферу свого впливу через СОТ, дбаючи, перш за все, про свої інтереси та лише обмеженою мірою поступаються ними на користь менш розвинутих країн; <i>країни, що розвиваються</i> (а це — більшість членів СОТ), стають обмеженими у своїх інструментах реалізації економічної політики забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Вступ України до СОТ у травні 2008 р. значною мірою був продиктований «<i>політичною доцільністю</i>», прагненням випередити Росію в процесі інтеграції в СОТ і одержати додаткові переваги на переговорах з визначення ціни на паливно-енергетичні ресурси (перш за все, на газ). Як наслідок, незважаючи на те, що процес вступу України розтягнувся на 8 років, урядом України за період з 2005 по 2007 рр. було підписано цілу низку угод з СОТ, які носять асиметричний характер: - значно <i>нижчі ставки імпорتنних мит</i> на більшість інших товарів, ніж ті, що діють в країнах-засновниках і більшості країн — членів СОТ;

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
			▪ передбачають <i>нульові ставки ввізних мит</i> на 10 % тарифних ліній сільськогосподарської продукції і на понад третину тарифних ліній промислової продукції (які складають основну частку імпорту); ▪ скасовують і забороняють упродовжувати в подальшому <i>кількісні обмеження</i> на імпорт або <i>інші нетарифні заходи</i>, такі як ліцензування, заборони, дозволи, вимоги попереднього санкціонування та інші обмеження з подібним ефектом, які не можуть бути обґрунтовані згідно з положеннями відповідної Угоди СОТ. Ліцензування імпорту здійснюється згідно з відповідною угодою СОТ за принципом недопущення обмежувального впливу на торгівлю; ▪ <i>забороняють</i> Україні як новому члену СОТ <i>цілу низку заходів державної підтримки внутрішнього виробника</i> (при тому, що такі заходи широко використовуються країнами – засновниками СОТ для підтримки своїх товаровиробників). Умови вступу України до СОТ призвели сьогодні до загального послаблення захищеності національної економіки та скорочення можливостей для здійснення диференційованої промислової політики. А це, в свою чергу, сприяє закріпленню периферійного положення України відносно розвинутих країн світу
II. Торгівля товарами, в тому числі інвестиційними			
1.	Асиметричність у рівні тарифного захисту внутрішніх ринків, яка широко використовується країнами-засновниками СОТ по відношенню до умов вступу нових членів (таких як Україна). Така несиметричність, здаючись несправедливою, пояснюється паритетністю вигод (за впливом на суспільний добробут), які отримують обидві	1.	Як свідчить світова практика, скористатись перевагами від асиметрії, які одержує менша країна у рівні тарифного захисту з потужними інтеграційними об'єднаннями, практично неможливо, оскільки в більшості випадків <i>рівень технологічного оснащення та інституційні чинники не дають змоги</i>

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
	сторони від взаємних поступок. Наприклад, несиметричність у захисті внутрішніх ринків України і ЄС пояснюється тим, що: ▪ Україна полегшує собі доступ на загальний споживчий ринок ЄС, обсяг і дохід за рівнем ВВП на душу населення якого в 11 разів перевищують її власний; ▪ переваги, які отримують країни ЄС від полегшення доступу на внутрішній ринок України, виглядають набагато скромнішими. Переваги, які одержує менша країна (і за розміром споживчого ринку, і за купівельною спроможністю) від асиметрії у рівні тарифного захисту з потужними інтеграційними об'єднаннями, спрацьовують лише тоді, коли вона може скористатися перевагами від економії на масштабах		це зробити. Як наслідок, узаконена асиметричність у поступках спрацьовує проти менш розвинених країн. Так, в період 1994 – 2005 рр. найбільш виражене зниження середньорифметичних рівнів імпорتنих тарифів мало місце між розвиненими країнами (на 52,3 %), за якими йшла тарифна лібералізація імпорту з розвинених країн у країни, що розвиваються (51,2 %) та торгівлі між країнами, що розвиваються (50,6 %). В той же час, у зворотному напрямку, тобто лібералізація імпорту з країн, що розвиваються, до розвинених країн суттєво відставала (33,7 %). Для країн, що розвиваються, найбільш істотна вказана асиметрія має місце саме в галузях їхньої експортної спеціалізації: ▪ в імпорті виробів трудовісної промисловості темпи лібералізації ринків країн, що розвиваються, випереджали темпи лібералізації ринків розвинених країн. Якщо тарифи на ввезення цих товарів з розвинених країн до тих, що розвиваються, знизилися на 54,2 %, то у зворотному напрямі – усього на 27,2 %. При цьому темп відкриття ринків в торгівлі між розвиненими країнами склав 47,2 %; ▪ в торгівлі сільськогосподарською продукцією темпи тарифної лібералізації імпорту з розвинених країн у країни, що розвиваються, склали 21,9 %, а у зворотному напрямку – всього 2,9 %, тобто у 7,5 разів менше (при зростанні тарифних ставок в торгівлі між розвиненими країнами на 2,0 %). Це віддзеркалює практичну відсутність заходів з тарифної лібералізації імпорту сільськогосподарською продукцією у розвинених країнах. В результаті, зі вступом України до СОТ у 2008 р., з боку розвинених країн (перш за все, ЄС) спостерігається експансія імпорту після лібералізації умов доступу на внутрішній ринок

Продовження табл. В.1

1	2	3	4																																				
2	Тільки у СОТ є зв'язані (максимальні) рівні тарифів, а також система вирішення торговельних суперечок, які страхують від руйнівних торговельних воєн. На сьогодні обкладення товарів увізним митом при ввезенні на митну територію України здійснюється у відповідності до Закону України від 05.02.92 № 2097-XII «Про Єдиний митний тариф» за ставками, затвердженими Законом України від 05.04.01 № 2371-III «Про Митний тариф України», в частині, що не суперечить додатку I до Протоколу, ратифікованого Законом України від 10.04.08 № 250 «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ». Але ще до офіційного приєднання до СОТ з метою прискорення переговорного процесу (!) Україна взяла зобов'язання щодо приєднання до 16 секторальних угод та ініціатив: <table><tr><th>Назва угоди</th><th>Рік</th><th>Ставка (%)</th></tr><tr><td>1. Хімічна гармонізація</td><td>2004</td><td>5,5–6,5</td></tr><tr><td>2. Сталь</td><td>2004</td><td>0</td></tr><tr><td>3. Іграшки</td><td>2004</td><td>0</td></tr><tr><td>4. Деревина</td><td>2004</td><td>0</td></tr><tr><td>5. Текстиль та одяг</td><td>2004</td><td>0–17,5</td></tr><tr><td>6. Кольорові метали</td><td>2004</td><td>0</td></tr><tr><td>7. Фармацевтичні препарати</td><td>2004</td><td>0</td></tr><tr><td>8. Папір</td><td>2005</td><td>0</td></tr><tr><td>9. Сільськогосподарська техніка</td><td>2005</td><td>0</td></tr><tr><td>10. Меблі</td><td>2005</td><td>0</td></tr><tr><td>11. Інформаційні технології</td><td>2004</td><td>0</td></tr></table>	Назва угоди	Рік	Ставка (%)	1. Хімічна гармонізація	2004	5,5–6,5	2. Сталь	2004	0	3. Іграшки	2004	0	4. Деревина	2004	0	5. Текстиль та одяг	2004	0–17,5	6. Кольорові метали	2004	0	7. Фармацевтичні препарати	2004	0	8. Папір	2005	0	9. Сільськогосподарська техніка	2005	0	10. Меблі	2005	0	11. Інформаційні технології	2004	0	2	На кінець 2012 р. середньоварифметична ставка кінцевого зв'язаного рівня по всіх тарифах складає 6,28 % (проти 10,47 % до вступу у СОТ), в тому числі, по сільськогосподарських товарах – 11,16 % (проти 19,71 %), по промислових товарах – 4,85 % (проти 8,29 %). При цьому, після закінчення перехідного періоду в 2013 р. середньозважена ставка митного тарифу буде 5,09 % (проти 7,77 % до вступу у СОТ), у тому числі для сільськогосподарських продуктів – 10,07 % (проти 21,1 %) і для промислових товарів – 4,77 % (проти 6,7%). <i>Менші ставки порівняно з рівнями, визначеними домовленостями України перед СОТ, встановлені на: хімічні продукти, миючі засоби, добрива, фото-, товари; машини та побутову техніку; пластикові та гумові вироби; сіль, руди, шлаки, нафтопродукти; жива худоба, м'ясо, рибу та молоко; овочі, каву, чай, зернові, борошно; автотранспорт та інші засоби; текстиль та вироби з нього; метали та вироби з них. Наприклад, у Митному тарифі України нараховується 2615 товарних підкатегорій (23,6 % від загальної кількості десятизначних товарних кодів тарифу), на які встановлені менші ставки зв'язного мита, ніж відповідні рівні, що визначені додатком 1 до Протоколу про вступ України до СОТ, а саме:</i> ▪ 378 (14,4 %) товарні коди, що класифікуються у 1-24 групах згідно з УКТЗЕД. Серед них товарні коди, за якими класифікуються: тварини для зоопарків, племінна худоба, риба, жири, продукція з тропічних плодів, тощо; ▪ 2 237 (85,6 %) товарні коди, що класифікуються у 25-97 групах УКТЗЕД. Серед них понад 200 товарних підкатегорій, за якими класифікуються товари, що призначені для промислового складання транспортних засобів.
Назва угоди	Рік	Ставка (%)																																					
1. Хімічна гармонізація	2004	5,5–6,5																																					
2. Сталь	2004	0																																					
3. Іграшки	2004	0																																					
4. Деревина	2004	0																																					
5. Текстиль та одяг	2004	0–17,5																																					
6. Кольорові метали	2004	0																																					
7. Фармацевтичні препарати	2004	0																																					
8. Папір	2005	0																																					
9. Сільськогосподарська техніка	2005	0																																					
10. Меблі	2005	0																																					
11. Інформаційні технології	2004	0																																					

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
	12. Наукове обладнання 2006 0 13. Будівельна техніка 2006 0 14. Медичне обладнання 2006 0 15. Цивільна авіація 2010 0 16. Дистильовані спирти 2011 0 Законом України від 10.04.08 № 250 передбачено щорічне зниження ставок ввізного мита на окремі товари відповідно до міжнародних тарифних зобов'язань України в умовах членства у СОТ до 2013 р. Протягом указаного «перехідного періоду» Україна мала можливість провести технічне переоснащення галузей з метою підвищення конкурентоспроможності товарної продукції, яку вони випускають	3	Зниження тарифного захисту відбувається не шляхом широкого запровадження нульових ставок ввізних мит, а за рахунок значного зменшення кількості так званих тарифних піків, тобто ставок ввізного мита, що набагато перевищують середнє або граничне значення. Максимальні зв'язані ставки встановлені: для цукру – 50 %, для соняшникової олії – 30 %, для промислових товарів – 25 %. Тарифний захист внутрішнього ринку України після вступу до СОТ перебуває на значно нижчому рівні, ніж у більшості її торговельних партнерів. Як наслідок цієї асиметрії відбувається експансія імпорту за цілою низкою товарів, що призводить до погіршення умов для вітчизняних виробників цих товарів
3	У системі СОТ існує група «надзвичайних заходів» захисту, яка складається в основному з: - механізму перегляду зобов'язань відповідно до ст. XXVIII ГАТТ/СОТ; - антидемпінгових і компенсаційних захисних заходів; - спеціальних та загальних захисних заходів. Відповідне законодавство України, гармонізоване із законодавством СОТ, представлене такими Законами: «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»; «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту»; «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».	3	Перегляд зобов'язань відповідно до ст. XXVIII ГАТТ/СОТ – це єдиний із надзвичайних механізмів СОТ, який у разі успішного запровадження дозволяє знизити на постійній основі умови доступу до ринку. Основним недоліком процедури перегляду є її довготривалість, адже країни-заявники, намагаючись домовитися, опиняються втягнутими у тривалу процедуру, що у свою чергу викликає ризик втрати репутації країною-ініціатором таких перемовин. В результаті багато країн відмовляються від механізму перегляду зобов'язань на користь тимчасових інструментів (захисні заходи, антидемпінгові та компенсаційні мита). Враховуючи ситуацію, що склалася, а також офіційне звернення Федерації роботодавців за підтримки Української спілки промисловців і підприємців, 12 вересня 2012 р. Україна передала до СОТ документ з грифом «стаємно»,

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
	Щодо застосування механізму перегляду зобов'язань, то формулювання XXVIII-ї статті ГАТТ/СОТ, зокрема, включає наступне формулювання: «При визначенні... чи сторона-заявник безпідставно не запропонувала адекватну компенсацію, зрозуміло, що СТОРОНИ повинні належним чином взяти до уваги особливе положення сторони, яка зв'язала велику частку своїх тарифів на дуже низьких ставках мита і через це має менші можливості надання компенсаційних поступок, ніж інші сторони»		в якому засвідчила готовність розпочати переговори про підвищення зв'язаних за зобов'язаннями в СОТ імпорتنих тарифів на 371 товарну лінію (з усіх тарифних ліній в українській товарній номенклатурі приблизно 11 600), з яких 147 позицій – промислові товари, 224 – сільськогосподарські товари. Запит України безпрецедентний за кількістю позицій, і потребуватиме довгих складних переговорів, до того ж, за підвищення одних тарифів доведеться поступитися іншими. Поведінку України низка країн – членів СОТ вважає протекціоністською і висловлює побоювання, що це може підірвати основи організації. Так, 29.11.2012 р. на засіданні Ради СОТ з торгівлі товарами країни-члени перейшли від «занепокоєння» наміром України переглянути членські зобов'язання щодо зв'язаних тарифних ставок, до тиску: 23 делегації (включно з ЄС від імені 27 країн) оприлюднили заяву, в якій переконують Україну відкликати заяву на перегляд 371 тарифної лінії. Вказану заяву підписали 23 країни (серед яких – США, ЄС, Австралія, Бразилія, Канада, Корея, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Норвегія, Туреччина, Швейцарія та Японія). Україна ж у відповіді заперечила звинувачення у протекціонізмі та висловила сподівання, що СОТ здатна задовольнити потреби усіх своїх членів. В той же час, у порядку денний призначеного на 11.07.2013 р. засідання Ради СОТ з торгівлі товарами за ініціативою ЄС, США, Туреччини, Китаю і цілому ряду інших країн було включено відразу три пункти з претензіями інших країн до України: ▪ запровадження Україною захисних специмт на автомобілі; ▪ обмеження імпорту коксівного вугілля; ▪ намір переглянути 371 тарифну позицію в рамках СОТ.

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
			Як справедливо вважають експерти, зустрічні вимоги до української сторони, за умови збереження обсягу товарних позицій, що пропонуються до перегляду, можуть створити істотні проблеми для доступу товарів вітчизняного традиційного експорту на іноземні ринки
4	Антидемпінгові і компенсаційні заходи. Застосування антидемпінгових розслідувань і подальше застосування антидемпінгових мит (хоча далеко не завжди антидемпінгові розслідування завершуються введенням антидемпінгових мит) підвищують конкурентоспроможність вітчизняних виробників, збільшують доходи, але здорожують вартість імпорту для вітчизняних споживачів. Методичні рекомендації СОТ, спрямовані на уникнення торговельних суперечок, стосуються тригера антидемпінгового розслідування, визначення галузі внутрішнього виробництва, а також доведення причинно-наслідкового зв'язку між демпінгом і заподіянням шкоди внутрішнім виробникам. Ввезення в Україну товару вважається об'єктом компенсаційних заходів, якщо цей імпортований товар користується пільгами від нелегітимної субсидії. Субсидія вважається нелегітимною, коли доступ до неї надається відповідним державним органом або законодавством тільки для певних (обраних за якимись критеріями) підприємств	4	Особливістю застосування антидемпінгових мит є те, що вони не застосовуються до всіх джерел імпорту, що підвищує можливість зростання імпорту з інших країн поряд із зменшенням імпорту з країн, до яких уживаються заходи. <i>Тобто застосування антидемпінгових мит не завжди призводить до суттєвого зменшення присутності імпорту на ринку.</i> Згідно з даними Комітету з субсидій і компенсаційних заходів СОТ за період з 29.03.1995 до 01.01.2012 рр. членами СОТ антидемпінгове розслідування ініціювалося 4010 разів, а відповідні заходи застосовувалися 2601 рази (тобто 65 % від розслідувань, що були розпочаті). Проти українського експорту антидемпінгове мито за вказаний період застосовувалося членами СОТ 52 рази, з яких 41 випадок стосувався кольорових металів і виробів з них, а 9 – продукції хімічної промисловості та суміжних галузей. Україна повідомила СОТ про введення таких заходів 28 разів. Компенсаційні заходи також повністю не забезпечують вітчизняного виробника від конкуренції з імпортною продукцією. Згідно з даними Комітету з субсидій і компенсаційних заходів СОТ за період з 29.03.1995 до 01.01.2012 рр. членами СОТ ініційовано 262 компенсаційних заходів і застосовано 164 заходи. Застосування компенсаційних заходів також здійснюється не до всіх джерел імпорту, що підвищує можливість зростання імпорту з інших країн поряд із зменшенням імпорту з країн, до яких уживаються заходи. Відповідно до ст. 8.3 Угоди про захисні заходи, вдаватися до компенсації дозволяється протягом трьох років

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
5	Система правил СОТ дозволяє застосовувати заходи стимулювання виробництва та захисту вівчизняних виробників, що спрямовані на виправлення ситуації, яка, на думку члена СОТ, загрожусь його національним і торгівельно-економічним інтересам. Підставою для введення захисних заходів є ст.12.1(В) Угоди про захисні заходи СОТ – виявлення серйозної шкоди або загрози серйозної шкоди, якої завдає збільшення імпорту (або обставини, що спричинили непередбачуване зростання імпорту і критичне зниження закупівельних цін) власним виробникам. В той же час, існуюча ст.8 Угоди про захисні заходи СОТ передбачає право члена цієї організації на <i>адекватні заходи торгової компенсації</i> за несприятливі наслідки для їхньої торгівлі від запровадження іншою стороною захисних заходів. <i>Успішність застосування</i> членом СОТ заходів захисту окремих галузей відповідно до правил організації залежить не стільки від <i>торговельної дипломатії</i>, скільки від економічного аналізу наслідків застосування такого захисту. Закони багатосторонньої торгівлі і реакція зацікавлених членів СОТ змушує шукати баланс інтересів. Важливо також врахувати, що при ініціюванні захисних заходів правилами СОТ не заборонено <i>відкриття розслідування за ініціативою спеціального урядового органу</i>, що особливо важливо для галузей, які не мають сильних галузевих асоціацій, котрі об'єднують більшість виробників (перш за все, це стосується агропромислового комплексу)	5	Використання захисних заходів, на відміну від антидемпінгових і компенсаційних, дає можливість створити на внутрішньому ринку <i>справедливі умови конкуренції</i> для груп товарів незалежно від країни імпорту. Згідно з даними Комітету захисних заходів СОТ протягом 29.03.1995 р. – 30.04.2012 рр. було ініційовано 234 <i>загальних</i> захисних заходів і повідомлено про застосування 118 захисних заходів (тобто ініціювання проведення захисних заходів тільки у половині випадків завершувалося їхнім застосуванням). В той же час, більшість вказаних захисних заходів, що були розглянуті на експертних групах і Апеляційним органом при Органі врегулювання суперечок СОТ, <i>не були визнані сумісними з принципами СОТ</i> через недостатні докази прийнятності за одним із таких чинників: зростання імпорту; відносне зростання імпорту; серйозна шкода внутрішньому виробнику; непередбачуваний розвиток подій; причинно-наслідкові зв'язки і розрахунок розміру захисних заходів. Крім того, слід враховувати, що середній термін застосування захисних заходів становить трохи більше двох років (максимум вісім, відповідно до ст. 8.3 Угоди про захисні заходи СОТ). З метою захисту власного автовиробництва Україна із 14.04.2013 р. застосовує спеціальні мита на імпорту країну нових легкових автомобілів з об'ємом двигуна 1000-1500 куб. см у розмірі 6,46 % і 1500 – 2200 куб. см – 12,95 % незалежно від країни походження та експорту. Як наслідок, 09.07.2013 р. Росія попередила СОТ про те, що вона планує запровадити у відповідь підвищені мита на імпорту з України шоколаду, цукру, кам'яного вугілля та флот-скла. Такий же крок зробила і Туреччина відносно імпорту з України волосських горіхів. Сума компенсації, яку передбачає отримати Росія (36,1 млн дол.), значно більша за суму компенсації, на яку розраховує Туреччина (6,11 млн дол.).

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
	Наприклад, останні рішення України щодо захисту окремих галузей промисловості (зокрема, вугільної автовиробничої) щодо запровадження Україною захисних специмт на автомобілі і обмеження імпорту коксівного вугілля відповідають положенням статті XIX ГАТТ/СОТ, якою передбачено можливість застосування заходів обмеження імпорту з метою уникнення серйозної шкоди вітчизняним виробникам, яка може бути спричинена масовим імпортом		А види товарів, на імпорт яких Росія підвищить мита, дуже чутливі для України. Сьогодні існує також величезний ризик, що з аналогічними ініціативами виступлять й інші країни
6	Відповідно до ст. 24 ГАТТ/СОТ (по товарам) і ст. 5 ГАТТ/СОТ (по послугам) допускається підписання РТУ – регіональних торговельних угод (наприклад, ЗВТ з ЄС або ЗВТ з Митним союзом). Більше того, прийнята пізніше так звана дозвольна поправка (enabling clause) дозволяє країнам, що розвиваються, знижувати тарифи одна для одної, не знижуючи їх для інших держав. Умови наступні: РТУ повинні бути прозорими і нейтральними відносно до третіх сторін. В рамках СОТ було створено комітет, який займається торговельними блоками: перевіряє їхні норми на сумісність з правилами СОТ, веде на своєму сайті базу даних усіх РТУ тощо	6	Створення нових РТУ зменшує шанси на те, що тарифи будуть знижені у всьому світі відразу, оскільки загальна лібералізація знижує вигоди, одержані від цих угод. Однак, затримки з реформуванням СОТ примушують країни займатись лібералізацією торгівлі на місцевому рівні. Держави, що беруть участь у чергових раундах СОТ, які продовжуються багато років (а До-хійський – вже й друге десятиліття), не бачать успіхів у багатосторонній лібералізації і просто страхуються на випадок провалу переговорів. Так, з 2001 р. після конференції в Дохі вступило в силу більше сотні РТУ. Створення РТУ має також низку суттєвих недоліків, основні з яких: ▪ дискримінація, оскільки, віддаючи перевагу товарам з одних країн, порушується один із базових принципів СОТ – найбільшого сприяння; ▪ різноманітність торговельних угод ускладнює торгівельну політику, робить її менш передбачуваною; ▪ РТУ підвищують транзакційні витрати, оскільки країнам доводиться розробляти і виконувати складні правила походження товару, щоб визначити, який товар вважати виробленим у певній країні (ноді експортеру простіше заплатити повне мито, ніж вовтузитися з правилами походження);

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
			- якщо РТУ підписують країни різного калібру (наприклад, Україна і ЄС), то більш сильна сторона може нав'язати слабшій стороні додаткові умови, які не мають відношення до торговельного режиму (наприклад, вимоги, що відносяться до екології або до захисту інтелектуальної власності. А це, в свою чергу, підвищує собівартість місцевого виробництва і в результаті – зниження конкурентоспроможності товарів); - превалювання політичних, а не тільки економічних причин підписання РТУ (наприклад, створення Трансатлантичної зони вільної торгівлі (TAFTA) між ЄС і США як реакція на швидко зростаючу економічну міць Китаю); - регіоналізм відволікає держави від багатосторонніх переговорів і є деструктивними для СОТ, оскільки тільки СОТ має систему вирішення торговельних суперечок і страхування від торговельних воєн
III. Регулювання ринку сільськогосподарських товарів в Україні			
1	Сьогодні порядок денний раунду переговорів «Доха – Розвиток» напрямку «Сільське господарство» - є одним з найбільш складних та спірних в рамках переговорного процесу в рамках СОТ і становить надзвичайний інтерес для України. Особлива увага країн – членів СОТ зосереджена на узгодженні проєктів зобов'язань стосовно подальшої лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, зокрема у сфері скорочення тарифів та обсягів субсидій, що негативно впливають на торгівлю сільськогосподарською продукцією. <i>Участь України у переговорному процесі дозволить завчасно визначити потенціал та найбільш перспективні напрямки сільськогосподарського експорту.</i>	1	Асиметричність вступу України до СОТ у частині розмірів ставок митного тарифу і обсягів імпорتنних квот для агропродовольчих товарів порівняно з більшістю країн – членів СОТ. В результаті вступу в 2008 р. Україні до СОТ і після закінчення перехідного періоду в 2013 р. середньозважена ставка митного тарифу для сільськогосподарських продуктів буде 10,1 %. Для я: в Норвегії – 130 %, в Іспанії – 110 %, в Швейцарії – 50 %, в Туреччині – 60 %, в Бразилії – майже 40%. І це практично всі країни. G-20 – «Великої двадцятки», які за рівнем свого економічного розвитку не йдуть ні у яке порівняння з Україною. Наприклад, Європейський Союз має зв'язане мито на сільськогосподарську продукцію у 1,5 рази вище, ніж Україна.

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
	В рамках переговорів Раунду Доха – Розвиток у сфері сільського господарства стосовно можливості застосування Україною спеціального захисного механізму (SSM), то позицію України було офіційно підтримано в рамках групи країн, що нещодавно приєдналися до СОТ (що зафіксовано у документі Комітету сільського господарства СОТ від 06.07.10 р.). Крім того, Україною було подано позиційний матеріал стосовно необхідності закріплення за нею права використовувати зазначений спеціальний захисний механізм, який обговорюється у рамках Доха-раунду. На цей час КМУ підготував проєкт поглибленої позиції України на переговорах Раунду Доха – Розвиток у сфері сільського господарства		Більше того, частина мита – не зв'язана, тобто верхньої межі не існує. Наприклад, у Туреччині 50 % всіх митних тарифів не обмежені нічим. Тобто завтра – без усяких переговорів, без порушення правил – вони можуть підвищити свої тарифи з 50 % до 100, 1000 %, тобто можуть поставити будь-яку цифру, і це буде в рамках правил! <i>Довідково:</i> порівняння деяких імпорتنих тарифних ставок на сільськогосподарську продукцію, що діють в Україні і узгоджені з умовами СОТ: ▪ м'ясо ВРХ (заморожене) – 15 % (проти 20 % в межах тарифних квот ЄС, а поза межами квоти у перерахунку на адвалор – 80 %); ▪ свинина (заморожена) – 12 % (проти 8 % і 17 % відповідно); ▪ м'ясо птиці (заморожене) – 12 % (проти 7 % і 15 % відповідно); ▪ вершкове масло – 10 % (проти 42 % і 83 % відповідно); ▪ пшениця – 10 % (проти 8 % і 65 % відповідно); ▪ ячмінь – 10 % (проти 26 % і 77 % відповідно). Крім того, при вступі до СОТ Україна взяла зобов'язання застосовувати імпорتنу тарифну квоту лише на один сільськогосподарський товар (!) – цукор-сирець з тростини (у розмірі 260 000 тонн з щорічним збільшенням на 3900 тонн. Кінцевий обсяг квоти було досягнуто через два роки і зафіксовано на рівні 267 800 тонн). При імпорті всіх інших сільськогосподарських товарів мають застосовуватися <i>адвалерні ставки імпортного мита</i> (за винятком піддакцизованих товарів) без кількісних обмежень обсягу імпорту. Отже, початкові умови переговорів щодо майбутньої Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС є асиметричними. Імпорتنі мита України на більшість сільськогосподарських товарів після вступу до СОТ є меншими за ті, що сьогодні ЄС застосовує до ввезення аналогічних українських товарів у режимі імпорту...

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
2	Для України як відносно нового члена СОТ специфічними є зобов'язання, котрі вона взяла щодо застосування переважно адвалерної форми митного тарифу (тобто недиференціація в рамках, наприклад, однієї товарної позиції). При здійсненні порівняльного аналізу тарифних режимів країн (особливо для агропродовольчих ринків, для яких характерна волатильність цін) необхідно разом із середньою ставкою адвалерного мита враховувати те, яка частка імпорту країни обкладається іншими, неадвалерними формами. Неадвалерні ставки митного тарифу, такі, як специфічна, змішана або комбінована, є ефективнішим для захисту внутрішнього	2	На імпорт основних сільськогосподарських товарів ЄС широко застосує імпортні тарифні квоти, у межах яких діє нижчий тариф. При цьому, навіть у межах тарифних квот у ЄС ставки митних тарифів на імпорт окремих сільськогосподарських товарів вищі порівняно з тими, які чинні в Україні після її вступу до СОТ на весь імпорт аналогічних товарів. Якщо майбутня угода про ЗВТ України з ЄС буде передбачати збереження імпортних мит і тарифних квот на імпорт сільськогосподарської продукції з України в ЄС, то в українського аграрного бізнесу буде відсутній стимул до запровадження європейських стандартів, <i>особливо для м'ясної та молочної продукції</i>. Враховуючи це та зважаючи на сильнішу позицію економіки ЄС-28, важливо, щоб ЄС розглянув скасування імпортних мит і тарифних квот на всю сільськогосподарську продукцію зі свого боку одразу після набуття чинності угоди про ЗВТ між Україною та ЄС, і не включав їх до вилучень з режиму вільної торгівлі за всіма продуктовими лініями товарної номенклатури Асиметричність вступу України до СОТ у частині використання адвалерної і неадвалерної форм митного тарифу порівняно з розвиненими країнами. Так, у ЄС для регулювання доступу товарів на свої агропродовольчі ринки широко використовуються неадвалерна форми мита. В рамках однієї товарної агропродовольчої позиції (чотири знаки ТНЗЕД) структура митного тарифу ЄС може бути досить диференційованою з явними ознаками ескалації за рівнем переробки продукції. В Україні частка імпорту сільськогосподарських товарів, що обкладається неадвалерними формами мита, <i>в десятки разів нижча порівняно з її стратегічними партнерами</i> по торгівлі. Так, в країнах Митного союзу ця частка

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
	виробника в найуразливіші для нього періоди падіння цін на світових ринках		складає в середньому 25 % , що в 10 разів вище за показник в Україні, а в ЄС і США цей показник іще вищий. Відповідно до даних щодо зобов'язань із зв'язування, частка підпозицій агропродовольчих товарних груп, щодо імпорту яких застосовується неадвалерна форма мита, становить в Україні 1 %
3	Серед зобов'язань, які Україна взяла на себе під час приєднання до СОТ, було й досягнення більшої односторонності структури митного тарифу за агропродовольчими групами товарів. Під односторонністю маються на увазі несуттєві відхилення ставок мита від середнього значення в рамках тарифних ліній та їхні невисокі максимальні значення	3	Асиметричність у ступені односторонності структури митного тарифу за агропродовольчими групами товарів, яка в Україні є <i>набагато однією рідкішою</i> порівняно з країнами ЄС і Митного союзу. Так, коефіцієнт варіації, розрахований як співвідношення стандартного відхилення ставок мита до середньоарифметичної ставки за тарифними лініями на основі даних про діючі ставки, у США – близько 41, в ЄС – 32; в Росії і Білорусі – приблизно 28; в Казахстані – 22; в Україні – 2,8. Це означає, що в структурі митного тарифу України не <i>закладається</i> значної <i>ескалації митного тарифу відповідно до рівня переробки, а також не застосовуються пікові ставки на окремі товарні позиції, орієнтовані на фактичну заборону їхнього імпорту</i>
4	Країни, які приєднуються до СОТ, відповідно до Угоди СОТ про сільське господарство беруть на себе певні зобов'язання щодо: ▪ державної підтримки сільського господарства; ▪ доступу на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; ▪ санітарних і фітосанітарних заходів; ▪ експортної конкуренції в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі.	4	Асиметричність у застосуванні Україною «надзвичайних заходів» захисту для сільськогосподарської продукції в інституційних рамках СОТ, що виявляється у наступному: А) У заяві України від 12.09.12 р. на перегляд зв'язаних за зобов'язаннями в СОТ імпортованих тарифів на 371 товарну лінію 224 – сільськогосподарські, а саме: м'яса продукція, курятина, традиційні для України овочі, окремі види фруктів, квіти. У квітів дуже багато видів, кожен з яких має свою тарифну лінію. Більше того, в Україні сьогодні встановлені

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
	Згідно з домовленостями, Україна не має зобов'язань перед СОТ по скороченню внутрішньої підтримки, що надається через «жовті» програми. Є лише зобов'язання не перевищувати річний рівень підтримки, виражений у показнику СВП. Щорічний сукупний вимір державної підтримки (СВП) сільського господарства України, який акумулює в собі окремі «жовті» програми підтримки, не повинен перевищувати – 3 млрд 43 млн грн. Крім того, додатково Україна може кожен рік витрачати на жовті програми до 5 % від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства. Наприклад, до базового періоду 2004 – 2006 рр., крім СВП, включено непродуктову підтримку «жовтої скриньки» у розмірі 3 млрд 51 млн грн, яка менша, ніж 5 % від вартості валової продукції сільського господарства та 2 млрд 424 млн грн у вигляді «зелених програм» підтримки сільськогосподарських виробників. Як і всі країни – члени СОТ, Україна не має обмежень на «зелені» програми внутрішньої підтримки сільського господарства, вплив яких на торгівлю відсутній або мінімальний, за умови, що ці програми відповідають умовам, визначеним в Угоді СОТ про сільське господарство. Бюджетне фінансування програм «зеленої скриньки» може бути збільшене Україною, тому що воно не обмежується з боку СОТ, – на видатки на створення інфраструктури, консалтинг, маркетингові послуги, охорону навколишнього середовища,		сезонні мита, які ще додають певну кількість тарифних ліній – і це також приклад того, що Україна хоче йти на спрощення, на уніфікований підхід. На жаль, сподівання щодо згоди провідних країн – засновниць СОТ, які є також і провідними експортерами і зацікавлені у максимально відкритих ринках інших країн (в тому числі, і України), сьогодні не підтверджуються, а переговорні процеси можуть затягнутися на роки. Б) Оскільки системи субсидування сільського господарства в ЄС, США та інших розвинених країнах не підпадають під визначення специфічних або не-легітимних, Україна може застосувати компенсаційні заходи проти їхніх субсидованих сільськогосподарських товарів лише в обмеженій кількості випадків. Тобто існує значна асиметрія у застосуванні таких заходів по відношенню до розвинених країн, які є сьогодні основними постачальниками базових агропромислових товарів у світі і основними імпортерами для України. В) Україна взяла на себе зобов'язання щодо невикористання спеціальних захисних заходів СОТ, передбачених Угодою про сільське господарство, що створює несиметричні умови торгівлі сільськогосподарськими товарами з розвиненими країнами, котрі активно їх використовують (наприклад, ЄС). В той же час, можна використовувати загальні захисні заходи (ЗЗЗ), передбачені Законом про захисні заходи СОТ та Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну». Тобто, застосування загальних захисних заходів: - є вимушеною альтернативою застосуванню спеціальних захисних заходів; - може бути розумною альтернативою ініціюванню перегляду зобов'язань у відповідності із ст. XXVIII ГАТТ/СОТ.

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
	навчання, інспектування продукції, розбудову сучасної системи технічних стандартів, прискорення роботи щодо їх гармонізації з міжнародними та європейськими		Із 234 ініційованих членами СОТ розслідувань для введення захисних заходів майже чверть (24 %) стосувалася продуктів агропродовольчої групи (коди I – IV Гармонізованої системи). Україна не повідомила СОТ про ініціювання 333 для агропродовольчих товарів, хоча ініціювала введення захисних заходів 10 разів. Вузьким місцем, що стримує ефективне використання надзвичайних заходів захисту аграрного і продовольчого ринків в Україні, є брак відповідних кадрів, інституцій, досвіду та недостатня організація виробників
5	Реалізація експортної політики щодо агропродовольчих товарів показала, що політика експортних квот і заборон експорту на сільськогосподарські товари з високими конкурентними перевагами має лише дуже короткочасний ефект стимулювання зростання продовольчих цін, і не вирішує питання для найбільш уразливих верств населення. Протягом 2006 – 2012 рр. спостерігалася чітка й постійна тенденція зростання продовольчих цін. В той же час, вартість зернової сировини у ціні кінцевої продукції не перевищує 20 %, а інші складові собівартості виробництва мають на зростання роздрібних цін продовольчих товарів більший вплив, ніж вартість сировини	5	Асиметричність в експортній політиці України, яка з дати вступу до СОТ зобов'язалась: - скасувати обмеження на експорт зерна (як наслідок, автоматичним результатом вступу України до СОТ стало скасування квот на прокат, які раніше обмежували український експорт в ЄС); - не застосовувати обов'язкових мінімальних експортних цін та знизити свої експортні митні тарифи на насіння олійних культур, живу худобу, шкури тварин. В той же час, експортне мито як інструмент тарифного регулювання може використовуватися Україною і в подальшому; - не використовувати експортні субсидії у сільському господарстві (промислові субсидії можуть надаватися відповідно до правил та вимог Угоди про субсидії і компенсаційні заходи); - не забороняти використання антибіотиків і гормонів для підвищення темпів росту живої худоби в Україні і дозволити імпорту м'яса та м'ясних продуктів, вироблених з використанням гормонів росту

Продовження табл. В.1

1	2	3	4
6	Реалізація фінансово потужних програм підтримки виробництва та експорту агропродовольчих товарів, перш за все, в країнах ЄС та інших розвинених країнах СОТ відбиває традиційний для цих інтеграційних об'єднань (в рамках ЄС) протекціоністський характер політики	6	Асиметричність у можливості реалізації фінансово потужних програм підтримки виробництва та експорту агропродовольчих товарів України і, наприклад, ЄС. До того ж відносна макроекономічна стабільність, розвиненість фінансових ринків і ринкових інститутів в цілому забезпечують виробникам з країн ЄС незрівнянно кращі умови щодо доступності фінансових ресурсів, а отже, можливості розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на промисловій основі, ніж в Україні. Як результат системної банківської кризи 2008 – 2009 рр., кредитні ставки у основних торгівельних партнерів України помітно знизилися: у Росії – з 16 % у 2008 р. до 13 % у 2009 р.; у Казахстані – з 17 до 14 % відповідно; у Польщі – з 10 % до 8 %; в Угорщині – з 12,5 до 8 %. І тільки в Україні, на відміну від решти країн, ставка кредитування в 2009 р. підвищилася порівняно з докризовим періодом: з 18 % до 21 % відповідно. У результаті цього в Україні вона є у 2 рази вищою, ніж у Польщі та Угорщині, та в середньому у 1,2 рази більшою, ніж у Казахстані та Росії. Макроекономічна дестабілізація в Україні внаслідок фінансово-економічної кризи тільки поглибила проблему доступності капіталу, залишивши для українського виробника прибутковий основним джерелом фінансування капітальних вкладень. Тобто до асиметричності на користь країн ЄС у рівні тарифного захисту додаються й такі переваги ЄС, як: ▪ набагато ширші можливості державної підтримки внутрішнього виробництва та експорту; ▪ більша доступність фінансових ресурсів; ▪ нижчі витрати від зовнішньоторговельних операцій; ▪ гнучкіший ринок праці

Закінчення табл. В.1

1	2	3	4
			Таким чином, здійснити модернізацію агропромислового комплексу, необхідну для розвитку внутрішнього виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, тільки за рахунок самофінансування з прибутку(!) виробника в умовах асиметрично лібералізованого доступу імпортової продукції на внутрішній ринок, вкрай складно
IV. Торгівля послугами			
1	Полегшення доступу до світових ринків послуг.	1	У сфері послуг Україна взяла на себе специфічні зобов'язання в 150 підсекторах із 155, що є виключно високим рівнем , якщо порівняти його з більшістю країн-членів СОТ, з яких у 77 % такі зобов'язання були прийняті не більш як по 100 підсекторів, а у 50 % країн-членів – не більш як по 40 підсекторів

Складено за [1–17]

Про авторів

КИЗИМ М. О., доктор екон. наук, професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

МАТЮШЕНКО І. Ю., канд. техн. наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

ШПЛЕВСЬКИЙ В. В., канд. екон. наук, завідувач відділу економічних проблем машинобудування Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

ХАУСТОВА В. Є., канд. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник відділу інноваційного розвитку та конкурентоспроможності Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

ДОРОВСЬКИЙ О. В., канд. екон. наук, здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

АНТОНЕНКО С. В., канд. екон. наук, науковий співробітник відділу економічних проблем машинобудування Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

БЕРЕНДА С. В., канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної економіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ОЛІЙНИК А. Д., науковий співробітник відділу економічних проблем машинобудування Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

ЯРОШЕНКО І. В., науковий співробітник відділу проблем розвитку регіональної економіки Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

СЕМИГУЛІНА І. Б., молодший науковий співробітник відділу проблем розвитку регіональної економіки Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

КОСТЕНКО Д. М., аспірант Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

МАХАНЬОВА Ю. М., аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

МОІСЕСЬКО Ю. М., здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

БУНТОВ І. Ю., здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface. There is no handwriting or other markings on the paper.

Наукове видання

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Монографія

Під заг. ред. доктора економічних наук, професора М. О. Кизима,
кандидата технічних наук, професора І. Ю. Матюшенка

Підписано до друку 15.05.2014 р. Формат 70 x 100/16. Папір офсетний.
Гарнітура ArnoPro. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 14,8.
Обл.-вид. арк. 17,7. Наклад 300 прим. Зам. № 724.

Видавничий Дім «ІНЖЕК»
61001, Харків, пр. Гагаріна, 20. Тел. (057) 7034021, 7034001.
e-mail: vdinzhek@gmail.com; www.inzhek.kharkov.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України суб'єктів
видавничої діяльності ДК № 2265 від 18.08.2005 р.